

SARMIZEGETUSA

STONEHENGE

magazin istoric

ANUL XII Nr. 3 (132) MARTIE 1978

das er weder Statt noch Schloß gewinne-
naten/die er dafür gelegen was/wider ab-
and in jm selbst geteylt was/dass ein teyl hing-
under der künigin. In welcher zeit 8 Türcck vil
oder hauptleut thet/vnd das vnter reich fast
Vnd wiewol Johannes hunyad Weyda in
peret/vnd den Türccken hinwider vil schaden-
was es doch gegen des Türcckischen kaiser
g vberhauffet. Der Pabst schicket ein Ca-
Lasla mit der künigin/auch die Landsherrn
l mit vnwillig warn. Aber eh die sach beschl

Johan Hunyad Weyuoda aus Sybenburgen /schlug
sich sechs mal mit dem Türccken / vnd oberwandte
alweg. Cap. 125.

Nach dem absterben der künigin Elisabeth / siellen vil herre
vnd landleut / so irer parthey gewesen warn / zu kōnig Vlad-
lao / deshalben er von tag zu tag sein parthey stercker ward.
Nun zeygt der Weyda aus Sibenburgē den teglichē schaden
mit mord / raub vnd prandt / so der Türcck im vntern reich thet / dem kō-
nig an / daraus der kōnig bewegt ward / vnd besamelt all sein macht dē
Türccker

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XII - Nr. 3 (132)
martie 1978

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI
Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Marele sanctuar-circular de la Sarmizegetusa Regia (sus) și ansamblul vestigiilor de la Stonehenge din Anglia: distanțate în spațiu și timp, ele vădesc preocupări asemănătoare pentru astronomie, știință pe care au dezvoltat-o atât strămoșii noștri geto-daci, cât și străvechii locuitori ai Angliei (*Confluente daco-britanice*, p. 33)
- ② Strălucit comandant român de oști Iancu de Hunedoara (în medalion) a înfruntat nu numai elogiile aliaților, ci și pe cele ale adversarilor săi, otomanii, care, cu lealitate, au recunoscut vitejia și iscusința sa. În imagine, una din bătăliile viteazului voievod cu turcii, înfățișată într-o gravură germană de epocă (*Iancu de Hunedoara în cronici otomane*, p. 22)
- ③ „Cine să fie acest Iosif cu chipul de print caracteristic danubian?”, se întreba orientalistul Marcu Beza, văzând această pictură votivă, aflată în biblioteca așezământului Faneromeni, din Insula Cipru. Atât tradiția locului, cât și o lucrare în limba engleză, apărută la Nicosia, în 1918 — citată și de Nicolae Iorga în legătură cu enigmaticul personaj — îl denumesc pe acest Iosif, Moldovalahul sau Moldoveanul. În medalion: ianuarie 1571. În largul Famagustei, venețienii înfruntă cu eroism corăbiiile pe al căror catarg flutură Semiluna (*Aproape de Dunăre, de oamenii locului...*, p. 59)
- ④ Pod peste Kamo. Viața cotidiană la Kyoto surprinsă într-o pictură tradițională din sec. XVII (*Mileniile Răsăritului de Soare*, p. 43)

sumar

Întru slava și măreția poporului român	2
Omagiu personalității și operei președintelui NICOLAE CEAUȘESCU — interviu cu editorul italian NICOLA TETTI	5
Decembrie 1918 — vrem să ne unim cu țara! «Asupra Unirii, toți românii de o părere»: M. MUȘAT	6
Acte programatice ale revoluției românilor din 1848: I. BULEI	12
Nicolae Bălcescu și făurirea României moderne: C. BODEA	17
Iancu de Hunedoara în cronici otomane. „Unic prin armele și prin curajul său”: I. HAȚEGAN	22
Țara Românească a Moldovei: N. GRIGORAȘ	25
Tovarăș — un cuvânt cu tradiție: I. FELEA	32
Confluente daco-britanice: P.I. DAVID	33
Însemnări 1945-1946: GALA GALACTION	36
Olandezii pe pământul Africii de Sud: FREDĂ TROUP	39
Mileniile Răsăritului de Soare: TARO SAKAMOTO	43
«Jurnal politic»: MARTHA BIBESCU	48
Ilustrul captiv de la Wilhelmshöhe: ANDRÉ CASTELOT	53
Aproape de Dunăre, de oamenii locului...: ARIADNA CAMARIANO-CIORAN	59

● Cărți sosite la redacție...47 ● Poșta Magazin istoric... 63

ÎNTRU SLAVA ȘI MĂREȚIA POPORULUI ROMÂN

Istoricul care va alcătui cronica acestor luni de la începutul anului 1978 va consemna prioritar acel eveniment care a dat deplină expresie voinței și năzuințelor unui popor în consens unanim cu voința și acțiunile conducătorului său: aniversarea de către întreaga națiune, într-o atmosferă de căldă și înaltă însuflețire, a 60 ani de viață și peste 45 ani de activitate revoluționară neîntreruptă a tovarășului Nicolae Ceaușescu. A fost o sărbătoare a tuturor inimilor românești, a tuturor fiilor și fiicelor țării, fără deosebire de naționalitate, o autentică sărbătoare națională. Și, în același timp, o sărbătoare ce a prilejuit pe diferitele meridiane și paralele ale lumii, în nenumărate grațuri, un călduros omagiu adus României socialiste și președintelui ei.

Am trăit cu toții cît se poate de intens sentimentul că, omagînd un om, sărbătorim o țară. Chiar și numai trecerea în revistă a momentelor acestei aniversări oferă cronicarului repere de adîncă reflecție, acte politice de referință pentru istoria României contemporane, pentru întreaga etapă de desfășurare a construcției socialiste pe vatra strămoșească, pentru prestigiul de care țara noastră și marele efiu se bucură în lume. Să derulăm în stil lapidar filmul zilelor de unanimă sărbătoare pe care le-am trăit în această perioadă.

Primele săptămîni ale lunii ianuarie 1978:

● Prin intermediul presei și al radioteleviziunii, prin vibrante telegrame și mesaje adresate secretarului general al partidului, președintelui republicii, oamenii muncii din întreaga țară își exprimă gîndurile și sentimentele cu care se pregătesc să împlinească marea aniversare, adresează tovarășului Nicolae Ceaușescu urări de sănătate, fericire și putere de muncă, spre binele țării și al întregului popor. Ei relatează despre însuflețitoare fapte de muncă, evocă cu mîndrie și emoție momentele în care secretarul general al partidului, în vizitele sale de lucru prin județele țării, s-a aflat în mijlocul lor, analizînd

împreună problemele de muncă și viață, îndrumîndu-i și deschizîndu-le noi și vaste orizonturi de activitate. Sînt gînduri exprimate în numele colectivelor din fabrici și uzine, din marile și modernele citadele ale industriei, la cîtorirea cărora secretarul general al partidului a pus piatra de temelie, din noile orașe, pînă nu de mult sate modeste, ca și din vechi și cunoscute așezări urbane ale țării, care în acești ani de mari împliniri au cunoscut o rapidă și puternică întinerire, din satele aflate în plin proces de înnoire. Gînduri ce se înmănunchează într-un fierbinte omagiu al întregii națiuni.

În coloanele presei și în emisiunile de radio și televiziune, personalități ale vieții politice și culturale

25 ianuarie 1978: adunarea festivă din Sala Palatului Republicii

reliefează, prin sinteze științifice, preocupările centrale ale operei teoretice și practice a tovarășului Nicolae Ceaușescu, contribuții originale la tezaurul gândirii și acțiunii revoluționare, care situează la cote avansate experiența istorică a noului societăți românești în context universal.

23 ianuarie:

● În prezența conducerii de partid și de stat, în frunte cu secretarul general al partidului, la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România se deschide expoziția *Dovezi ale dragostei, înaltele stime și profundul prețului* de care se bucură președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, ale amplexelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări. Prin imagini fotografice, hărți și diafizme, documente, miniaturi și machete, prin daruri oferite de oameni muncii, ca semn al deosebitelor sentimente de dragoste și stimă pe care le poartă conducătorului iubit, prin însemne ale înaltei prețuri pe care numeroase state, opinia publică internațională o manifestă față de președintele României socialiste, expoziția reprezintă o impresionantă demonstrație a clocotitoare activități desfășurate de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fruntea partidului și statului, pentru continuă înflorire a patriei și puternică afirmare a prestigiului ei în lume. Tezaurul muzeistic de mărturie ale milenarei istorii a țării s-a îmbogățit astfel cu unul din cele mai emoționante și strălucite capitole ce ilustrează aproape un deceniu și jumătate de istorie românească, anii ei cei mai dinamici, mai rodnici și mai înfloritori.

● La Academia „Stefan Gheorghiu”, la Universitatea din București și „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca au loc sesiuni științifice omagiale consacrate activității teoretice a tovarășului Nicolae Ceaușescu. La 21 ianuarie, o sesiune similară s-a desfășurat la Academia de Studii Economice din Capitală; în zilele următoare astfel de manifestări au fost organizate la alte instituții științifice, de învățământ superior și ministere.

24 ianuarie:

● Într-un cadru solemn, tovarășul Nicolae Ceaușescu îi sînt conferite titlul de Doctor în științe politice și titlul de Doctor în economie, acordate de Academia „Stefan Gheorghiu” și de Academia de Studii Economice, expresie a înaltei prețuri pe care oamenii de știință,

alături de întregul nostru popor, o dau activității sale neobosite în fruntea partidului și statului, contribuției sale de excepțională însemnată la progresul neîntrerupt al științei românești contemporane, la așezarea pe baze științifice a operei de construcție socialistă și de conducere democratică a societății.

Cele două titluri științifice se adaugă numeroaselor investiții de Doctor Honoris Causa conferite tovarășului Nicolae Ceaușescu — în decursul anilor — de prestigioase instituții de învățământ superior din țară și de peste hotare, ca o largă recunoaștere a creației sale teoretice de o impresionantă bogăție și multilateralitate.

25 ianuarie:

● Manifestările omagiale culminează cu memorabilele festivități din Sala Palatului Republicii, în cadrul cărora tovarășul Nicolae Ceaușescu îi este conferit, pentru a doua oară, titlul de onoare suprem „Erou al Republicii Socialiste România” și Ordinul „Victoria Socialismului”. Comitetul Central al partidului, Consiliul de Stat și guvernul țării îi adresează un vibrant mesaj, în care relevă înaltele calități de militant și conducător revoluționar ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, meritele sale excepționale în activitatea desfășurată în fruntea partidului și statului, rolul hotărîtor și contribuțiile esențiale la elaborarea și înfăptuirea politicii partidului, la marile succese obținute în construcția socialistă, în făurirea vietii noi a poporului.

Dînd glas gîndurilor și sentimentelor întregului nostru popor, mesajul subliniază: „Pentru tot ceea ce ați făcut și faceți întru slava și măreția acestui popor, pentru gloria și strălucirea partidului nostru comunist, pentru victoria idealurilor de progres și pace în lume, întreaga țară vă înconjură, iubite tovarășe Ceaușescu, cu cele mai calde sentimente de stimă, dragoste, prețuire și înaltă considerație. Sărbătorirea aniversării dumneavoastră oglindesc deosebit de elevat afecțiunea și recunoștința neîmbrumită pe care vi le poartă întreaga suflare românească, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, hotărîrea unanimă a comunistilor, a poporului nostru de a-și stringe și mai puternic rîndurile în jurul partidului, în jurul dumneavoastră, de a păși strîns unit în munca și lupta pentru înfăptuirea pe pămîntul României a înaltelor idealuri ale socialismului și comunismului pe care, în întreaga dumneavoastră viață, le-ați slujit cu neabătută credință, cu fermitate neclintită, cu devotament neîmămurit”.

Prezenți la marile festivități, reprezentanții comunistilor și ai oamenilor muncii din întreaga țară — delegații ale comitetelor județene de partid, ale instituțiilor centrale, de stat, organizațiilor de masă și obștești, de muncitori și țărani, de militari, de veterani ai mișcărilor muncitorești, de femei, de tineri, pionieri și solmi ai patriei adrească, de asemenea, tovarășului Nicolae Ceaușescu, mesaje străbătute de gânduri și simțăminte alese pentru omul, revoluționarul, conducătorul iubit al poporului nostru.

Purtând amprenta gândirii novatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, cuvântarea rostită la festivitățile din Sala Palatului, ca și celelalte cuvântări pe care secretarul general al partidului le-a rostit în aceste zile, reprezintă o impresionantă profesune de credință a revoluționarului neînfricat, care din fragedă tinerețe și-a consacrat toate energiile cauzei feteiței poporului, libertății și măreției patriei sale. „Sînt o deosebire plăcută că, la vîrsta de 60 de ani, privindu-mă retrospectiv viața, pot spune că am trăit-o așa cum trebuie trăită de un revoluționar. Aproape o jumătate de secol am luptat în rîndurile mișcărilor revoluționare, făcîndu-mi datoria de soldat credincios al partidului, de fiu devotat al poporului, făcînd totul pentru cauza bunăstării și feteiței națiunii noastre, pentru marea, libertatea și independența patriei”.

„Pot spune că idealurile, visele pentru care am intrat în mișcare revoluționară, pentru care aștia comunisti și aștia revoluționari s-au dat viața, s-au realizat, constituie o realitate a zilelor noastre pe care o trăiește întreaga noastră națiune. Dacă, în vreun fel, aș fi pus în situația de a reuși de la început activitatea de acum aproape cinci decenii, declar aici, în fața partidului și poporului, că aș merge fără șovărie pe aceeași cale, pe calea luptei revoluționare, a apărării demnității, libertății și feteiței națiunii mele”.

„Nu există nimic mai presus pentru mine — subliniază în deosebi cuvintele tovarășului Nicolae Ceaușescu — decît cauza socialismului și comunismului în patria noastră, cauza bunăstării și măreției națiunii noastre socialiste a independenței și suveranității sale, pentru care voi face totul și mai voi închina întreaga mea activitate și viață”.

Primind omagiul comunistilor, al întregii națiuni, tovarășul Nicolae Ceaușescu omagiază, la rîndul său, Partidul Comunist Român, conducătorul politic încrecat al poporului pe calea socialismului, clasa muncitoare, țărînimă, intelectualitate, adresînd întregului nostru popor urarea de tinerețe fără bătrînețe, spre a trăi iubit și mîndru în comunism, în strînsă solidaritate cu celelalte națiuni socialiste, cu toate națiunile lumii.

26 ianuarie — sărbătoare scumpă tuturor inimilor românești, trăită cu intensă bucurie și mîndrie de întregul popor:

● Comitetul Central al partidului, Consiliul de Stat și guvernul țării oferă o masă tovarășească în onoarea tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Tovarășii din conducerea partidului și statului, membri de partid cu stagiu din ilegalitate, activiști de partid și de stat, al organizațiilor de masă și obștești, reprezentanți ai clasei muncitoare și ai țărînimii, oameni de știință, creatori pe tărîmul literaturii și artei, militari, reprezentanți ai tinerii generații feteiței căldurose pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe tovarăsa Elena Ceaușescu, urează din inimă secretarului general al partidului ani mulți și feteiței, în deplină sănătate, împreună cu întreaga familie, putere de muncă, succese tot mai mari în activitatea de înaltă răspundere ce o desfășoară în fruntea partidului și statului, spre binele și prosperitatea poporului nostru, spre gloria și măreția României socialiste.

● Presa și radioteleviziunea consacră, în continuare, articole și emisiuni omagiale, reliefînd dragostea, admirația și profunda stimă cu care întregul nostru popor sărbătorește aniversarea tovarășului Nicolae Ceaușescu.

● În dimineața aceleiași zile, președintele țării primește la Palatul Republicii pe șefii misiunilor diplomatice, pe reprezentanți ai unor organizații internaționale acreditați în țara noastră, care îi prezintă cele mai cordiale și mai călduroase felicitări și cele mai bune urări cu prilejul celei de-a 60-a aniversări a zilei sale de naștere.

În zilele următoare:

● Presa informează că, în aceste zile de sărbătoare a poporului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu i-au fost conferite cele mai înalte distincții ale unor state socialiste prietene, în semn de înaltă apreciere a neobositei activități consacrate cauzei păcii, progresului și socialismului, a contribuției sale deosebite la dezvoltarea continuă a relațiilor dintre Partidul Comunist Român, poporul român și Republica Socialistă România și partidele, popoarele și țările socialiste respective:

— Ordinul „Lenin” prin Decret al Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, semnat de președintele Prezidiului, tovarășul Leonid Ilici Brejnev.

— Ordinul „Erou al Muncii Socialiste” — de către președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, tovarășul Iosip Broz Tito.

— Ordinul „Gheorghe Dimitrov” — prin Decret al Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria, semnat de tovarășul Todor Jivkov, președintele Consiliului.

— Ordinul „Karl Marx” — de către președintele Consiliului de Stat al Republicii Democratice Germane, tovarășul Erich Honecker.

● Ziarele și emisiunile de radio și televiziune continuă să reliefeze profundul ecou pe care-l are peste hotarele țării aniversarea tovarășului Nicolae Ceaușescu. Șefi de state și de guverne, conducători ai partidelor comuniste și muncitorești, ai mișcărilor de eliberare, personalități politice și culturale de prim rang din lumea întreagă au adresat în aceste zile conducătorului României socialiste mesaje de căldă felicitare. În numeroase state au avut loc manifestări dedicate aniversării, presa internațională a consacrat neenumerate articole vieții tovarășului Nicolae Ceaușescu, gândirii și acțiunii sale, rolului său hotărîtor în făurirea noulor destine ale României socialiste, aportului său original și creator la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane.

● În atmosfera de omagiere peste hotare a personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu, au apărut, în edituri din străinătate, noi lucrări despre gândirea și acțiunea președintelui României sau din operele sale. În Italia a apărut, în Editura „Il Calendario del Popolo” cel de-al VIII-lea volum de Scrieri alese ale secretarului general al partidului nostru, volum prefat de Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian. În Editura S. Sagar din Delhi a fost tipărită, în limba hindi, cartea cu titlul Nicolae Ceaușescu — o viață de un dinamism fără seamăn, dedicată cauzei slujirii poporului român, păcii și colaborării internaționale, scrisă de prof. univ. Ram Naresh Trivedi, șeful Departamentului de științe politice de la Universitatea Ranchi, reputat specialist indian în domeniul relațiilor internaționale. În Maroc s-a aflat în aceste zile în librării din principalele orașe, volumul Ceaușescu, România și arabi. În Grecia a apărut o nouă culegere din lucrările președintelui Nicolae Ceaușescu, intitulată Democratizarea relațiilor internaționale.

● Omagiul adresat într-un unic gînd, într-o singură simțire de către întreaga națiune conducătorului iubit continuă să se ogîndească cuprinzător în paginile ziarelor.

În aceste zile de sărbătoare, oamenii muncii din întreaga țară au adresat tovarășului Nicolae Ceaușescu peste 25 000 telegrame și mesaje. Impresionantă prin amploarea, căldura și sinceritatea sentimentelor exprimate, ele au constituit o nouă și puternică expresie a dragostei și profundei stime cu care întregul popor român, bărbați și femei, tineri și vîrstnici — români, maghiari, germani și de alte naționalități — îl înconjură pe cel mai iubit fiu al națiunii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Au fost, toate aceste manifestări, simboluri vii și perene ale modului în care toți cetățenii patriei au înțeles să-l omagizeze pe conducătorul noului Românii, pe revoluționarul neînfricat care și-a consacrat și-și consacra întreaga viață muncii și luptei pentru cauza libertății și suveranității patriei, feteiței și bunăstării poporului român, triumfului socialismului și comunismului pe pămîntul României.

Autentică sărbătoare populară, înscrisă cu litere de aur în hronici țării, aniversarea de la 26 ianuarie ne-a dat, mai mult ca orînd, măsura unității de monolit dintre popor și partid, a adevizului tuturor oamenilor muncii la principiile politice noastre interne și externe, constituind o nouă și viguroasă afirmare a voinței celor ce muncesc și trăiesc în România socialistă, de arderea țării pe culmi tot mai înalte de civilizație materială și spirituală. Altfel de emoționantă aniversare a sporit forțele poporului, l-a întărit hotărîrea de muncă și luptă pentru dezvoltarea edificului socialist, l-a îmbogățit spiritual și moral, înarmîndu-l cu un înalt și strălucit exemplu de înălțat patriotism, de internaționalism consecvent, de slujire a crezului comunist.

Omagiu personalității și operei președintelui NICOLAE CEAUȘESCU

La sfârșitul lunii ianuarie 1978, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, l-a primit pe editorul italian Nicola Tetti, director general al Editurii Il Calendario del Popolo, din Milano. Cu ocazia întrevederii, editorul Nicola Tetti a înmănat, în semn de omagiu, sefului statului român, volumul VIII din Scritti scelti (Scrieri alese), scos recent de sub tipar de editura milanese, precum și o casetă cu volumele apărute anterior.

Acest volum de Scrieri alese ale secretarului general al Partidului Comunist Român, președinte țării noastre, înmănușează, grupate pe capitole, extrase din cuvântări, interviuri și alte lucrări, pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a consacrat, în cursul anului 1977, unor probleme fundamentale ale politicii interne și internaționale ale partidului și statului nostru. Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian, semnează prezentarea cărții.

Subliniind că editarea acestui nou volum coincide cu cea de-a 60-a aniversare a zilei de naștere a tovarășului Nicolae Ceaușescu și a peste 45 ani de activitate revoluționară, oaspetele italian a adresat secretarului general al partidului calde urări de sănătate și fericire, de viață lungă și succes în clocoțitoarea și multilaterală activitate consacrată împlinirii celor mai nobile idealuri de prosperitate și progres ale poporului român, cauzelor păcii, colaborării și înțelegerii internaționale.

Folosind prezența editorului italian în România, revista Magazin istoric, în numele cititorilor săi, l-a adresat câteva întrebări.

În ultimul deceniu, putem spune că România e și mai respectată și mai iubită în Italia.

Ce v-a determinat la această inițiativă editorială?

În anul '60 în Italia s-a vorbit și s-a scris mult despre România. Din dorința de a înlesni unui mare număr de cititori posibilitatea de a cunoaște, din cea mai înaltă și autorizată sursă, una dintre cele mai originale și interesante experiențe în construirea socialismului, editura noastră a realizat o primă culegere din lucrările președintelui Nicolae Ceaușescu. Astfel a apărut în primăvara anului 1971 cel dintâi volum din Scrieri alese.

Curînd, după cum am văzut, alte edituri, din toate colțurile lumii, au început să publice selecții din opera președintelui român.

Structurarea volumelor s-a făcut nu în ordine cronologică, ci în jurul unor teme majore ale contemporaneității. Astfel, o anumită problemă poate fi urmărită în evoluția și dimensiunile ei, întreaga operă conținând, în aceleași timp, esențialele gândiri șefului statului român. "Conceptul, în acest mod — observa profesorul universitar și reputatul critic literar marxist Carlo Salinari, într-una din prefețe — ea oferă cheia pentru a înțelege relieful, dimensiunile, pe care le-a dobîndit personalitatea președintelui Nicolae Ceaușescu și, totodată, dă un răspuns la deformări voite ale unor observatori politici burghezi, aducînd o mărturie directă asupra unei concepții și a unor acțiuni dintre cele mai creatoare și dinamice". Din textele cuprinse în aceste volume se încheagă un tablou plin de viață, exhaustiv, al realităților României socialiste, al politicii sale economice și sociale, al contribuției creatoare la dezbaterile privind problemele socialismului, la soluționarea marilor și complexelor probleme ce confruntă omenirea contemporană.

Ce proiecte are editura dv.?

Și în viitor, în activitatea noastră editorială, România va continua să ocupe un loc important. În momentul de față se lucrează deja la volumul IX din Scrieri alese. Intenționăm să publicăm, de asemenea, o serie de lucrări referitoare la istoria poporului și a Partidului Comunist Român, a cărui experiență novatoare în construirea socialismului interesează cercuri tot mai largi de cititori.

În ceea ce privește Italia, anul acesta va vedea lumina tiparului cel de-al treilea volum al Memoriorilor lui Luigi Longo și, tot în 1978, va apărea o istorie amplă a societății italiene, realizată cu colaborarea a 200 străluciți istorici marxști, italieni și străini.

Știm că ați mai fost oaspete al țării noastre și cu alte prilejuri. Ce impresii păstrați în urma acestor vizite?

De fiecare dată cînd vin în România, sentimentele nutritе față de poporul țării dv. devin tot mai puternice, tot mai adînci. Din primul moment am fost impresionat de cordialitatea și afecțiunea românilor, care te fac să te simți, în mijlocul lor, ca acasă. Noi, italienii, venind aici, avem senzația că regăsim vechi prieteni, rude apropiate pe care nu le-am mai văzut de cîtva timp. De fiecare dată observ altă realizări, noi și moderne construcții de tot felul. Totul mă îndeamnă să redescopăr această țară regăsită mereu sub altă înfățișare. Mă impresionează de fiecare dată energia, curajul și inițiativa cu care poporul român, condus de partidul comunist, acționează imprimînd un ritm excepțional procesului de edificare a socialismului.

CEAUȘESCU

Scritti scelti

1977

Ce ceou au avut în rîndurile cititorilor italieni cele opt volume de Scrieri alese ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, publicate în Editura Il Calendario del Popolo?

Publicarea primului volum din operele președintelui Nicolae Ceaușescu, în limba italiană, a avut un mare succes, ceea ce a determinat, cum era și firesc, tipărirea, an după an a noi volume, apariția celui de-al optulea dobîndind — cum scrie Luigi Longo în prefață — „un caracter deosebit, deoarece publicarea sa coincide cu cea de-a 60-a aniversare a zilei de naștere a tovarășului Nicolae Ceaușescu și aduce un omagiu personalității și operei conducătorului comunist, partidului pe care îl călăuzește, poporului român cu care slătem uniți prin legături de profundă prietenie”. Volumele constituie, astfel, o culegere unică în felul ei. Din opera nici unui alt conducător politic străin, nici unui alt șef de stat, editurile italiene nu au publicat — în timpul activității sale — un număr atît de important de volume. Aș dori să adaug că pe întreg parcursul publicării acestor volume, cele mai importante organe de presă italiene au dedicat un amplu spațiu concepțiilor sefului statului român și acțiunilor sale politice.

Decembrie 1918:

vrem să ne unim cu țara!

«ASUPRA UNIRII, TOȚI ROMÂNII DE O PĂRERE»

MIRCEA MUȘAT

Unirea din 1859 și cucerirea independenței de stat în 1877 au deschis o etapă nouă în istoria poporului român. Ideea unității naționale și statale a cuprins gândurile și voința unor largi pătri sociale, ale forțelor politice burgheze înaintate, ale societăților și asociațiilor culturale, a fost dezbătută în presă și la tribuna Parlamentului. Lupta românilor din teritoriile aflate sub dominația străină, pentru drepturi politice, economice și culturale, a găsit un răsunet tot mai puternic în întreaga țară. În toate teritoriile locuite de români năzuința spre unitate națională și statală s-a concretizat în diverse proiecte de reconstituire a unității teritoriale strămoșești, în refacerea vechiului stat al dacilor, în granițele istorice firești ale tuturor românilor. Programele¹ și publicațiile, memoriile și petițiile revoluționarilor de la 1848 au afirmat dreptul românilor, voința lor de a făuri statul român unitar și independent, fie prin reconstituirea regatului dac, fie prin crearea Republicii Dacia. În acest sens, revistele Dacia literară, Magazin istoric pentru Dacia și multe altele au pregătit ideologic adunările populare revoluționare din 1848, care — așa cum a fost cazul celei ținute în vechea vatră de cultură românească de la Blaj — au exprimat puternica dorință de unire a tuturor românilor, încrederea lor în viitorul unei „Republici românești a Daciei“

¹ Magazin istoric, nr. 1, 2/1978.

„Un drept și o necesitate istorică“

Pentru proletariatul român, ca și pentru partidul său revoluționar creat cu 85 ani în urmă, idealul unității și independenței naționale s-a constituit într-o adevărată permanență, inspirând toate acțiunile pe care mișcarea muncitorească și socialistă le-a întreprins pe multiple planuri.

Încă de la primele manifestări publice, socialiștii români s-au dovedit forța politică cea mai înaintată, angajându-se cu fermitate în lupta pentru unitate națională și statală. Ca și înaintașii lor de la 1848, ei cereau: „Voim Dacia așa cum ea fu — scria gazeta, cu titlu semnificativ, *Dacia viitoare* în 1883 — fiindcă istoria și dreptul, trecutul și prezentul ne dau dreptul a aspira la o Dacie română. Acest pământ udat cu singele și sudoarea

străbunilor noștri, înmulțit cu țărina lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru“. În continuare, aceeași gazetă adăuga: „dominația unei națiuni asupra alteia să înceteze, românii să fie toți liberi și să formeze un stat, iar nu să fie geamă sub dominațiuni străine și vitrege“. Interpretând în spiritul concepției materialiste evoluția istoriei, mișcarea noastră muncitorească a descifrat mecanismul extrem de complex al politicii externe imperialiste promovată de marile puteri, politică bazată pe forță, pe expansiune economică și cuceriri teritoriale, făcute cel mai adesea pe seama statelor mici. „Adevărul, tristul adevăr, scria Constantin C. Bacalbașa în 1885, este că puternicii stăpînitori ai lumii se joacă de-a mîinga cu micile popoare, că harta Europei se modelează, se prefăce, se reformează după cum le convine celor cîțiva arbitri ai omenirii“. De-a lungul zbuciumatei sale istorii, poporul român suferise din plin consecințele dureroase ale unei astfel de politici: Transilvania și Bucovina fuseseră anexa-

te de Habsburgi, iar Basarabia încorporată, în 1812, de Imperiul țarist. Cu convingerea ne-zdruncinată în triumful cauzei popoarelor oprimate, într-un articol publicat în *Contemporanul* din 16 februarie 1891 se afirma că în soluționarea unității naționale „avem fericitul prilej de a fi cu toții de aceeași vederi, ca toate clasele societății să propună aceeași dezlegare: dezrobirea românilor de sub jugul străin”. Presa muncitorească a relevat în repetate rânduri că „asupra unirii toți românii sînt de o părere”, iar, după cum preciza aceeași publicație din 26 ianuarie 1891, „întregirea țării e dorința comună a tuturor cetățenilor”.

Crearea, în 1893, a partidului politic al proletariatului din România a impulsionat lupta clasei muncitoare pentru unificarea statală. Chiar la congresul de constituire a P.S.D.M.R. se denunța faptul că „în Transilvania trei milioane de români sînt de fapt privați de orice drept politic”, că ei „sînt supuși la necontenite vexațiuni din partea unei administrații fără scrupule”. Angajîndu-se programatic să acționeze împotriva subjugării naționale, partidul clasei muncitoare a condamnat menținerea în stare de dependență a unor popoare, oprimarea exercitată de statele cotoptitoare — pronunțîndu-se pentru împlinirea și respectarea idealurilor de libertate ale polonezilor, cehilor, slovacilor, sîrbilor, bulgarilor — și a dezlăuit însemnătatea luptelor naționale și rolul lor în accelerarea procesului de emancipare socială. *Evenimentul literar*, din 9 mai 1894 preciza: „Din punct de vedere politic e evident că socialiștii nu pot să nu recunoască fiecărui popor dreptul de a se stăpîni și a se cîrmui pe sine însuși. Aicea nici nu poate fi altă măsură decît conștiința și voința poporului însuși. Dacă vreun popor reclamă dreptul său și luptă pentru el, nu socialiștii vor fi aceia care să-i refuze simpatia lor”. Afirmînd „dreptul fiecărui popor la o existență proprie”, socialiștii români au vădit capacitatea de discernere judicioasă a trăsăturilor unui proces semnificativ care cuprinsese multe țări și popoare. „Nimeni mai mult decît socialiștii — scria Cristian Racovski — nu se ridică împotriva asupririi, sub orice formă, deci și sub forma de jug străin. Tot așa recunoaștem că unirea tuturor oamenilor, care grăiește aceeași limbă, este un drept și o necesitate istorică”.

Izbucnirea primului război mondial a constituit o crîncenă și sîngeroasă înfruntare între marile puteri imperialiste. „De aproape o jumătate de veac — scria V.I. Lenin, analizînd cauzele conflagrației — guvernele și clasele dominante și din Anglia, și din Franța, și din Rusia au dus o politică de jefuire a coloniilor, de asuprire a unor națiuni străine și de înăbușire a mișcării muncitorești. Tocmai această politică, și numai această politică, este continuată de actualul război. În special politica dusă și de Austria și de Rusia, atît în timp de pace cit și în timp de război, e o politică de înrobire a națiunilor și nu de eliberare a lor”.

Și pentru poporul nostru, războiul a ridicat probleme de mare însemnătate. După cum se știe, în momentul declanșării conflictului, un mare număr de români trăiau încă în afara granițelor statului, iar teritoriile românești se

aflau încă sub stăpînire străină. Mișcarea muncitorească și socialistă din România, care se situa în avangarda forțelor progresiste, a condamnat războiul imperialist declanșat de marile puteri, aducător de distrugeri materiale, pierderi și suferințe umane, militînd pentru o politică de neutralitate hotărîtă. În acest sens, au fost organizate puternice acțiuni în favoarea păcii, pentru cucerirea de drepturi și libertăți democratice, pentru improprietărea țăranilor, pentru un trai mai bun, ajun-gîndu-se pînă la demonstrații de stradă anti-războinice. Subliniînd poziția antirăzboinică a socialiștilor români, Cr. Racovski arăta că „lupta împotriva războiului imperialist nu înseamnă să renunțăm la unirea noastră cu românii din Transilvania, Bucovina și Basarabia”.

Situîndu-se în rîndul partidelor și grupărilor de stînga, în frunte cu V. I. Lenin, din Internaționala a II-a, mișcarea socialistă din România s-a numărat printre inițiatorii Conferinței de la Zimmerwald (septembrie 1915)¹ care a condamnat războiul imperialist. Pronunțîndu-se împotriva acestuia, socialiștii români au militat activ pentru făurirea statului național unitar, a cărui realizare ei nu o legau de jocul politic, diplomatic și militar al marilor puteri, ci o considerau ca o necesitate legică, impusă de întregul curs al istoriei poporului român, de năzuințele lui de progres. În viziunea socialiștilor români, problema unității statale era strîns legată de necesitatea asigurării unui regim de largi libertăți democratice pentru masele muncitoare. Militînd pentru victoria revoluției proletare mondiale, prin transformarea războiului imperialist în război civil, socialiștii români nu negau necesitatea patriei libere, independente și unitare, rolul ei în dezvoltarea societății. Astfel, într-un articol apărut în *Calendarul muncii pe anul 1916*, Mihail Gh. Bujor arăta că „patriile sînt cadre naționale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles, patriile sînt necesare, căci în regimul actual, numai înăuntrul acestor cadre, popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva cîntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor”. Conchizînd, M. Gh. Bujor sublinia că socialiștii au proclamat „întotdeauna dreptul imprescriptibil și inviolabil al tuturor națiunilor la viața liberă și integrală”.

Exprimînd poziția principală a socialiștilor români în problema desăvîrșirii statului național unitar, C. Dobrogeanu-Gherea, la rîndul său, nu pierdea din vedere condițiile istorice concrete în care urma să se înfăptuiască acest deziderat secular. În lucrarea sa *Război sau neutralitate*, C. Dobrogeanu-Gherea

¹ Magazin istoric, nr. 2/1967.

scria: „Ca o țară mică între țări mari și rapace, politica externă ce trebuia să urmeze țării se impune a fi o politică de defensivă, de pace, de neutralitate. Prin pace și absolută neutralitate, câtă o țară mică să se strecoare printre cei mari, puternici și hrăpăreți, până la vremuri mai bune, care vor veni cu siguranță și vor permite dezvoltarea pașnică și neimpiedicată a fiecărei națiuni în marginile sale etnice“.

„Fiecare popor singur să aibă dreptul de a se conduce“

În august 1916, după doi ani de neutralitate, guvernul român s-a alăturat Antantei, care, după victorie, era de acord în mare parte cu dezideratul desăvârșirii unității statului național român. Astfel, participarea țării noastre în acest război alături de coaliția franco-anglo-italo-rusă a dat impuls luptei maselor largi populare pentru realizarea statului român unitar. Partidul Social-Democrat, clasa muncitoare din România, proclamând și susținând dreptul istoric al poporului român de a-și îndeplini idealul național, nu au identificat caracterul imperialist al războiului dus de marile puteri cu țelurile urmărite de țara noastră prin intrarea sa în conflict. Atunci când armata română a trecut Carpații în vederea eliberării Transilvaniei, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat din România, exprimând poziția clasei muncitoare, a maselor largi populare, a sprijinit acțiunea de eliberare a provinciilor românești aflate sub stăpânire străină. Aceasta a constituit suportul moral pentru jertfele grele, umane și materiale, date de poporul nostru în timpul războiului, căci românii nu au intrat în război cu intenții de cotopire și anexiuni, ci din dorința realizării aspirațiilor lor profunde spre unire.

În condițiile ocupării unei mari părți a teritoriului României de către trupele inamice, ale înăsprii și mai mult a contradicțiilor economice și social-politice existente s-a intensificat lupta revoluționară de eliberare socială și națională. Mișcarea pentru unitate s-a desfășurat în ritm crescând, pe măsura prelungirii războiului, atât în provinciile subjugate, cât și în Oltenia, Muntenia și Dobrogea — aflate sub ocupația armatelor Puterilor Centrale. Jaful, teroarea, samavolniciile de tot felul au stîrnit revolta și ura întregului popor. În fruntea mișcării de rezistență împotriva cotoptorilor, care a ouprins cele mai largi clase și păături sociale, s-a aflat muncitorimea. Un mare număr de socialiști s-au înrolat în luptă, ce a atins momentele de culme ale eroismului popular la Mărăști, Mărășești și Oituz¹, pentru salvarea ființei naționale și statale, mulți dintre ei jertfindu-și viața în bătăliile glorioase pentru apărarea pămîntului străbun.

Vestea victoriei Revoluției Socialiste din Octombrie din Rusia a dat un nou imbold acțiunilor revoluționare de pe toate meridianele globului, a răsunat ca un îndemn înflăcărat la luptă pentru realizarea aspirațiilor de libertate și progres ale tuturor popoarelor lumii. Principiile de egalitate și autodeterminare a popoarelor proclamate de tinărul stat sovietic au constituit un imbold în luptă pentru realizarea de state naționale. Încă în septembrie 1917, în lucrarea *Sarcinile proletariatului în revoluția noastră*, Lenin arăta: „În chestiunea națională, partidul proletar trebuie să susțină mai întâi proclamarea și înfăptuirea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele asuprite de țarism, înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate“.

Prăbușirea țarismului, în februarie 1917, intensificarea luptelor revoluționare și de eliberare națională, înfringerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic de accelerare a destrămării Imperiului austro-ungar. Se adevăreau, astfel, cuvintele pe care Fr. Engels le scria socialistului român Ioan Nădejde, încă în ianuarie 1888, când îi arăta că, după ce țarismul se va prăbuși, fie într-o luptă cu foștii membri ai Sfintei Alianțe, fie printr-o revoluție internă, învechita monarhie austro-ungară va cădea și ea, iar națiunile de acolo se vor organiza după cum vor voi.

De altfel, în 1916, Lenin calificase monarhia austro-ungară drept o „uniune subredă a citorva clici de paraziți sociali“, subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare“. Această prevediune și-a dovedit valabilitatea în cursul anului 1918, cînd pe ruinele acestui imperiu, de tristă amintire, au apărut statele naționale suverane și independente ale popoarelor din Centrul și Sud-Estul Europei: Republica Cehoslovacă, Statul iugoslav, Republica Austria, Republica Ungară ș.a.

În această uriașă mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturare a dominației străine s-a încadrat și lupta poporului român. Ea a avut un caracter burghezo-democratic, larg reprezentativ, antrenînd clasa muncitoare — forța cea mai înaintată și mai activă a epocii — țărănimea, intelectualitatea și toate celelalte forțe sociale și politice interesate deopotrivă în realizarea unității statale și naționale.

Salutînd scopurile nobile ale revoluționarilor ruși, social-democrația română din Transilvania se pronunța astfel prin paginile ziarului *Adevărul* (26 noiembrie /9 decembrie 1917): „Voi cereți ca nici o națiune să nu țină în asuprire pe alta, nici un neam să nu fie subjugat și **fiecare popor singur să aibă dreptul de a se conduce**. Nici o țară să nu răpească pămînt străin și nici o țară să nu ceară haraciu — despăgubire de război — de la alta [...] Scopurile astea toate ale voastre, care sînt și ale tuturor socialiștilor din lume, sînt

¹ Magazin istoric, nr. 4/1967 și 8/1977.

atît de mărețe și atît de sfinte, încît *vor trebui să ducă la izbîndă*". În același spirit ziarul *Mîscarea* din Iași atrăgea atenția, la 6 decembrie 1917, că „revoluția rusă nu trebuie privită numai prin efectele ei imediate asupra noastră, ci și prin influența ce poate ea să aibă asupra intereselor mari și permanente ale neamului și statului nostru, interese pentru care am pornit la luptă”.

Ideea autodeterminării popoarelor, proclamată în Rusia, a avut un ecou extraordinar de puternic în cele mai largi mase ale poporului român. Însuși cuvîntul rusec „samoopredelenie” (autodeterminare) devenise așa de cunoscut, încît, la 4 ianuarie 1918, scriitorul progresist George Ranetti îl folosea, ca titlu, într-un editorial al ziarului *România*. Referindu-se la perspectiva desăvîrșirii unității naționale a țării noastre, ca urmare a afirmării principiului autodeterminării, Ranetti conchidea: „Evenimentele ce se desfășoară în Rusia ar trebui să convingă și pe cei mai pesimiști dintre noi că niciodată izbîndirea idealului național românesc n-a fost mai aproape”.

În această conjunctură istorică, la 24 ianuarie 1918, Republica Democratică Moldovenească s-a proclamat „în unire cu voința norodului Republică Moldovenească de sine stătătoare și neatîrnată, avînd ea singură dreptul de a-și hotărî soarta în viitor” (*Cuvînt moldovenesc*, din 29 ianuarie 1918).

Ca urmare a mișcării pentru unitate națională, a luptei și voinței maselor largi populare, la 27 martie 1918 Basarabia s-a unit cu România. În manifestul Partidului Socialist și al Uniunii Sindicale din România, intitulat *Către mîcătorimea de la orașe și sate*, publicat în ziarul *Trăiască socialismul*, din 14 noiembrie 1918, se arăta: „Datorită revoluției ruse, care a dat tuturor popoarelor din imensul imperiu libertatea de a hotărî de soarta lor, Basarabia a putut să se declare Republică independentă și să se unească cu țara”.

„Acolo unde ți-e patria, acolo să-ți crezi fericirea vieții tale”

Consecințele prăbușirii marilor imperii vecine s-au repercutat și asupra Bucovinei. Criticînd asuprirea națională la care era supusă populația românească din Imperiul austro-ungar, deputatul socialist George Grigorovici, secretar al Partidului Social-Democrat din Bucovina, sublinia într-un articol apărut în *Glasul Bucovinei*, din 11/24 octombrie 1918: „Uniunea românilor este un ideal și o țință pe care o vor urmări românii totdeauna și în veci, în tot momentul și în toate împrejurările [...] Bucovina trebuie restituită patriei”.

Mîscarea revoluționară care viza în mod nemijlocit și unitatea națională a căpătat, către sfîrșitul anului 1918, forme decisive. Pentru ziua de 15/28 noiembrie 1918 a fost convocat, la Cernăuți, Congresul reprezentanților populației din Bucovina, care a hotărît unirea cu România a acestei vechi provincii istorice românești, răpită de Habsburgi în 1775. Exprimîndu-și adeziunea față de actul unirii, delegatul socialistilor români, George Grigorovici, arăta: „Dacă-mi strînge cineva mîna că am vorbit în sens național, trebuie să o spun că aceasta nu o fac numai ca român, ci tocmai ca socialist, căci doresc libertatea oricărui popor”.

În toamna anului 1918, evenimentele revoluționare au cuprins întreaga Transilvanie și Banatul. Aproximativ deznodămîntului victorios al luptei pentru unitate deplină răscolea profund toate păturiile sociale. În septembrie 1918, socialiștii români din Transilvania au inițiat constituirea Consiliului Național Român — organism alcătuit pe baze paritare din reprezentanții Partidului Național Român și cei ai mișcării socialiste — care să conducă, în contextul revoluției burghezo-democratice, izbucnită la 18/31 octombrie, în Transilvania, mișcarea pentru unitate națională. Oamenii ai muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități și-au exprimat voința de eliberare de sub jugul dominației austro-ungare și de unire cu țara. Astfel, în cadrul marilor intruniri a muncitorilor de la Csepel, din 30 septembrie 1918, la care au participat și numeroși intelectuali și studenți, social-democratul Tiron Albani, precizînd poziția socialiștilor români, arăta că ei cer ca „și români să aibă drept de liberă dispunere asupra sorții lor, adică ei singuri să hotărască forma de stat în care să trăiască în viitor” (*Adevărul*, 21 octombrie /3 noiembrie 1918).

La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, „ca unicul for care reprezintă voința poporului român”; acesta era format din șase social-democrați: Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu și șase reprezentanți ai P.N.R.: Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop, Al. Vaida-Voievod și Aurel Vlad. Constituirea acestuia, imediat după dezlănțuirea revoluției burghezo-democratice, cu larg caracter popular, a dat un nou impuls luptei pentru eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu țara. Pentru masele muncitoare devenise pe deplin clară împlinirea strînsă ce exista între rezolvarea problemei naționale și a celei sociale. Într-un articol de fond, intitulat *Ce vrem?* apărut în *Adevărul* din 28 octombrie /10 noiembrie 1918 se arăta: „Revoluția și capitulația¹ au creat pentru toate națiunile din țară

¹ La 16/29 octombrie 1918, Austria a cerut armistițiu — n.r.

putința ca singure să-și hotărască soarta, singure să decidă asupra viitorului lor și singure să-și croiască cadrele de stat în care vor dori să trăiască în viitor. Consiliul Național Român este chemat acum a merge cu un pas mai departe și a declara în mod clar și lămurit că voim ca întreg poporul român din Ungaria, Transilvania și Banat să fie întrebati prin referendum, printr-o votare obștească, în ce cadre de stat voiește să trăiască în viitor”.

Așa s-a ajuns, ca rezultat al unui întreg proces de evoluție social-politică, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, moment istoric în care poporul nostru a văzut calea de exprimare a năzuinței și conștiinței sale de unitate, de alcătuire a unui singur stat, care să cuprindă în granițele sale pe toți românii. Consultarea poporului reprezenta modalitatea cea mai democratică de rezolvare a problemei majore ce frământa în această etapă conștiința întregii națiuni. Ea urma spiritul hotărârilor democratice de unire adoptate în martie 1918 și noiembrie 1918. În manifestul Consiliului Național Român Central lansat la 7/20 noiembrie se specifica: „Mersul irezistibil al civilizațiunii omenesti a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine [...] Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți” (*Românul*, din 8/21 noiembrie 1918).

Cît privește scopurile adunării convocate la Alba Iulia, ziarul *Adevărul*, din 17/30 noiembrie 1918 arăta: „Se vor întruni toți reprezentanții neamului românesc din Ungaria și Ardeal și prin cuvîntul lor vor arăta lumii întregi voința întregului neam. Se va arăta în primul rînd că națiunea română, care veacuri de-a rîndul a suportat jugul robiei naționale, voiește acum să devină cu desăvîrșire liberă și să se contopească într-un singur stat național. Românii din Transilvania și din Ungaria, fără deosebire de clasă, voiesc să se unească cu frații lor de peste munți [...] Prin aceasta, se va înfăptui, în fine, ceea ce înainte cu trei sute de ani a fost zădărnicit prin unelțile barbare ale unor tirani. Drama națională săvîrșită pe Cîmpia Turzii¹ se va ispăși acum prin hotărîrea istorică ce va lua-o Adunarea Națională de la Alba Iulia”.

La 1 decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe Cîmpul lui Horea, peste 100 000 oameni — muncitori, țărani, meseriași, intelectuali — veniți de pe întreg cuprinsul țării să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. „N-aveam nevoie să ne-o spunem unul altuia — scria în acele zile socialistul Ilie Cristea, în ziarul *Glasul Ardealului* —

e destul să ne privim în ochi pentru ca să ne convingem că a sosit ceasul. Cuvîntul păstrat pînă acum în culele cele mai adînci ale sufletului se va rosti unanım mîrget și nestrămutat. Unirea noastră va fi indiscutabilă”. La adunare au fost prezenți 1 228 delegați, aleși de cercurile electorale sau de organizațiile politice și de instituțiile românești din Transilvania. Dintre aceștia 150 erau delegați ai social-democrației române — partea cea mai activă în lupta pentru realizarea unirii — reprezentînd aproape 70 000 muncitori organizați, atît rîmîni cît și maghiari, germani și de alte naționalități.

În cadrul adunării de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 s-a adoptat istorica *Declarație de la Alba Iulia*, document memorabil al unirii, la care și-au adus contribuția toate forțele politice și sociale române din Transilvania. Ideile fundamentale ale *Declarației Marii Adunări Naționale* au fost pe larg susținute de fruntașii mișcării socialiste Aurel Lăzăreanu, Iosif Jumanca, Enea Grapini, Emil Isac, Ion Suciu, Alexandru Lapedatu, Aurel Cosma și alți delegați. Luînd cuvîntul în numele social-democrației române, Iosif Jumanca a evidențiat de pe poziții de clasă importanța actului Unirii: „Astăzi venim și noi aici, adevărații reprezentanți ai muncitorimii române din Transilvania și Banat, venim să declarăm în fața dv., în fața Internaționalei Socialiste și în fața întregii lumi că vrem unirea tuturor românilor [...] Social-democrația nu-i identică cu lipsa simțului național, noi nu zicem *ubi bene ibi patria*, ci zicem că «acolo unde ți-e patria, acolo să-ți crezi fericirea vieții tale». Și noi n-avem teamă că poporul muncitor român, care a rupt acum cătușele unei robii seculare, nu va avea destulă putere ca și în România să-și asigure drepturile la o viață liberă [...] Noi am trăit într-una cu tovarășii noștri unguri [...], dar azi a sosit momentul cînd declarăm că, da, ca clasă sîntem solidari cu ei și nu le sîntem dușmani, dar vrem să fim în viitor o floare neatrînată în marele buchet al Internaționalei”.

Prin participarea largă a maselor populare la adunarea de la Alba Iulia, care a hotărît unirea Transilvaniei și Banatului cu România, s-a afirmat încă o dată și definitiv că poporul român este adevăratul făuritor al unirii, că împlinirea acestui ideal a fost rezultatul luptei sale de veacuri pentru libertate, unitate și independență națională.

În declarația Partidului Social-Democrat asupra actului unirii, publicată la 2/15 decembrie 1918, în ziarul *Adevărul*, se arăta: „Proclamarea unirii tuturor românilor e astăzi fapt împlinit [...] La aducerea hotărîrii acesteia am luat și noi parte, socialistii români”.

Atmosfera acelor clipe de neuitat era astfel redată de poetul socialist Emil Isac, într-un interviu acordat la 3 decembrie 1918 ziarului maghiar *Kolosszvári Hírlap*: „Începe apoi

¹ Uciderea lui Mihai Viteazul — n.r.

actul oficial. Are cuvîntul Goldiş, care citeşte de pe hîrtie ceea ce este scris în inimi. Nu voi relata ceea ce spunea Goldiş, căci fiecare cuvînt al lui reprezintă o bucată din timp. Şi cînd răsună cuvîntul care este singura dorinţă a naţiunii noastre române — Unirea — se revarsă singura dorinţă, din mii de guri cuvintele bucuriei: românii s-au unit. Un lanţ s-a sudat între inimi. El nu poate fisfărîmat. Ceea ce a urmat mi se pare un vis. Ştafetele care duc ştirea. Răsună trîmbiţele orchestrelor, este difuzat imnul român şi masa poneşte acum în joc. Unirea s-a înfăptuit. Un popor s-a eliberat“.

La 13 februarie 1919, referindu-se la actul just al făuririi unităţii depline a statului naţional, Declaraţia Comitetului executiv provizoriu al Partidului Socialist şi a Comisiei generale provizorii a sindicatelor, exprimînd poziţia clasei muncitoare, a mişcării socialiste din întreaga ţară releva: „Prin dreptul de autodeterminare a naţiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internaţional, românii din teritoriile subjugate şi-au manifestat, prin hotărârile adunărilor lor naţionale, voinţa de a se uni cu România, pe baza rezoluţiunilor votate.

Ca socialiştii români internaţionalişti, saluăm cu bucurie dezrobirea naţională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum

şi respectăm legămintele de unire hotărîte [...]

România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine“.

Înfăptuirea unităţii statului român — eveniment epocal în afirmarea şi dezvoltarea istorică a poporului român — a realizat cadrul naţional şi social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înflurire pozitivă asupra întregii evoluţii economice, politice şi sociale a ţării. S-au creat condiţii pentru dezvoltarea forţelor progresiste ale societăţii, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic. În acest context, Partidul Socialist s-a unificat la scară naţională şi s-a desăvîrşit procesul de transformare a sa într-un puternic partid comunist al clasei muncitoare din întreaga ţară. Făurirea Partidului Comunist Român, în mai 1921, la marele Congres de unificare a organizaţiilor socialiste la scara României întregite, a marcat un moment de răscruce în istoria mişcării muncitoreşti din ţara noastră. Partidul comunist, continuatorul direct al mişcării revoluţionare, socialiste, al partidului clasei muncitoare creat în 1893, a dus mai departe şi a ridicat pe un plan superior, în noul cadru de dezvoltare istorică a ţării, lupta pentru apărarea şi consolidarea statului naţional, pentru păstrarea unităţii şi suveranităţii patriei.

La Congresul istoricilor americani de la Dallas

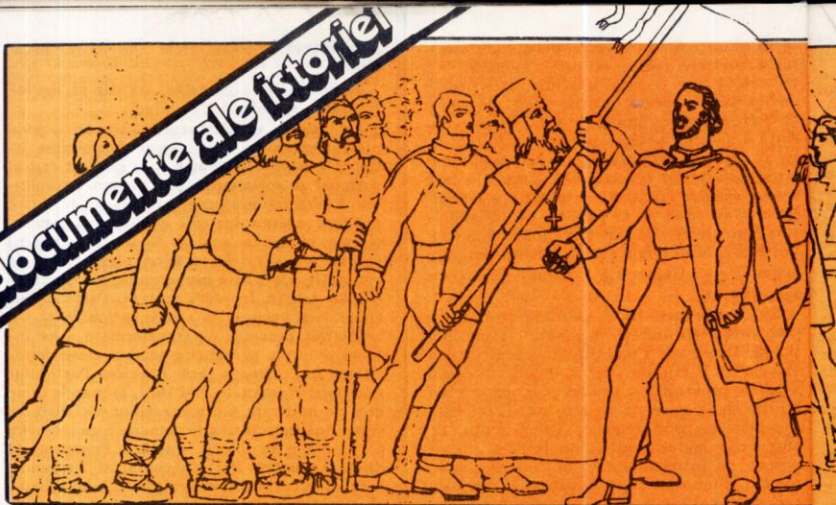
A 92-a Adunare anuală a Asociaţiei Americane de Istorie (A.H.A. = American Historical Association), a avut loc la Dallas (Texas) în zilele de 28, 29 şi 30 decembrie 1977. Lucrările s-au desfăşurat în 98 secţii care au totalizat 378 comunicări şi comentarii, cu o tematică foarte variată privind istoria S.U.A. şi universală, în toate epocile. Între numeroasele manifestări ştiinţifice ţinute în paralel cu lucrările Adunării A.H.A. s-au înscris şi şedinţele Asociaţiilor de Istorie afiliate la A.H.A. (de exemplu, Asociaţiile care studiază istoria Canadei, Cehoslovaciei, Irlandei, Italiei, Marii Britanii, Poloniei, Portugaliei, Spaniei şi Ungariei).

Au fost înregistraţi, nominal, în programul tipărit al Adunării anuale, circa 600 participanţi — profesori şi cercetători din S.U.A., inclusiv 12 invitaţi de la unele instituţii de cercetare sau învăţămînt superior din Australia, Berlin-Vest, Canada, R.F. Germania, Hong-Kong, Mexic, Polonia, România şi Spania.

În secţia a cincea, în cadrul temei Criza din Balcani şi războiul ruso-turc din 1877-1878: o sută de ani mai tîrziu, au prezentat comunicări: prof. David MacKenzie de la Universitatea North-Carolina, prof. Dinu C. Giurescu de la Institutul de Arte Plastice din Bucureşti şi prof. R.V. Burks de la Universitatea de stat din Wayne. Secţia a fost condusă cu competenţă de profesorul Stephen Fisher-Galaţi de la Universitatea Boulder din Statul Colorado, care a intervenit cu observaţii şi interesante completări în timpul lucrărilor. Profesorul R.V. Burks, comentatorul oficial al Secţiei, a felicitat pe autorul comunicării româneşti pentru că a tratat complet tema, fără a ocoli aspectele mai complicate, şi a făcut, la rîndul său, o analiză nuanţată a evoluţiei evenimentelor din 1876-1878. La luările de cuvînt din auditoriu a participat şi profesorul Liviu Maior, de la Universitatea din Cluj, care se află în S.U.A., unde conduce, la Universitatea din oraşul Wayne, un lectorat de istoria românilor.

La această Adunare (cea mai importantă manifestare anuală a istoricilor americani) au participat şi alte cîteva sute de cercetători şi universitari din S.U.A. (în afara celor oficial înscrşi). Peste 70 edituri au expus în marele hol al Hotelului Fairmont din Dallas cîteva mii de volume de istorie apărute recent.

D.C.G.

ACTE PROGRAMATICE ALE REVOLUȚIEI ROMÂNILOR DIN 1848

„Jur că voi fi credincios voinței nației române, apărind-o din toate puterile împotriva oricărui atac și asuprire; jur că nu voi lucra niciodată în contra intereselor nației și că voi ține și apăra cele 21 [22] de puncturi decretate de popor, conlucrând după putință-mi și jertfind viața mea chiar pentru dînsul și pentru nație“.

Acesta este jurămîntul depus pe „Constituțiune“ de mulțimea bucureșteană strînsă în ziua de 15 iunie 1848 pe Cîmpia Filaretului, loc ce începînd din acea zi avea să-și schimbe numele în Cîmpia Libertății. Prin acest jurămînt, masele populare românești își afirmau adevărul la revoluție, iar programul, lansat cu o săptămînă în urmă la Islaz și în 11 iunie impus chiar domnitorului Gh. Bibescu, devenea legea fundamentală a puterii revoluționare. Prin faptele lor, după cum aprecia Marx, românii „răstoarnă vechiul regim“ și pun „în locul lui unul nou“. „Ei vor să schimbe vechiul sistem și să se organizeze după modelul popoarelor moderne“.

Programul revoluționarilor munteni reprezenta un important pas înainte în privința definirii obiectivelor revoluționare. El a preluat revendicări formulate de revoluția lui Tudor Vladimirescu¹ și de mișcarea din 1840 condusă de Dimitrie Filipescu², încorporînd în același timp și experiența programelor revoluțiilor din Moldova³ și Transilvania⁴. „Rezultatele Congresului național de la Blaj — scria un corespondent muntean în Gazeta Transilvaniei din 24 mai — ne puseră pe toți în ultimire. Am binecuvîntat cerul care a adus asemenea timp, spre a se învrednici și românii de drepturile omenirii civilizate“.

După izbucnirea prematură și înfrîngerea rapidă a revoluției la Iași (în martie, la Paris, fruntașii din cele două Principate discutaseră doar ca acțiunea să fie declanșată simultan, ceea ce nu s-a putut realiza), în concepția cercurilor revoluționare românești, Muntenia urma să devină centrul de gravitație al revo-

¹⁻⁴ Magazin Istoric, nr. 8/1977; 12/1977; 1/1978; 2/1978.

1848: Adunarea populară de la Islaz, așa cum și-a imaginat-o sculptorul Corneliu Medrea

luței generale a tuturor românilor. „Soarta națiunii române — scria G. Barițiu, la 27 mai — se va hotări în București”, iar A.T. Laurian își punea mari speranțe în lupta unită a întregului popor, propunând, la 20 iunie, lui N. Bălcescu convocarea unui „congres general din tre toți românii”. Ideea acțiunii unite, condusă de un comitet revoluționar cu sediul la București, este prezentă și într-o scrisoare expedită de Al. G. Golescu de la Viena: „Bălcescule — scria el — a sosit timpul ca să organizăm o frăție secretă și grandioasă, care să se întâlnească peste toate părțile României și să aibe cîteva capi în fiecare provincie, iar centrul ei în București, unde este și mai multă libertate de acțiune”.

Pînă în aprilie 1848, cînd o parte dintre conducători — cei aflați în Franța și care participaseră la revoluția pariziană din luna februarie — s-au întors în patrie, eforturile menite să concretizeze programul revoluției s-au desfășurat în paralel. Astfel, în ședințele din 8 și 9 martie 1848, revoluționarii munteni și moldovenii aflați la Paris au adoptat, la propunerea lui N. Bălcescu, un proiect de program care prelua revendicările mișcării de la 1840, completate cu o nouă formulă privind rezolvarea problemei agrare.

Concomitent, în țară s-au făcut eforturi în același sens. În aprilie, un grup de boieri a formulat o petiție din 23 puncte, prin care puneau în discuție schimbarea stărilor de lucruri în Muntenia, ca singurul mijloc „de a statornicii odihna publică” și a opri „o turburare socială ce ne amenință”. În mai, cu prilejul trecerii sale prin București spre Iași, un grup de liberali moderați a înmînat un memoriu comisaru-

lui otoman Talaat Efendi, prin care cereau anularea Regulamentului organic. Autorii documentului se străduiau să convingă Poarta de necesitatea introducerii unor reforme menite să perfecționeze organizarea economică și instituțională a țării și nu uitau să releve dorința poporului din cele două Principate „de a se grupa într-același stat”.

Mai detaliată și axată îndeosebi pe chestiunile sociale era broșura intitulată *Ce sînt meseriașii?*, apărută tot în primăvara anului 1848. Prin *meseriași*, documentul avea în vedere pe toți cei care se ocupau cu lucrarea pămîntului — proprietari, arendași — apoi pe lucrătorii și meșterii din industria manufacturieră, pe negustori și pe toți cei de profesii libere. Cu alte cuvinte, „nația întreagă”. Cererile „meseriașilor” erau concentrate în 23 articole. Nu erau nici prea „liberale” și nici prea numeroase aceste cereri, căci, se arăta în broșură, vremile s-au schimbat și „au trecut timpuri în care trebuiau zece ani pentru a dobîndi un articol; astăzi se dă tot sau nimic”.

Principalele puncte ale Proclamației de la Islaz au fost, așadar, în mare parte, pregătite și popularizate anterior de către revoluționarii din țară și de către cei reveniți în patrie în aprilie 1848. Problema care se punea acum era aceea a definitivării și încheierii lor într-o formă unitară. În acest scop, spre sfîrșitul lunii mai, s-a format un Comitet Executiv, din care au făcut parte Nicolae Bălcescu,

Al. G. Golescu-Negru și Ion Ghica. Acesta din urmă, fiind trimis la Constantinopol spre a justifica revoluția și a neutraliza reacția Porții, explicând guvernului otoman că nu era îndreptată împotriva ei, a fost înlocuit de C.A. Rosetti. În elaborarea celor 22 puncte li s-a adăugat ulterior și Ion Heliade-Rădulescu; de fapt, acestuia din urmă i se și datorează redactarea finală a Proclamației, într-un stil grandilocvent și cu unele formulări mistico-religioase, prezente dealtfel în ideologia burghezo-democratică a epocii.

Domnitorul Gheorghe Bibescu, care se arătase și el favorabil unor schimbări în administrația Principatului, nu credea în iminența revoluției, fiind convins că îi va face față cu propriile sale mijloace. Siguranța lui Bibescu își avea însă și o altă explicație, după cum notează Marx: „promisiunile lui Duhamel“, comisarul țarist. Domnitorul ezita, totuși. Astfel, el nu a dat curs cererii amintitului consul de a-l exila pe Heliade-Rădulescu, considerat element periculos pentru „liniștea“ Principatului; el a refuzat și cele două regimente de cazaci pe care i le oferiseră autoritățile țariste. Pentru a evita complicațiile s-a mulțumit să invite la masă pe cîțiva din fruntașii revoluționari mai moderați, dîndu-le sături de potolire, asigurînd, totodată, cercurile țariste că la București nu erau motive de neliniște.

Revoluția însă nu mai putea fi ocolită. Mai întîi la 12 iulie, la 9 iunie, Proclamația a fost citită mulțimii ca o energică chemare la luptă, un strigăt de libertate și de înfrățire adresat tuturor celor ce au „aceiași nume de român“. Nu întîmplător primul ei articol declara „independența administrativă și legislativă“ a țării, așa cum o avusesse mai înainte, în virtutea Capitulațiilor, și se ridica împotriva oricărui amestec al vreunei puteri străine în treburile interne ale statului. Încercînd să fixeze cit mai precis statutul internațional al țării, programul revoluționar respingea protectoratul Rusiei țariste și cerea ca reprezentantul țării la Constantinopol să fie ales dintre români. Poporul român, se spune în document, se „leapădă“ de Regulamentul organic, căci acesta era „în protiva drepturilor sale [ale țării] legislative și în protiva tratatelor ce-l recunosc autonomie“.

Cele 22 puncte se constituiau într-un program cu avansat conținut politic, social și național a cărui realizare integrală ar fi dus la înlăturarea relațiilor de producție feudale, ar fi schimbat radical fizionomia societății românești. Astfel, se proclama egalitatea în drepturi, Adunare reprezentativă, domn responsabil ales pe cinci ani, responsabilitatea miniștrilor, libertatea tiparului, gardă națională, accesul la învățătură pentru toți copiii, dezrobirea țăganilor, desființarea pedepsei cu bătaia și a celei cu moartea etc. Cel mai important dintre ele era articolul 13 (eliberarea clăcășilor și împroprietărirea lor prin despagubire), fiind considerat de Bălcescu ca principala revendicare a revoluției.

Includerea în program a articolului 13 avea drept scop să atragă masele țărănești, imensa majoritate a populației țării, de partea revo-

luției. Un revoluționar ca Nicolae Bălcescu nu-și putea închipui succesul mișcării fără sprijinul direct al țărănimii, al cărui rol în întregul trecut românesc îl știa prea bine. Bălcescu și alți luptători români văzuseră, în februarie la Paris, marea forță și capacitatea de luptă revoluționară a maselor.

Ca și în Transilvania, imediat după izbucnirea revoluției, guvernul a trecut la aplicarea unora din prevederile programului adoptat. Pentru a preveni intervenția străină în treburile interne ale țării, guvernul a explicat, în mai multe rânduri, că mișcarea era insuflată de „spiritul păcii“, că se ține „pe drumul legilor și al tratatelor“. De altfel, instaurarea puterii revoluționare s-a făcut fără vărsare de sînge: la 11 iunie, în fața voinței poporului adunat, Gheorghe Bibescu a semnat programul revoluționar și a aprobat guvernul impus de evenimentele (cu excepția lui Christian Tell, ca șef al oștirii, pe care l-a înlocuit cu Ion Odobescu). Trebuie spus că în ziua de 9 iunie a avut loc un atentat nereușit asupra domnitorului, fapt ce determinase o serie de măsuri represive împotriva capilor revoluționari; din această cauză acțiunea nu putuse fi declanșată a doua zi și în Capitală, așa cum fusese stabilit.

Fruntașii revoluționari concepuseră acțiunea de asemenea manieră încît să nu se ofere nici un pretext pentru un amestec din afară. Din aceleași motive, scopurile politice și naționale ale revoluției nu-și găsiseră o oglindire completă în program. Nu se vorbea despre independență, ci despre autonomie; despre unire întîlnim doar aluzii sub apelul la unitatea de acțiune a celor care se considerau români și filii patriei.

Trăgînd concluziile impuse de evoluția evenimentelor externe și, îndeosebi, urmărind cu atenție reacția marilor imperii vecine față de fenomenul revoluționar european, conducătorii revoluției române au avut permanent în vedere pericolul unei intervenții militare. Acest lucru s-a și adevărit.

Intimidat de protestul consulului țarist, care declara, într-o notă remisă domnitorului, că noua stare de lucruri din Principat era „în contradicție flagrantă cu dispozițiile Regulamentului organic“, Gh. Bibescu a abdicat, după numai două zile de domnie sub putere revoluționară. Guvernul revoluționar a adus la cunoștința poporului că „fostul domnitor Gh. D. Bibescu, deși a constînit sfintele drepturi ce românii cîștigă...“, astăzi la 14 iunie, la un ceas din noapte, și-a dat demisia, lepădîndu-se de toată puterea“. Totodată guvernul comunica și noua sa componență.

După o lună numai, la 18 iulie, armata otomană a început să treacă Dunărea, pe la Giurgiu. „Rusia — notează Marx — a exploatat la Constantinopol credulitatea și ignoranța turcilor“. Ba mai mult, „ambasadorul rus amenință: dacă Turcia nu intervine, va interveni

¹ Referindu-se la poziția domnitorului, Marx nota: „Promisiunile lui Duhamel îi redaseră lui Bibescu toată aroganța. Putin după aceea, Duhamel sosese la București. [Nemulțumit de duplicitatea lui Bibescu] Duhamel a înșărcinat pe Mavros să pună la cale o conspirație împotriva lui Bibescu. La agenții ruși al lui Mavros s-au alăturat și cîțiva vechi eteriști...“.

Rusia". A doua zi, 19 iulie, a apărut o circulară a cabinetului din Petersburg care încerca să motiveze pătrunderea trupelor țariste pe teritoriul românesc.

La București și în celelalte centre ale țării au avut loc demonstrații împotriva intervenției trupelor străine, în timpul cărora au fost arse Regulamentul organic și Arhondologia (condica rangurilor boierești). Ziarul Poporul suveran publica un amplu articol de răspuns la circulara guvernului țarist, în care se spunea: „Nu! noi n-am sfîșiat Regulamentul organic pentru a strica legăturile de pace încheiate de înalta Poartă cu puternicul nostru vecin [Imperiul țarist]. Noi am sfîșiat acea carte de legi impusă asupra poporului cu puterea balonetelor, am sfîșiat, zicem, Regulamentul pentru că o adevărată minoritate își întemeie pe el tiranicele-i apăsări [...]. Mișcarea românilor, mai ales după împrejurările de față ale Europei Centrale, este încă un act politic de mare însemnătate pentru însăși întemeierea libertăților constituționale asupra întregului continent [...] Noi acum ne aflăm în bună pace înăuntrul, căci revoluția în cele din afară n-a schimbat alt decît poziția noastră îndolăsoasă către [puterea protectoare]. Pentru aceasta noi am avut bune temeliuri, între care cel dintîi este acesta: noi românii de la Dunăre, deși ca stat tributari sintem legați de Î. Poartă însă ca naționalitate de origine cu totul europeană socotim că țara ce locuim este geograficește astfel situată, încît și de n-am voi înșine, o mie de motive ne-ar facea, în ce se atinge de civilitatea noastră, să intrăm în sistema generală a popoarelor constituționale din centrul Europei. Întru asemenea stare și după Capitulațiile prin care Î. Poartă ne-a asigurat totdea-

una fără contestare și naționalitatea și religia și administrația și legislația civilă și politică dinăuntru, noi, românii, nu cunoaștem nici o îndatorire de-a dreptul către vreo altă putere decît puterea la care strămoșii noștri au închinat țara noastră. Aceasta este totodată și pricina pentru care [...] am reclamat nu protecția numai unei singure puteri, nu protecția de religie [...], ci astăzi am cerut o protecție cu totul politică de la toată Europa, am apelat în parte la arbitria celor trei mari puteri constituționale, așa ca, precum ne vin luminile civilizației de la dinsele, să avem astăzi dată și sprijinul lor moral întru întemeierea dreptăților ce am proclamat în numele poporului întreg în ziua de 11 iunie”.

La 13 septembrie, Bucureștii au fost ocupați de trupele intervenționiste. La sfîrșitul lunii, revoluția din Muntenia era înăbușită, dar ideile sale au rămas vii în sufletul poporului și au triumfat în anii următori, prin acțiunile energice și hotărîte care au înfrînt greutățile provocate de opoziția marilor imperii autocrate.

Publicăm în continuare cele 22 puncte elaborate de revoluționarii munteni și care, împreună cu Proclamația (ale cărei părți principale le redăm în pagina care urmează), au fost „Constituțiunea” revoluției muntene. Textele au fost reproduse din lucrarea Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente, vol. I, București, 1902, pp. 490-495.

În redarea documentului s-au păstrat caracteristicile stilistice din original, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale; explicațiile introduse de noi, ca și întreruperile de text, au fost marcate prin paranteze drepte.

Ion BULEI

9 iunie: PROCLAMAȚIA DE LA ISLAZ

1. Independența sa administrativă și legislativă pe temeiul tratatelor lui Mircea și Vlad V. [Tepeș] și neametele al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale.

2. Egalitatea drepturilor politice.

3. Contribuție generală.

4. Adunată [Adunare] generală compusă de reprezentanți ai tuturor stărilor soțietății.

5. Domnul responsabil ales pe cinci ani și căutat în toate stările soțietății.

6. Împuținarea listei civile — ardica de orice mijloc de corumpere.

7. Responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor în funcția ce ocupă.

8. Libertatea absolută a tiparului.

9. Orice recompensă să vie de la patrie, prin reprezentanții sei, iar nu de la domn.

10. Dreptul fiecărui județ de a-si alege dregătorii săi, drept care purcede din dreptul popoului întreg de a-si alege domnul.

11. Gvardie națională.

12. Emancipația mănăstirilor închinăte.

13. Emancipația clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire.

14. Desrobirea țiganilor prin despăgubire.

15. Reprezentant al țării la Constantinopol dintre românii.

16. Instrucție egală și întreagă pentru tot românul de amîndouă sexele.

17. Desființarea rangurilor titulare, ce nu au funcții.

18. Desființarea pedepsei degrădătoare cu bătaia.

19. Desființarea atît în fapt cît și în vorbă a pedepsei cu moartea.

20. Asezăminte penitențiare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să easă îmbunătățiți.

21. Emancipația israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință.

22. Convocarea îndată a unei Adunăte generale extraordinare constituante, aleasă spre a reprezenta toate interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face Constituția țării pe temeiul acestor 21 articole, decretate de popoul român.

Această Adunată va lăsa în moștenire viitorimii Constituția aceasta și va fi datoare a o încheia printr-o legiuire, prin care neapărat la fiecare 15 ani, din dreptul său, să-și aleagă popoul deputați extraordinari, cari, venind în Adunată extraordinară, să introducă reformele cerute de spiritul epocii. Cu aceasta se împiedică de acum înainte vrednicia de plîns nevoie de a se cere reforme cu mina armată și vor fi feriți copiii și strănepoții noștri de necesitatea în care s-a aflat astăzi popoul român.

În numele poporului român

Popolul român, în cît către cele din afară, nu supără pe nimeni, respectă toate puterile și cere a respecta și ele drepturile lui stipulate prin tractatele lui Mircea și Vlad V. [Teșes] recunoscut de toate tractatele încheiate apoi între [în]altă Poartă și Rusia, și protestă asupra oricărei fapte ce s-a făcut împotriva acestor tractate. Popolul român vrea să o vîntă tare a-și păstra neatrîna administrăția sale, neatrîna legiurile sale, dreptul său suveran în cele din năuntru și rămîne în aceeași legătură, și mai strîns, prin luminile veacului, cu I. Poartă. Această vîntă și legală, e pe credința tractatelor și nu e în paguba nimănui.

Popolul român leapdă un Regulament care este în protiva drepturilor sale legislative și în protiva tractatelor care recunosc autonomia. Această lepadare este înșuși în folosul înaltei Porți, ce va fi arbitrară, împreună cu Franța, Germania și Engliera [Analia], cărora românii le reclamă judecătoria și ajutor la orice asuprire ce li s-ar face.

Popolul român decretă și hotărăse responsabiliza ministriilor și cu un cuvînt a tuturor funcționarilor publici; și fiindcă neresponsabilitatea nu este drept al nimănui, nici de moștenire, nici de învoire, prin urmare nimeni nu pierde nimic și hotărîrea popoului e sfîntă.

Popolul român vrea o patrie tare, unită în dragoste, compusă de frați, iar nu de vrăjmași, prin urmare decretă, după vechile sale datine, aceleași drepturi civile și politice pentru tot românul [...]

Popolul român va să dea dreptate și dreptate a lui Dumnezeu. Dreptatea nu suferă a purta numai săracii sârcinile țării și bogății să fie scutiți. Prin urmare decretă contribuția generală după venitul fiecăruia. Aceasta învîntă pătîria și o patrie avută e în folosul tuturor și prin urmare în paguba niminui. Aceasta cheamă pe toți la aceeași drepturi și datorii într-o patrie dreaptă, înfloritoare, și care cu tot dreptul nu va mai pute suferi control străin.

Popolul român dă înopla la toate stările dreptul cel vechi de a avea reprezentanți în Generala Adunare, decretă de azi înainte alegerea largă, liberă, dreaptă, unde tot românul are dreptul de a fi chemat și unde numai capacitatea, purtarea, virtuțile și încrederea publică să-i dea dreptul de a fi ales [...]

Popolul român decretă tipar liber, cuvîntare liberă, adunări libere, spre a vorbi, a scrie cele de folos, spre a arăta adevărul [...]

Popolul român vrea pace, vrea țările, vrea garanția averilor sale materiale, morale și politice; decretă dar gvarde [gardă] națională, în care tot românul se naște al ei soldat, tot românul e un gardian al fericirii publice [...]

Popolul român cheamă toate stările la fericire, recunoaște facerile de bine ale comerțului, știe că sufletul lui este creditul, care nici odată n-a vrut să-i înlesnească sistemul trecut. Decretă dar o bancă națională însă cu fonduri naționale [...]

Popolul român împarte dreptatea deopotrivă la toți și dreptatea o dă pentru toți și mai virtos pentru cei săraci. Săraci, săteni, plugari, hrănitori orașelor, fiii patriei cel adeverați, ce au fost defăimați atînd îndelung cu numele gloriose de român, ce au purtat toate greutățile țării, prin munca lor de atîtea veacuri au lucrat moșile și le-au îmbunătățit, au hrănit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari înșii și au drept înaintea generosității proprietarilor, înaintea dreptății patriei, își cer părțile de pămînt îndestul pentru hrana familiei și vitelor sale, părțilea recumpărată de atîtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer și patria le-o dă; și patria eară, ca o mămă bună și dreaptă, va despăgubi pe fiecare proprietar de mica părțilea ce o va da [...]. Domnia nu e drept de moștenire a unei unei familii, domnia este a patriei. Ea o dă celui ce va scoti de cuvîntul dintre fiii săi. O asemenea alegere strînge și mai mult legăturile noastre cu I. Poartă, pentru că per puținele persoane ce se pot influența în paguba I. Porți și a popoului român.

Puterea suverană purcede de la Dumnezeu și în toată țara se află undeva. În Teara Română, este în popoul român, ce are dreptul de a numi pe capul cel mai înalt al patriei. Prin urmare, popoul, avînd dreptul suveran, poate revesti cu dînsul pe oricine va scoti de cuvîntul și pe cîți ani se va pără că este mai de folos. Asadar decretă ca domnia să se dea celui ales numai pe cinci ani, spre a se tăia rivalitățile și urle îndelungate și spre a pune o emulație între cetățeni a fi buni, întregi și folositori patriei, ca să tragă încrederea publică [...]

Popolul român decretă dar desființarea tuturor rangurilor titulare ce nu au funcții și al căror nume nu aduc aminte decît timp de barbarie și de servilitate.

Popolul, protestînd asupra măsurilor arbitrare și nelegiuite de a se pune o taxă la învățătura, de la care săracul, orfanul, fiul văduvei e scos afară; protestînd asupra relei cugetări de a degrada și a ucide naționalitatea prin scoaterea limbii naționale din școli, decretă o învățatură pentru toți egală, progresivă, integrală pe cît va fi cu putință, după facultățile fiecăruia și fără nici o plată; decretă în București o școală politehnică, câte o universitate în București și Craiova și cîte un liceu, cum și pensionate pentru amîndouă sexele, cîte un liceu, asemenea în fiecare sat; decretă științele ca și pînă acum în limba patriei și cultura și înflorirea acestor limbi după natura și după originea ei, cu literale sale, atît în cărțile profane, cît și în cele sacre, cum și introducerea literelor în toate cancelariile [...]

Popolul român leapdă de pe sine neomenia și rușinea de a ține robi și declară libertatea țigănilor celor particulari [...]

Tot românul e liber, tot românul e nobil, tot românul e un domn. Prin urmare de azi înainte desființază orice pedeapsă cu bătaia și rumpe în obrazul gîzilor orice biciu și orice vargă, ce degradă [degradează] demnitatea cetățeanului. Bătaia dar se ridică de la orice dregătorie și cu atîta mai virtos din rîndul soldaților [...]

Popolul român, vînzînd interupterile sale de relații cu I. Poartă, mai virtos de la 1828 încoace, vînzînd că reprezentantul său la Constantinople e un străin, reclamă a-și avea relațiile de drept cu I. Poartă și reprezentant al său la Constantinople, înșuși dintre români [...]

Aceste decretări vin din glasul general al țării, sînt drepturi vechi ale ei, sînt după legi, sînt după tractate. I. Poartă, atît în generositatea cît și în interesul său, le primește. Rolul Rusiei este de a ne asigura drepturile, cînd ar fi călăute din afară și mai virtos cînd vom a ne reintregi într-insele. Cînd ea ni se va împotrivi, va dovedi lumii întregi că a avut gînd rău asupra noastră și asupra Turciei [...]

Cetățeni în general, preoți, boieri, ostași, neguțatori, meseriași, de orice treaptă, de orice nație, de orice religie, ce vă aflați în Capitală și prin orașe, greci, sirbi, bulgari, germani, armeni, israeliți, armați-vă spre a ține buna orînduială și a ajuta la fapta cea mare. Patria este a noastră și a voastră. Vouă vă place a sede într-însa și ea ve primește. Sistemul cea vechi nu v-a chemat și pe voi la masa de obște. De azi înainte o masă avem cu toții, un ospăț de frăție ni se întinde, aceleași drepturi vom avea cu toții [...]

Frați români! Nu vă temeți de nici o putere nepravilnică de din afară, căci s-au dus timpurile silei și ai dreptului celui mai tare. Tineți numai buna orînduială în întru. Înarmați-vă în gvarde naționale, spre asigurarea drepturilor voastre și spre a forma cruciata înfrîntării claselor în întru, cum și a face parte în cruciata înfrîntării națiilor în afară. Adunați-vă cu toții sub steagurile patriei. Cele trei culori naționale ve sînt cucerubele speranțelor [...]

Apoi popoul român declară astăzi în fața lui Dumnezeu și a oamenilor că, dacă proclamația sa se vede pretutindeni înșușită de spiriții păcii, dacă ei nu vorbesc într-un ton amenințător și se țin pe drumul legilor și al tractatelor, aceasta învederează caracterul lor cel pravilnic și sufletul lor ce deopotrivă adoră libertatea și a lor și a altor nații, ce vînd a se reintregi în drepturile lor, știe a respecta pe ale altor nații. Aceasta li face a vorbi astfel, far în frica; căci sînt o nație mai mult de 8 milioane suflete și, la orice invație din afară ce le va amenința libertățile, fiecare va ști a-și apăra vetrele, și strănul, în cele după urmă, la orice nenorocire, va putea cîntropi numai pămîntul, dacă va domni Dumnezeu, iar nu și oamenii. Nici un român nu va mai trăi după moartea independentei patriei sale.

NICOLAE BĂLCESCU și făurirea României moderne

CORNELIA BODEA

● Acțiunea Câmpineanu și mișcarea de la 1840, două momente de vîrf ale uneia și aceleiași acțiuni revoluționare ● O revelație: Nicolae Bălcescu militant revoluționar încă la 1838 ● „Ceea ce o generație a început, alte generații trebuie să sfîrșească și să completeze“ ● Polițiile secrete imperiale și teama lor de existența unui stat român unitar ● Social, politic și național, un tot al revoluției de la 1848

Nicolae Bălcescu în viziunea marelui sculptor Corneliu Medrea. Machetă pentru un monument destinat să fie ridicat în Capitală

Născut în ajunul frământărilor care au dat expresie, în 1821, voinței de luptă a poporului pentru libertatea sa socială și națională, trăind apoi, pas cu pas, cu toată intensitatea și participarea, desfășurarea ei mai departe, Nicolae Bălcescu, cărturarul și omul de acțiune, revoluționarul în idei și fapte, a făcut din slujirea patriei *principiul său de viață*. A iubit România până la jertfă, punindu-și în treagă sa gândire și acțiune la temelia făuririi și a desăvârșirii ei ca stat modern, unitar. A militat prin scris, prin cuvânt și prin faptă să învie vremurile glorioasele afirmări naționale, să ridice poporul la treapta suverană: stăpîn în țara lui, descătușat de robia nedreptății social-politice, în interior, și de asuprirea din afară. Stîlpul miliarii așezați pe drumul spre România modernă, de la 1821 la 1850, marchează tot atâtea momente de seamă ce străjuiesc itinerarul revoluționarului, desfășurat pe traiectoria destinului național.

Cu cîțiva ani în urmă, analiza și confruntarea mai multor izvoare datînd din epocă, mi-au îngăduit să relev continuitatea și unitatea dintre planurile elaborate de revoluționarii români la 1837-1839 și la 1840. Un prim argument indicativ l-a constituit, atunci, călătoria lui N. Bălcescu în *Banat, în vara lui 1839*. Scopul mărturisit al vizitei sale fusese „nevoia de a face o cură de două luni la apele minerale de la Mehadia”. Cel nemărturisit se deslușise din contextul general al împrejurărilor: o misiune cu scop revoluționar-național, încredințată proaspătului iuncher de cavalerie, din partea profesorului bănațean Eftimie Murgu.

Confirmarea și limpezirea problemei rămîneau în seama cercetărilor ulterioare. Reluînd aceste cercetări am desprins o serie de elemente care sugerează unele reevaluări în prezentarea procesului revoluționar român din prima jumătate a veacului trecut și al rolului generațiilor care l-au ilustrat. Ele confirmă, cu argumente și date noi, că începuturile activității revoluționare a lui Nicolae Bălcescu trebuie situate *mai devreme* decît anul 1840 și că, în consecință, *momentul Câmpineanu*, de la 1837-1839, și *mișcarea de la 1840*¹ nu sînt decît *două momente de vîrf* ale uneia și aceleiași acțiuni revoluționare pentru crearea statului modern, unitar și independent. În același timp, ele pun în evidență, o dată mai mult, că pe plan *programatic* și N. Bălcescu vedea mișcarea românilor ca evoluînd în tot acest timp, de la 1821 la 1850, pe toate trei coordonatele sale — socială, politică și națională și *nu succesiv* — democratic-social pînă la 1848, și la 1848, după care, apoi, ar fi predominat idealul statului unitar și independent.

În analiza activității revoluționare a lui Nicolae Bălcescu în cadrul unitar al mișcării de la 1836 la 1840, piesa centrală de la care am pornit, de data aceasta, o constituie o descriere amplă a „*oamenilor și partidelor politice din Țara Românească*” în 1838. Materialul, purtînd titlul *Des hommes et des partis politi-*

ques en Valachie, este un memoriu confidențial și nesemnat, comunicat, la 28 ianuarie 1839, de către Huber, consulul francez de la Iași, ambasadorului țării sale, amiralul Roussin, la Constantinopol și de acolo, mai departe, Ministerului de Externe de la Paris. O analiză a conținutului acestui text a condus, nu prea greu, la identificarea autorului în persoana lui Félix Colson², fost secretar la Consulatul general francez de la București. Cum participarea lui Colson la evenimentele din Principate, mai ales pe lîngă Ion Câmpineanu, este destul de bine precizată, autenticitatea dezvoltărilor din memoriul său este neîndoielnică³.

În prezentarea Partidei naționale, F. Colson reliefează, după cum era și de prevăzut, larga popularitate a lui Ion Câmpineanu și speranțele ce se puneau în succesul acțiunii lui. Se arată *căile* pe care le urmau membrii Partidei naționale pentru dobîndirea independenței țării: 1. activitate parlamentară; 2. eforturi de organizare a țării pe temeliile mai bune; 3. legături diplomatice.

Se remarcă, în același timp, că dacă în cadrul Adunării obștești exista un deplin acord între membrii Partidei, în urmărirea independenței, aceiași oameni erau divizați în privința reformelor sociale preconizate și susținute cu vigoare de către Câmpineanu însuși. Faptul n-a întîrziat să vădească nemulțumiri în rîndurile tineretului care i se alăturase cu atîta mîndrie. „Acest tineret — spune Colson în documentul amintit — nu vede independența țării numai în organizare, cum o vîd deputații săi, ci *pregătește reforme prin discursurile și manuscrisele sale*”. O pregătire deci pe toate planurile, în cadrul aceleiași mișcări sau acțiuni.

Tineretul întreg „simpatiza cu ideile lui Câmpineanu” — scria Ion Ghica în 1851. Cîine erau însă acei tineri din țară pe care-i distingea Colson, în 1838 pentru „bunele lor principii” și „studiile lor solide?”. Identitatea lor o redau cu propriile cuvinte ale memoriului: „Unii și-au dobîndit cunoștințele în țară; alții în străinătate. Printre cei dinții se remarcă îndeosebi domnii maior Voinescu II, cei doi maiori Crețulescu, Bolliac, Bălcești, care nu sînt mai prejos de cei din categoria a doua. Dintre aceștia din urmă, mai eminente sînt Alex. Linche, profesorii de Drept Moroin, Racoviță, Brăiloiu. Se nădăjduiește tot atît de mult de la frații Goleșcu...”.

Lista nu este desigur completă. Precizarea care ne interesează cu precădere însă este atestarea *Bălceștilor*, adică a fraților Constantin și Nicolae și aceasta este directă și fără echivoc.

Acest tineret patriotic — deși nu tocmai tînăr în toate cazurile citate de Colson — dar refractar spiritului conformist, conservator și

¹ Magazin istoric, nr. 2/1977.

² Textul, în extenso, însoțit de traducere, este inclus în volumul I din lucrarea *1848 la români. Oameni. Fapte. Idei. O istorie în date și documente*, întocmită de Cornelia Bodea și în curs de apariție la Editura Politică.

³ Magazin istoric, nr. 11 și 12/1977.

obedient imprimat de domnitor și administrația sa — incomoda vizibil nu numai pe domni și puterile vecine, curtea protectoare țaristă și Imperiul habsburgic.

Domnitorul Alexandru Ghica se mîngîia să creadă, la început, că remedierea stării de lucruri era mai simplă și de suprafață. „A obținînd, de pildă, așa cum cerea în octombrie 1838, expulzarea unui element turbulent ca Félix Colson, elimina implicit un factor determinant al nemulțumirii manifestate de tineret. Curînd însă cursul frămîntărilor interne avea să-l convingă de contrariu.

La Cămară imperială de la St. Petersburg, știrile parveneau pe două filiere convergente — din interiorul și din afara celor două Principate: prin Consulatele țariste de la București și Iași și prin Ambasada de la Paris.

Curtea de la Viena apare însă cel puțin în cazul de față, mai bogată, mai cuprinzătoare în informațiile sale. Corespondența ce trecea prin Austria, venind din Apus sau plecînd într-acolo, era interceptată aici cu regularitate. Chiar și rapoarte cifrate ale consulilor francezi din Principate erau descifrate la Viena, înainte de a ajunge la destinația lor de la Paris!

Așa se face că nota de sesizare despre evenimentele din Principate adresată de contele Nesselrode, ministrul de Externe de la Petersburg, cancelarului Metternich, prin filiera ambasadorului de la Viena Tatișcev, nu constituia nici o noutate pentru acesta. „Dosarul Cămpineanu” începuse a se alcătui în Biroul de Informații habsburgice încă din primele zile ale lunii ianuarie 1839. Astfel înțit, amplul și documentatul răspuns contrainformativ, trimis la 27 aprilie de la Viena la Petersburg, va fi surprins chiar și serviciul de informații țarist. În capitala țărilor, ca și în cea a Habsburgilor seoseau știri care priveau deopotrivă situația din țară, ca și acțiunea pro-românească din Apus, precum și a tineretului aflat la studii acolo, din ambele Principate și care lucra în strînsă legătură cu cei de acasă.

La 21 martie 1839, de la Petersburg se avertiza Viena despre influența nefastă exercitată de gruparea democratică constituită în Partida națională sub conducerea lui Cămpineanu și Cantacuzino, asupra „tinerilor boieri” din ambele Principate și despre „abilitatea funestă” cu care servindu-se de „cuvinte mari, naționalitate și independență” se pregătea o răsturnare politică în al căru obiectiv urma să intre nu numai Țara Românească și Moldova, ci „toată partea Transilvaniei și a Banatului, care sînt locuite de o populație omogenă, precum și Ungaria întreagă”. Situația gravă pentru cabinetul țarist se dubla prin faptul că în toată această acțiune erau direct cointeresați și agenții revoluționari poloni. Focarul principal al uneltilor este arătat a fi însă *Bucureștii*.

O notă anonimă, găsită în arhiva domnitorului Alexandru Ghica completează cu ele-

mente de natură secretă, conspirativă, profilul politic al atmosferei încordate din țară¹. Nota — databilă între ultimele două luni ale lui 1839 și lunile următoare din 1840 — dezvăluie *vechimea de trei ani* a organizațiilor secrete din Țara Românească, baza lor largă, socială și teritorială de influență și recrutare a adeptilor, citeva nume „dintre mădularele de căpetenie și legiuitoare”, ca și dintre „apostoli” trimiși să asigure înțelegerea cu „partizanii” de prin județe. Sînt citate centre din Oltenia. Nume ca ale lui Mitică Filipescu, Constantin Moroiu, Eftimie Murgu, J. A. Vaillant, asociate cu expresia de *mădular legiuitor*, sugerează legătura cu pregătirea de *reforme prin discursuri și manuscrise* la care se referă indicațiile lui Colson. Nu e lipsită de semnificație nici menționarea Consulatului englez, „care să întrebuițează pînă la taină”. Dar mai indicativă, în ideea pe care o urmărim, e perseverența numelui și obiectivului *Cămpineanu* de la un capăt la altul al perioadei 1836-1840: dovadă în plus că sintem departe de o așa-numită cezură între acțiunea de la 1837-1839 și mișcarea de la 1840. Iată cum apare ea în nota despre care este vorba: „În această soțietate, prin oarecare ecșperiență să simte cu încredințare o pregătire revoluționară; scoposul, nelegiuitul scop este chibzuit și hotărît, că după ce se vor asigura despre toate, și mai cu seamă despre aprinderea și revoltarea unei părți însemnată de norod, să pue la cale proiectul întocmit și care se mărginește de a însemna o seară de teatru sau de o altfel de adunare, și prin coloane, de o parte să îngrijească aici, de la M. Sa pînă la cel mai de pe urmă boier de clasă I și căpetenie militară, iar pînă de alta, pînă la cei vîrși lipsi, pînă la casele lor, și cu acest mijloc lînd guvernul, să-l încredințeze *colonelului Cămpineanu cu putere absolută...*” [subl. C.B.]

Potrivit tezelor acceptate în istoriografia noastră, proiectul înlăturării violente a domnitorului, plănuit de revoluționarii de la 1848, ar fi reprezentat o fabulare de cancelarie domnească. Numele lui Cămpineanu, divulgat în acest denunț ca viitor șef al guvernului, după înlăturarea lui Alex. Ghica, îi conferă alte rezonanțe. Prin această dezvăluire, poezia *Marsiliezei românilor* din anul 1840 capătă și ea un mesaj precis conturat. Referenul: „Aideți frații la Mărgineanu, să scăpăm pe Cămpineanu” răspunde programului și principiilor statornicite în actele fundamentale elaborate de Partida națională înainte de plecarea lui Cămpineanu în misiunea din Apus. Punctele lor le rezumă și consulul Huber în raportul său de la 28 februarie 1839; sînt reproduse și în sinteza informativă lucrată în cancelaria de la Viena, de care am amintit. Cele două acte fundamentale din noiembrie 1838, și anume *Actul de unire și independență* (sau *Declarația de principii a Partidei naționale*) și *Osebitul act de numire a suveranului*

¹ Datorez semnarea acestui document solicitudinii tovarășei Florica Ranca, de la Arhivele Statului — C.B.

rumânilor¹ sînt mai complexe decît s-ar putea comenta într-un articol restrîns. Ele sînt, de altfel, cunoscute. Reținem din relațarea lui Huber însă soluțiile „care se prezenta moldo-valahilor” pentru atingerea scopului urmărit:

1. „Țara Românească așa cum este, cu un alt domnitor decît cel actual;

2. Reunirea celor două Principate și ridicarea lor la rang de regat;

3. Ideea rațională a unei națiuni române [în clarul de la Viena se scrie: *Regenerarea unei națiuni române*] prin populațiile care se află în Basarabia, în Transilvania, în Banat și în Bucovina, unde un plus de două milioane de locuitori ar adăuga o forță morală măriri unui teritoriu destul de impozant, pentru a forma o barieră, nu numai utilă Turciei împotriva rușilor, dar încă și pentru a crea o aliață mai mult Austriei, precum și tuturor puterilor Europei apusene.”

Prima soluție este mai explicită într-un raport suplimentar al lui Huber: „Dl. Colson avea misiune să pună în curent pe principele Sturdza despre această combinație munteană, adică de a face pe Al. Ghica [subl. C.B.] să renunțe la domnie pentru a fi înlocuit cu colonelul Cămpineanu”. Descifrarea de la Viena diferea întrucîtva, dar nu neesențial: „Mr. Colson avait pour mission d'informer l'hospodar de Moldavie du projet valaque, comme aussi [subl. C.B.] de déterminer le Prince Ghica à abdiquer en faveur du colonel Campiniano”². Ceea ce era însă de demonstrat — proiectul înlocuirii lui Ghica prin Cămpineanu — figurează în ambele versiuni.

Se mai ridică însă o întrebare: care a fost rolul efectiv jucat de N. Bălcescu în desfășurarea acțiunii soldată cu arestările din octombrie 1840? Cît anume a fost partea sa în pregătirea și conceperea ei? Fost-a contribuția sa doar atît cît a fost interpretată pînă acum pe baza interogațiilor luate arestaților sau chiar atît numai cît a evaluat-o sentința din aprilie 1841? De bună seamă mai substanțial și mai larg. Răspunsul acesta îl dictează, pe de o parte, reconsiderarea întregii mișcări, de la începuturile ei instituționale, adică de la 1836; pe de altă parte, o analiză mai atentă, atît a interogațiilor, cît și a factorilor care au concurat la pronunțarea pedepselor, așa cum au fost ele formulate și motivate, și așa cum au și fost și apreciate.

Concluzia o anticipă și o mărturie elocventă, din 1853, a lui J. A. Vaillant, el însuși animator de seamă al spiritului revoluționar de la 1836-1840 și „prieten al naționalității române”: „Această îndrăzneată idee — spunea el — a eșuat, și cei care au conceput-o au fost închiși sau izgoniți. Au murit, unul în urma detențiunii de la Snagov, altul în suferințele exilului... *Martiri ai adevărului: Filipescu și Bălcescu, adio!*”.

¹ *Magazin istoric*, nr. 11/1977.

² Dl. Colson avea misiunea de a-l înștiința pe domnitorul Moldovei (Sturdza) despre proiectul muntean, precum și de a-l determina pe principele Ghica să renunțe la domnie în favoarea colonelului Cămpineanu”.

Multă vreme istoriografia noastră n-a inclus mișcarea de la 1837-1839 ca moment proeminent în drumul revoluționar spre România modernă, început la 1821. În conceptul despre mersul revoluției la români a dominat teza amintită, a primatului democratic-social pentru mișcările pînă la 1848, inclusiv în revoluția propriu-zisă. Ideea ca atare a fost preluată din însăși ideologia pașoptistă, chiar de la N. Bălcescu.

Nu s-a ținut seama însă de împrejurările specifice în care a fost ea enunțată astfel. Nu s-a avut în vedere, cu alte cuvinte, una din trăsăturile fundamentale de unire dintre gîndirea, scrisul și acțiunea bălcesciană: *momentul istoric și marea lui imperativ*. Nu s-a remarcat îndeajuns că, în militantisismul său, atunci cînd Bălcescu evoca trecutul căuta în pilda lui patriotismul și curajul pentru lupta prezentului; cînd dezbătea marile probleme ale prezentului, căuta în ele soluții viitorului imediat; că, în scrisul, ca și în cuvîntul lui vorbit, au fremitat deopotrivă trecutul și prezentul nației sale. În arsenalul său ideologic, trecutul devenea apărătorul intereselor sociale și naționale ale poporului, așa precum era, și exemplul viu al virtuților și al păcatelor care-l pot ridica sau pierde.

Bălcescu a evocat întotdeauna cu putere de simbol influența pe care a exercitat-o revoluția de la 1821 asupra spiritului revoluționar și patriotic al generațiilor urmașe și al revoluțiilor care s-au succedat. Dar n-a vorbit cu același elan și despre generația sub steagul căreia și-a inaugurat propria-i ucenicie revoluționară. De ce? Pentru că maturitatea sa și timpul său l-au ridicat curînd pe alte înălțimi.

Două împrejurări conturează semnificativ poziția sa față de ideea națională în mersul revoluției la români, implicit față de Partida națională de la 1836. Una, la 1 ianuarie 1847, cealaltă în septembrie 1850.

În atmosfera prevestitoare a marilor frămîntări din preajma lui 1848, el s-a adresat junimii române, tineretului ce trebuia pregătit pentru *întreitul fel al luptei* de regenerare națională. Acela care — întocmai ca odinioară Cămpineanu — țintea să facă „din munteni, din moldoveni, din transilvăneni, din bănățeni, din basarabeni, din bucovineni, un trup, o nație românească, un stat de șapte milioane de români”. El chema acum junimea, „în care nația nădăjduiește”, „la crearea acestei naționalități, la o reformare socială a românilor, bazată pe sfintele principii ale dreptății și egalității...”.

În arsenalul ideatic de care avea nevoie în acțiunea sa propagandistică, militanță, accentul revoluționarului cade pe *confrunțirea dintre vîrstnici și tineret* din Partida națională; pe marea prefacere născută din zbuciumul trecutului care apunea în răsăritul viitorului...; și care nu este altceva decît expresia eternei legități a negării negăției.

Poziția lui Bălcescu este de incontestabilă apreciere a eforturilor desfășurate de generația lui Câmpineanu; dar fi reproșează vehement descurajarea de care dădea dovadă după înfringerile suferite, resemnarea în fața viitorului, defetismul: „Ei nu pricep — spune Bălcescu — că nu este dat unei generații să înceapă și să întemeieze triumful unei credințe; că ceea ce o generație a început, alte generații trebuie să sfârșască și să completeze”.

Conflictul, deschis mai demult în sinul aceleiași partide, conducea acum ireversibil la situarea pe prim plan a tineretului. Eclipsa bătrînilor la 1848 l-a făcut apoi ca în septembrie 1850, la bilanțul revoluțiilor ce trecuseră (*Mersul revoluției...*), să nici nu mai vorbească de Partida națională în totalitatea ei, ci numai de „juna partidă națională” care singură și-ar fi luat „misia de a continua” programa de la 1821. El trece astfel peste începuturile comune — tineret și vîrstnici — și evocă numai momentul din 1840, cînd „nerăbdătoare de acțiune”, această jună partidă înflăcărată „s-a ispitit a *preluda la o mișcare*”.

Un întreg complex de situații și raționamente sînt de surprins și în caracterizarea exclusiv socială dată revoluției de la 1848.

Nereușita strădăniilor de a include țelul suprem al unității naționale în programele publice, oficiale, ale revoluției, cit și rezultatele comparativ minore cu străduințele de a conjura acțiunile din toate trei țările într-un scop național comun au făcut pe N. Bălcescu să considere că și ceea ce se realizează — și se realizaseră în fapt atît de multe de către mulți, de către mase și de către el însuși — n-au tălmăcit totuși îndeajuns *drepturile nației*, voința ei de unire. Critica adusă de el în acțiunilor revoluției e, uneori aspră și necruțătoare, alteori, circumstanțiată de condiționarea împrejurărilor obiective împotrivoare.

Frazele, ideile sale au fost preluate, dar tot desprinse de contextul momentului sau de imperativul care le dictase. Treptele revoluției române: *democratică la 1821, socială la 1848, și națională în viitorul iminent* au fost ierarhizate astfel în 1850 pentru a imprima prin contrast mai mult elan, mai multă vigoare mișcării pentru România viitoare ce se voia sincronă și simfonă cu lupta națională a tuturor popoarelor asuprite din Europa.

Se mai adaugă în plus și o anume preocupare pe care revoluționarul și conspiratorul a voit să o acopere cu grijă. O mărturisește în scrisoarea din 16 octombrie către Ion Ghica: „... am redijat acea proclamație ce ți-am trimis, care cred că în termenii măsurății în care e scrisă îți va fi plăcut. N-a plăcut la ai noștri aici, găsind-o prea rece și vagă; cu toate acestea au fost nevoiți a o primi. Apoi am tratat istoricește, ca un articol simplu, chestiunea națională, ca un comentariu al proclama-

ției... Astfel tratată nu prea bate la ochi și nu sperie prea mult”.

Răzbat din cuvintele către Ghica, întîi o menajare a opiniilor moderate ale omului de cabinet, căruia se adresa, dar și o menajare tactică ce trebuia să ferească pe toți revoluționarii români de atacurile frontale ale cabinetelor absolutiste europene. În ajunul revoluției de la 1848, deviza, țelul, aspirațiile mari și îndrăznețe de Daco-România și *stat național unitar*, cuprinzînd tot perimetrul daco-romănesc, depășiseră granițele secretului. Ele au fost interceptate ca atare de forțele contra-revoluționare (din țară dar mai ales din afară) și paralizate în bună parte în materializarea lor firească, programatică, oficială. „Învinuirea de Daco-România” a apăsător pe grele urme, atît pe românii din Principate, cit și pe cei de peste Carpați.

Trecută deci prin filtrul situațiilor specifice, în schema piscurilor revoluției la români, la 1850, N. Bălcescu consemnează pe steagul lui Tudor numai *democrația* — cu toate că, de două ori în cursul aceleiași expunerii, afirmase că atunci „s-a strigat dreptate, s-a vrut ca tot românul să fie liber și egal, ca *statul să se facă românesc*”. Din aceleași motive enunțate în scrisoarea către Ghica, revoluția la 1848 o considera a fi fost numai socială, cu toate că problema socială era departe de a fi fost rezolvată. Ideea independenței naționale susținută cu iures încrezător, la 1837, ca și în „preludiile” de la 1840 este trecută sub tăcere.

Moderația revoluționară nu a fost și nici nu putea fi crezută. O spune tot Bălcescu, cînd, cîteva luni mai tîrziu, lua poziție față de linia moderată, diplomatică, promovată de Ion Ghica. „*Un partid politic*” — scria N. Bălcescu la 6 decembrie 1850 — *trebuie să-și aibă steagul său și să-l aperse, ouvertement et franchement! [pe față și cînstit!]*. *Myloacele de lucru numai cer secretul!*” Acest steag al revoluției naționale a fost astfel desfășurat de el pe față și cu fermitate la aniversarea Blajului, sărbătorită în 1851 la Paris și țelul a fost proclamat fără echivoc în apelul către români, semnat împreună cu C.A. Rosetti și N. Golescu, în iunie 1851.

Pe Nicolae Bălcescu — omul de concepție și acțiune revoluționară — împrejurările proprii sale existente, combustia necruțătoare a firului vieții lui aveau să-l împiedice să continue sau, cum spunea în 1847, să „întemeieze triumful credinței” sale și al generației sale.

Fascinanta sa putere de anticipație neasemuit de clarvăzătoare a continuat însă și după moarte. Și astăzi, mai mult ca oricînd, omul și opera sa personifică epoca — fragment din marea frescă a deșteptării naționale — extinzînd reverberația strălucirii peste *în-treaga Daco-România*.

Din cauza numărului mare de scrisori primite, lista cîștigătorilor Concursului „Deceniile Republicii” va fi publicată în numărul viitor.

IANCU DE HUNEDOARA ÎN CRONICI OTOMANE

„UNIC PRIN ARMELE ȘI PRIN CURAJUL SĂU”

IOAN HAȚEGAN

Cursul istoriei a făcut ca, la mijlocul veacului XV, otomanii, aflați în plină expansiune spre centrul Europei, să dea piept, rind pe rind, cu oștile a trei voievozi români: Iancu de Hunedoara¹, Vlad Tepeș² și Ștefan cel Mare³. Primul care a avut de înfruntat pericolul otoman și care — prin atitudinea și inițiativa dovedite în aceste confruntări — a constituit o pildă pentru urmași, a fost Iancu. Despre complexa lui personalitate, ca și despre felul în care istoricii europeni ai vremii sale și cei de mai târziu i-au recunoscut meritele, s-a scris pe larg. Dacă valoarea și vitejia sa au fost unanim recunoscute de către lumea europeană, mai puțin știută este aprecierea pe care i-au dat-o otomanii, adversarii și — de atâtea

ori — învinșii săi⁴. Desigur, în paginile cronicilor turcești care au consemnat aceste confruntări, nu ne putem aștepta să găsim aprobarea acțiunilor lui Iancu. Aldoma oricăror cronici, relatările sînt impregnate de subiectivism, de preamărire a vitejiei propriei armate (otomane) și scădere a meritelor oștirilor din tabăra adversă. Cu toate acestea, cronicarii (în genere, oameni de casă ai sultanilor și, deci, devotați trup și suflet acestora) au fost determinați de realitate să recunoască vitejia și iscusința, pricepera tactică și meritele celui ce se opunea otomanilor. De aceea, aprecierile provenite din tabăra adversarului capătă o valoare sporită.

⁴ În 1966, Editura Academiei a publicat *Cronicle otomane privind țările române* — un corpus datorat reputaților turcologi Mihail Guboglu și Mustafa Ali Mehmet. Articolul cuprinde prima sintetizare a modului în care este răsfrîntă, în aceste cronici, activitatea lui Iancu.

Înainte însă de a vedea care e opinia cronicarilor otomani despre luptele lui Iancu de Hunedoara, socotim utilă o rememorare a campaniilor sale antiotomane, tocmai pentru a înțelege contextul în care ei au făcut referiri la personalitatea

și acțiunile voievodului Transilvaniei.

1439, iulie. Iancu pornește din Szegedin împreună cu alți nobili o acțiune pentru ajutorarea Semendriei (Smederevo de azi, oraș în R.S.F. Iugoslavia) asediată de turci. Din cauza im-

potrivirii nobililor maghiari, înaintarea a fost oprită. Iancu purtînd doar o serie de lupte în preajma Severinului și a Vidinului.

1441, toamna. Pentru a pune capăt incursiunilor inițiate de Ishak-bei, pașa de Semen-

¹ *Magazin Istorie*, nr. 7/1967, 1/1977; 3/1974, 12/1976; 1/1975, 8/1976, 8/1977.

dria, Iancu îi iese în întâmpinare peste Dunăre, îl înfringe și îl urmărește pînă la Semendria.

1442, martie. Sub conducerea lui Mehid-bei, pașa de Vidin, otomanii pătrund în Transilvania prin trecătoarea Turnu Roșu¹ și pradă ținutul Sibiului și Valea Mureșului. Iancu cheamă sub arme întreaga populație (inclusiv țărani participanți la răscoală de la Boblna, din 1437 și pe care nobilii — de teama unei noi mișcări sociale — nu îndrăzneau să-i înarmeze), dar pînă la sosirea ajutoarelor este învins la Sîntimbru (18 martie). Beneficiind de sprijinul maselor populare, la 22-23 martie, într-un loc rămas neidentificat din preajma Sibiului, Iancu zdrobește oștile otomane, Mehid-bei căzînd și el în luptă.

1442, septembrie. Expediția de pedepsire întreprinsă de Șehabeddin, beglerbeiu Rumeliei eșuează. La 2 septembrie, pe Ialomița, la locul numit „Poarta de Fier”, Iancu repurtează o zdrobitoare victorie: patru bei și un sengeacbei au rămas pe cîmpul de luptă.

1443, toamnă. Încă din vară, Iancu își pregătește o armată de 35 000 oameni hotărînd, în septembrie, să treacă la ofensivă peste Dunăre. Chiar la trecerea fluviului, el obține o primă victorie, determinîndu-l pe Ishak-bei, pașa de Semendria, să se retragă; la Niș, voievodul român obține o a doua victorie; la 2 noiembrie o a treia, iar după a patra bătălie și ocuparea orașului, drumul spre Sofia era deschis. Continînd înaintarea, armata înlănește în trecătoarea Zlătia trupele sultanului Murad II. A cincea bătălie se încheie nedecis, iarna grea determinîndu-l pe voievod — departe de sursele de aprovizionare — să se retragă. Pe drumul de întoarcere mai învinge două corpuri de oaste otomană — cel al lui Firuz-pașa (la Mstelnia, în 24 decembrie) și pe Kassim-bei, la Piro (2 ianuarie 1444).

1444, 10 octombrie. Iancu participă, alături de Vladislav II, regele Ungariei, la

Temutul sultan Murad II...

În p. 22: ...și viteazul său adversar, Iancu de Hunedoara. În imaginea din această pagină (sus), detaliu de pe sarcofagul marelui comandant de oști român, reprezentînd un grup de prizonieri otomani

bătălia împotriva forțelor otomane conduse de însuși Murad II. Deși în prima parte a înfruntării Iancu reușește să ia inițiativa, gestul necugetat al lui Vladislav (care s-a avîntat la atac nesușinit decît de o mină de oameni) a determinat o zdrobitoare înfrîngere a cruciaților. Manevrînd cu abilitate, Iancu reușește totuși să salveze armata de la un dezastru total și s-o pună la adăpostul graniței naturale — Dunărea.

1448, 17-19 octombrie. Sperînd să realizeze o joncțiune cu George Kastriotul-Scanderbeg² Iancu înaintează la Sudul Dunării, fiind întîmpinat de Murad II la Kosovo Polje (Cîmpia Mierlei). Victoria aparține și de data aceasta otomanilor.

1456, iulie. Noul sultan Mahomed II începe asediul Belgradului, socotit una din „porțile” ce deschideau drumul spre Europa Centrală. În fruntea unei armate de aproximativ 22 000 oameni, Iancu sosește

în ajutorul orașului asediat. La 14 iulie, armata îmbarcată pe nave de război, comandată de el obține o victorie care marchează începutul contraofensivei asediaților. Asaltul general comandat la 21 iulie de Mahomed II se transformă într-o înfrîngere dezastruoasă pentru otomani, care sînt nevoiți să se retragă, învinși. La 11 august, Iancu cade însă victimă epidemiei de ciumă din tabăra creștinilor.

Cum arătam, în intenția autorilor care povestesc aceste evenimente, nu intră glorificarea adversarilor. Desigur cronicile diferă de la un autor la altul, trecînd de la un subiectivism exagerat la o apreciere moderată. Toate demonstrează însă cu claritate răsunetul faptelor lui Iancu în conștiința contemporanilor și urmașilor acestora.

Unul din primii istoriografi otomani care menționează faptele lui Iancu a fost Orudj bin Adil. În **Tevarih-i al-İ Osman** (Istoria otomanilor) a-urorul descrie expedițiile lui Mehid și Șehabeddin din 1442, muștrîndu-i pe cei doi comandanți și arătîndu-se îngrijorat de soarta imperiului la această graniță. El privește cu deosebită îngrijorare expediția din 1443 a lui Iancu. Referindu-se la bătălia de la Varna, Orudj bin Adil recunoaște luciditatea și spiritul de organizare a lui Iancu, care a reușit să salveze oastea creștină de la mîcel. Un amplu spațiu rezervă cronicarul bătăliei de la Belgrad din 1456. „În anul 861 al Hegirei³ [sultanul] a mers încă o dată la Belgrad. Pornind să toarne tunuri mari, le-a transportat acolo și, așezîndu-le, a început să bată cetatea. Karadja-bei, beilerbeiu Rumeliei și-a găsit acolo o moarte de martir. După aceasta, pornind cu iureș asupra cetății, afurisitul de Iancu, care era pe atunci rege, a adus oști puternice din Ungaria și le-a așezat în cetate. Acestea au atacat, la rîndul lor, din cetate și, războindu-se astfel, necredincioșii au obținut victoria. Sultanul Meh-

¹ Musulmanii își numără anii de la 622 e.n., anul călătoriei lui Mahomed de la Mecca la Medina — n.r.

² Între anii 1446-1452, în timpul minoratului lui Ladislav Postumul, Iancu de Hunedoara a fost guvernator al Ungariei.

¹ Magazin Istoric, nr. 10/1977.

² Magazin Istoric, nr. 11/1976.

med-han gaziul [viteazul] a auzit și a văzut cum s-au nămicit cele două oști, măcelărindu-se una pe alta. Afurisindu-se la Iancu, ieșind, a venit el însuși în cetate [...] În cele din urmă, neputându-se lua ceta-tea și sultanul Mehmed văzînd aceasta, s-a ridicat din fața cetății și a plecat zicînd: «Așa a fost voia lui Allah».

În încheierea relatării, Orudj redă versiunea turcească a morții lui Iancu, care ar fi survenit nu din cauza epidemiei, ci ca urmare a unei răni căpătate în timpul asaltului comandat de Mahomed II.

Cronica lui Așik-paşa-Zadé, scrisă în turca vulgară (ceilalți cronicari au scris în arabă sau persană), se situează, prin conținutul știrilor sale, printre cele mai importante izvoare. Trebuie reținut însă că ea prezintă deosebit de laudativ acțiunile otomanilor. În schimb, eșecurile lor sînt în general ocolite sau înfățișate într-o formă cit mai alambicată. De pildă, înfringerea lui Mezi-d-bei nu este redată explicit, ci doar sugerată. Ea se subînțelege din rugămînta făcută de Şehabeddin sultanului de a-l da comanda expediției căci „acel martoloz căruia i se spune Iancu a făcut multe lucruri supusului tău Mezi-d. Dacă poruncești, eu, supusul tău, voi merge să-l răzbum pe Mezi-d-bei”.

Alt cronicar, Idris Bitlisi, autorul lucrării **Heşt-Behişt** (Cele opt paradisuri), se arată mai obiectiv în caracterizarea adversarilor Semilunii. El recunoaște meritele adversarului: „Iancu, care este vestit printre ghiauri și care era unic prin oaste și prin armele sale, ca și prin curajul său”.

Cît privește bătălia de la Zlatița, aceasta este înfățișată ca o luptă nedecisă. „Sultanul [...] pornise spre trecătoarea Izladi [numele turcesc al Zlatiței] în întîmpinarea ghiaurilor care, cu credința deșartă își întinseseră pe locul de bătălie steagurile [...]”. Dar din pricina numărului mare al ghiaurilor, luptătorii pentru islam neputînd să dea bătălia, sultanul[...] a impresurat trecătoarea aceea cu săbiile de fier ale vitejilor, și, fiind vreme de iarnă, a dat drum la apele din calea dușmanilor

legii. Cu voia timpului și spre binele oștii islamice, toată fața pămîntului s-a acoperit cu gheață și, în felul acesta, tîindu-se calea pe care se aduceau provizii ostașilor ghiauri [...] ei nu au putut deloc să-și aducă la îndeplinire dămănia lor, din care pricină s-au grăbit[...] să meargă spre ținuturile lor[...]. Iar sultanul cel plin de zel, la rîndul său, l-a trimis numaidecît cu un număr oarecare de oști pe stăpînul de Tocaț, Balaban-paşa, pentru urmărirea necredincioșilor”.

Corect descrie Bitlisi și desfășurarea bătăliei de la Varna. Vorbind de prima parte a luptei (atacul lui Iancu, el arată că „de teamă și de groază, fugarii musulmani au ajuns, într-o singură zi, de la locul de bătălie, zis Kancisuyu, pe șesul Dobrogei (Tobridja) la distanță de trei popasuri — merhalé”. Ultima bătălie descrisă de el e cea de la Kosovo Polje, în care Iancu e caracterizat astfel: „Padîșahul oștirilor ghiaurilor trufăși și al căpeteniilor lor mîndre este craiul Iancu, căruia i se supun” — recunoscîndu-se astfel autoritatea de care Iancu se bucura în tabăra creștină.

Într-un mod asemănător sînt tratate evenimentele de către cronicile anonime, cunoscut sub titlul generic **Tevarih-i al-I Osman**. Descriind bătălia de la Varna, autorul anonim relatează modul în care Iancu și-a îmbărbătat oștirea: „Atunci oastea sa a început să se împrășteie, dar el nu i-a lăsat să se risipească. Se mai spune că Iancu, blestematul, văzînd că oastea sa a început să se împrășteie a vorbit astfel ghiaurilor: «Noi am venit aici pentru credința noastră și nu pentru crai»”.

Așadar, chiar în rîndul cronicarilor otomani era evident că Iancu lupta nu pentru gloria suzeranului său, ci pentru păstrarea independenței țării sale.

Cronicile tirzii redau și ele cu lux de amănunte evenimentele legate îndeosebi de bătălia de la Belgrad și de cea de la Varna. Astfel, în cronica lui Semseddin bin Ahmed bin Suleiman Kemal-paşa-Zadé, se descrie dramatismul înclăstării din 1456: „Istovindu-se puterile ghiaurilor aflați în fortăreață, pierise forța lor,

dar oastea ungurească [oastea adunată de Iancu] întărîndu-le inimile, a venit și s-a așezat în fața lor [...] Se spune că atunci cînd Iancu a aflat că la Ŭskup [Skoplje] se toarnă tunuri, iar lîngă Semendria se fac corăbii, el, la rîndul său, făcînd nenumărate corăbii la izvoarele Dunării [...] își pregătise unelele și oștile sale [...] venind pe cursul Dunării [...] Ostații cu credința rătăcită [este vorba de cei din Belgradul asediat] văzînd că fețele gaziilor s-au întors, au ieșit afară din cetate, punîndu-se pe urmele lor. Nestăpîniții aceia i-au împins și i-au băgat în ordie [hoardă], pe ostații slăbiți și obosiți care veneau ca o turmă de oi. Afurisitul acela necredincios, zis Iancu, a început să se agite numaidecît zicînd: «Turcul a părăsit lupta, și [...] a plecat în fugă» și încă vorbind împreună cu serdarii ghiauri, a pornit spre poarta de jos a cetății ca un torent aducător de nenorociri, punînd în fața sa pe cei 30 000 pedestrași îmbrăcați în zale [...] Plecînd din seraiul său de serdar [ieșind din adăpostul de unde conducea lupta], s-a dus și s-a așezat la poarta infernului aducător de necazuri și în timp ce umbla printre pedestrașii săi și le vorbea, făcînd semne cu mîna celor din față, un gaziu l-a ochit. Făcînd să zboare sîngeata sa înaripată ca pasărea, el a nimerit îmbrăcămintea sa și, trecînd prin ea, l-a lovit sub braț [...] Zbătîndu-se timp de trei zile, Iancu a murit a patra zi”. Cronică denaturează sfîrșitul campaniei pe care o prezintă ca pe o victorie a otomanilor. Sultanul nu a dus această victorie la capăt din pricina beilor care i-au spus că „oastea purtătoare de victorie a slăbit foarte mult și nu au mai rămas arme și unelte, toate s-au isprăvit”.

Privite cu ochiul critic al istoricului modern, relatările despre Iancu de Hunedoara, cuprinse în cronicile otomane din sec. XV și XVI, vădesc — desprins de sub vîlul de subiectivism ce le îmbracă — aprecierea vitejiei unuia dintre cei mai străluciți români, comandanți de oaste ai Europei medievale.

ȚARA ROMÂNEASCĂ A MOLDOVEI

Dr. N. GRIGORAȘ

Bizantinii, germanii și slavii care i-au cunoscut pe români ca locuitori ai străvechii Dacii i-au numit pe aceștia valahi, vlasi, vlahi, volohi, vlašii, blaci, woloszyna¹. Aceste denumiri erau date tuturor românilor, locuitori în cele trei țări românești — Transilvania, Muntenia și Moldova².

Folosirea frecventă a acestor termeni în evul mediu constituie o expresie elocventă a faptului că românii, deși trăiau în trei formațiuni politice distincte, erau înregistrați în conștiința europeană a epocii drept un singur popor, unit prin originea comună, prin unitatea de limbă, de cultură, de tradiții și însușiri morale. Numeroase mărturii din secolele XV-XVIII atestă acest fapt, confirmând, și în acest fel, că românii, deși locuiau în trei țări, erau considerați drept membri ai aceleiași comunități etnico-geografice, fiind un popor distinct între celelalte popoare ale continentului.

¹ Magazin istoric, nr. 10, 12/1969, 10/1970. Pentru semnificația denumirilor Țării Românești și Moldovei, vezi Magazin istoric, nr. 12/1975, 6/1976.

² În imagine: stema lui Ștefan cel Mare pe pisană din 1481 de pe turnul de intrare al Mănăstirii Putna.

Pecetea Daciei

Descendenții ai geto-dacilor, românii și-au păstrat, în decursul secolelor, vatra străvechii lor patrii: Dacia. Chiar după formarea celor trei state feudale, la mai bine de un mileniu după dispariția ultimului rege dac, Decebal, numele de Dacia era folosit pentru a indica teritoriul comun tuturor românilor, cele trei state române fiind considerate ca părți ale Daciei.

Hărțile medievale înregistrează adeseori denumirea de Dacia pentru ținuturile românești, ea fiind sinonimă cu aceea de Valahia, folosită, de asemenea, pentru a desemna teritoriul locuit de români. Pe harta întocmită în 1482 de umanistul Nicolaus Germanus, de exemplu, întinșim indicată o singură „Valachia”, care se întindea de la Vest

de Olt, până la Nistru, Dunăre și Marea Neagră. O ediție a aceleiași hărți (Strassbourg, 1513), menționează „Valachia Magna” și „Valachia” în locul Munteniei și Moldovei. Pe o altă hartă din 1630, a lui Petru Kaerius din Amsterdam, teritoriul românesc este înfățișat ca un ansamblu de Dacii: „Descriptio Daciae nec non Moesiarum”. În 1683, pe harta întocmită de Philippus Cluverius, Dacia apare împărțită în „Dacia Mediteraneaque Gepida” (Transilvania), „Dacia Ripensis” (Banat), „Dacia Alpestris” (Moldova și Țara Românească).

Termenul de Dacia, dat tuturor țărilor române, apare și în scrierile unor cărturari medievali, care-l foloseau pentru a reliefa prin aceasta comunitatea etnică și teritorială a românilor. Astfel, cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil,

vorbind de români, îi numește daci, subliniind că ei trăiau în „Peonodacia” (Transilvania), „Bogdania” (Moldova) și „Țara de la Istru” (Țara Românească). Umanistul brașovean Johannes Honterus¹, în cartea a II-a a lucrării sale *Geografia pe scurt a lumii cunoscute*, tipărită la Brașov în 1541, în limba latină, consemnează că „Țara dacilor este stăpînită acum de moldoveni, de românii transalpini (munteni — N.G.) și de transilvăneni”.

Denumirea de Dacia, atît pentru Moldova cît și pentru celelalte Țări române, o întîlnim și într-un poem despre regii Ungariei, scris de umanistul sas Leonhard Uncius, poetul curții lui Ștefan Báthory. Tot despre Dacia sau Valahia vorbește și rectorul Colegiului Iezuit din

¹ Magazin istoric, nr. 12/1977.

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei

Existența omului în spațiul românesc este atestată din cele mai vechi timpuri. Înfruntînd urgiile vremurilor, locuitorii acestui pămînt au rămas statornici aici, statornicie care, transmisă prin milenii, din generație în generație, a conferit națiunii române atributele fundamentale ale existenței sale: conștiința că este un singur popor, că are o singură țară și o singură istorie.

Trecerea mileniului n-a putut nimici această credință, chiar atunci cînd românii au fost nevoiți să trăiască în state diferite. Munteni, moldoveni, transilvăneni au format un singur popor, trăind într-o singură, străveche țară. Țara Moldovei este unul din aceste românești ținuturi. Istoria ei a urmat firul istoriei poporului român.

În decursul celor 11 ani de apariție, *Magazin Istoric* a publicat nenumărate pagini consacrate trecutului istoric al Moldovei, articole cu o largă tematică dedicate unor momente și personalități semnificative, alcătuint o veritabilă sinteză istorică a acestei părți a pămîntului strămoșesc. Prezenta incursiune cronologică nu-și propune, de aceea, să fie exhaustivă, ci doar să evoce, într-o sintetică peregrinare de-a lungul secolelor, principalele fapte, personaje, evenimente și momente care au marcat, în timp, destinul istoric al Țării Românești Moldova.

Paleolitic. Dovezile arheologice aduc mărturie referitoare la prezența cetăților de vîlători ce culegeau regiuni întinse în căutarea vînatului. Cele mai semnificative descoperiri sînt cele de la Ripiceni, Dorohoi, Ceahlău, Buda, Mălușeni și Cavadinesti.

Neolitic. Culturile specifice acestei epoci sînt atestate pe întreg teritoriul Moldovei. Cultura Cucuteni, apărută către mijlocul mileniului IV î.e.n. în Sud-Estul Transilvaniei și Sud-Vestul Moldovei, se extinde spre răsărit pînă la Nipru, întregul complex cultural fiind numit Ariusd-Cucuteni-Tripolie. Creația inegalabilă a oamenilor cucutenieni o reprezintă ceramica: prin bogăția, varietatea și deosebita ei valoare artistică se situează pe unul din primele locuri ale artei neolitice.

Epoca bronzului. Principalele culturi ale acestei epoci sînt întîlnite și în Moldova, îndeosebi cultura Monteoru și cultura Noua, fiind semnalate în numeroase locuri: Bacău, Cîndești, Ciorani, Voinești, Războieni, Săveni, Birlad, Zapodeni, Albești etc.

Epoca fierului. Metalurgia fierului — atestată prin descoperirile de la Iacobeni, Cărnari, Bicu, Burenii, Foltești, din numeroase alte locuri — a pătruns în Moldova concomitent cu procesul desfășurat pe întregul spațiu românesc. Cetățile de pămînt și din piatră de la Moșna (jud. Iași), Stînceni (jud. Botoșani) atestă existența unor puternice unități tribale pe aceste meleaguri.

100 î.e.n. - 106 e.n. Maxima înflorire a culturii La Tène geto-dace („perioada clasică a civilizației geto-dace”). Pe teritoriul Moldovei, descoperirile arheologice au evidențiat un mare număr de așezări și cetăți geto-dace, mărturie ale unei intense vieți economice-sociale. Semnificative sînt, astfel, așezările de la Barboși, Bitca Doamnei, Tîfesi, Moșna, Hîrlău, Stînceni etc.

70 - 44 î.e.n. Domnia lui Burebista, întemeietorul primului stat dac centralizat și independent.

31 î.e.n. Dicomos, rege dac urmaș al lui Burebista și a cărui stăpînire s-a întins asupra unei regiuni situate în centrul și Sudul Moldovei, oferă sprijinul său lui Marcus Antonius, înaintea înfruntării decisive a acestuia cu Octavian la Actium.

Secolele II-III. Carpi — daci liberi — sînt atestați pe teritoriul Moldovei în cca. 200 puncte; după anul 170 e.n., carpii sînt cei mai puternici dintre daci liberi și cei mai periculoși dușmani ai Imperiului roman la Dunărea de Jos; izvoare literare și epigrafice consemnează numeroase conflicte între carpi și romani.

245-247. Cel mai puternic atac al carpiilor împotriva Daciei romane.

L'vov, Krzystoff Warszawski (1543-1603), autorul unui proiect de cruciadă antiotomană, la care urma să participe și Moldova. Lazaro Soranzo, autorul unei lucrări intitulate *L'Ottomanno*, tipărită la Ferrara, în 1598, se referă la românii transilvăneni care împreună cu „i Moldau e con i Vallachi” sînt „gli antichi Daci, tanto temuti da Romani”.

În relatările lor, numeroși călători care au trecut prin Țările Române în sec. XV-XVIII evidențiază, de asemenea, comunitatea românilor, de neam, de limbă, de cultură, pe care au putut-o constata la fața locului, în toate cele trei Țări române. Apar, de aceea, în reflecții referirile lor la o singură Valahie, o țară mare, locuită de unul și același popor. Astfel, juristul francez Pierre Lescaupier, aflat în 1574 în Țările române, subliniază originea comună a locuitorilor

lor. Aceeași idee este oglindită și într-o descriere italiană anonimă din 1587 asupra Moldovei, care vorbește de unitatea etnică și psihică dintre moldoveni și munteni, pe care-i numește „români”.

Conștiința unității românilor este prezentă și în scrierile cronicarilor și cărturarilor moldoveni. Astfel, Miron Costin¹ vorbește de străvechia Dacie, țara tuturor românilor. „Locul acesta unde este acum Moldova și Țara Muntenescă este drept Dacia, cum și tot Ardealul cu Maramureșul și cu Țara Oltului. Alt nume mai vechi decît acesta, Dacia, nu se află, în toți cîți sînt istorici”.

Tot Miron Costin scrie că românii „unul cînd întreabă pe celălalt despre limbă, zice pînă în ziua de azi eștii românește?”². Dimitrie Cante-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1969, 8/1971, 4/1972.

mir, la rîndul său, subliniind originea unitară a românilor, arată că „toată Țara Românească s-a împărțit în Moldova, Muntenia și Ardealul”.

Aceeași idee a unității românilor o întîlnim și la mitropolitul Varlaam care, în 1643, a tipărit la Iași, în „limba noastră românească” cunoscuta sa *Cazanie* sau *Carte românească de învățătură*. În prefața lucrării, Varlaam se adresa „cătrec toată seminția românească”.

„Valahia

— o țară mare—

Parte din trupul Daciei, Moldova a fost consemnată, de asemenea, în izvoare medievale sub denumiri care specifică această apartenență. Și cum pentru întreaga Dacie a fost folosit numele de Valahia sau Valahia (România), în numele

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei •

În a doua jumătate a mileniului unu, pe teritoriul Moldovei apar mici formațiuni politice din a căror unire s-au format organisme politice mai puternice, de tipul cnezatelor și voievodatelor. Asemenea formațiuni erau răspîndite înaintea de sec. XIV pe întreg teritoriul Moldovei; *brodniei*, în Sud-Vest; *bolohovenii*, în Nord; altele în Vrancea, Cîmpulung etc. Existența lor denotă o însemnată densitate a populației pe teritoriul Moldovei.

940-965. Prima mențiune documentară privind o așezare medievală orășenească de pe teritoriul Moldovei: Cetatea Albă, sub numele de Maurokastron (antica cetate greco-romană Tyras).

1227. În colțul de Sud-Vest al Moldovei, se înființează episcopatul catolic al cumanilor, fost mai înainte al Mihocii. La 14 noiembrie 1234, papa Grigore IX, într-o scrisoare către Bela, fiul și coregentul lui Andrei II al Ungariei, se referă la organizarea religioasă avansată a moldovenilor și refuzul acestora de a primi religia catolică.

1241. Marea invazie tătară. Invazia tătarilor și instituirea dominației lor politice în Moldova și Țara Românească (pînă la Olt) precum și numeroasele incursiuni prădalnice în Transilvania și Ungaria au avut un efect negativ asupra dezvoltării societății românești, dar au oprit, în schimb, expansiunea ungară spre teritoriile românești din Sudul și Estul Carpaților.

1352-1353. O puternică armată din Transilvania, din care făceau parte și români maramureșeni, intră în Moldova și, cu sprijinul populației locale, înfringe și alungă definitiv pe tătari; formațiuni locale de pe versantul răsăritean al Carpaților sînt unificate într-o „marcă” de apărare împotriva tătarilor, în fruntea ei fiind numit maramureșeanul Dragoș.

1359. Voievodul maramureșean Bogdan trece în Moldova și, cu sprijinul populației locale, alungă pe Balce, un urmaș al lui Dragoș, fiind recunoscut de feudații locali ca voievod și domn. Momentul marchează constituirea statului feudal independent al românilor din partea de răsărit a Carpaților. Încercările repetate din anii următori ale regalității ungare de a supune noul stat au fost zadarnice. În timpul domniei lui Bogdan I a fost construită biserica domnească Sf. Nicolae din Rădăuți, cel mai vechi edificiu religios păstrat în Moldova.

c. 1375-c. 1391. Domnia lui Petru I este marcată de o perioadă de prosperitate economică-socială. Sînt construite cetățile Neamț și Suceava, în ultima fixîndu-se și capitala țării.

c. 1377. Petru I, exercitîndu-și unul din atribuțiile fundamentale ca domn al unui stat independent, bate primele monede ale Moldovei (groși de argint) cu legenda în limba latină.

1388, 27 ianuarie. Wladislaw II Jagello cere de la Petru I cu împrumut pe termen de trei ani suma de 4 000 ruble de argint, dîndu-i ca zălog ținutul Pocuției; în februarie, domnul moldovean anunță că a trimis 3 000 ruble (493,440 kg de argint fin).

1392, 30 martie. Roman, domnul Moldovei, se intitulează „Marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn în Roman voievod, stăpînind Țara Moldovei, de la munte pînă la mare”.

1399 toamna - 1432, 1 ianuarie. Domnia lui Alexandru cel Bun. Intensificarea relațiilor comerciale, dezvoltarea economică, politica internă și externă a domniei au întărit statul și i-au sporit prestigiul internațional. Prin relațiile strînses cu Țara Românească, Alexandru cel Bun s-a afirmat ca un vajnic apărător al pămintului strămoșesc. În timpul său, ostile moldovene au participat, alături de poloni, la luptele împotriva cavalerilor teutoni și au respins primul atac otoman împotriva Moldovei.

Moldovei s-a oglindit această trasătură definitorie a existenței sale: românitatea, apartenența ei la marea comunitate a românilor. Astfel, întâlnim în documentele epocii, în scrierile istoricilor, în relatările călătorilor și numele de Moldovlahia, Maurovlahia, Moldoromania, Vlahia Minor, Valahia etc.

Într-o serie de documente ale Patriarhiei din Constantinopol, de la sfârșitul sec. XIV și începutul sec. XV, găsim denumirile de Maurovlahia și Moldovlahia. În 1395, un mitropolit, Mitilene este trimis „în părțile Vlahiei și [...] în părțile Maurovlahiei”. În iulie 1401, patriarhul se adresa domnitorului Alexandru cel Bun, cu formula „Prea nobile, prea slăvite, prea înțelepte Mare Voevod al Moldovlahiei, doamne Alexandre”.

Și pentru cancelaria papală, Moldova era considerată

o parte a Daciei sau Valahiei. Papa Urban V îl numea pe Lațcu I (1365-1375) „Dux Moldaviensis partium seu Valachiae”. În 1443, într-un document de la papa Eugeniu IV, apare numele de Moldovlahia, adică Țara Românească a Moldovei, nume folosit spre a o deosebi de Valahia (Țara Românească). Philippe de Mézières, viitorul cancelar al regelui Ciprului vorbea, la 1389, de existența a două Valahii la Nord de Dunăre; deci, el îi considera, în mod firesc, pe locuitorii teritoriului de la Est de Carpați tot români, aparținând unei țări românești.

Interesante sînt și observațiile arhiepiscopului Ioan de Sultaneii care, la începutul sec. XV, a redactat un mic tratat de geografie intitulat *Libellus de Notitia Orbis* și în care precizează că „Îngă Marea cea mare sau Pontică

este Valahia, o țară mare”. Evident, el numește astfel cele două țări surori — Moldova și Țara Românească, căci continuă: „Valahia e numită cea Mare și cea Mică”. Despre poporul care locuiește aceste țări, călugărul dominican ne spune că, în ciuda eforturilor repetate, Poarta „nu a dobîndit stăpînirea lui”. La Moldova, ca parte a Daciei se referă și episcopul maghiar, Nicolae Istvanffy (cca. 1535-1615) care, vorbind despre campania lui Soliman Magnificul, organizată în 1538 împotriva Moldovei, amintește de „Duas Valachios [...] Moldavie et Transalpinæ”, care, împreună cu Transilvania, formează Dacia.

Scrierile unor cronicari și istorici străini conțin, de asemenea, referiri la Țara Românească a Moldovei. Consilierul politic al curții Jagellone, Filippo Buonaccorsi Cal-

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei

1410, 15 iulie. Ostași moldoveni participă, alături de poloni, la lupta de la Grünwald.

1415-1418. La Konstanz (Constanța, în Elveția) are loc cunoscutul sinod, la care au luat parte și delegații din cele trei țări românești; în cronica sinodului sînt pomenite următoarele orașe moldovenești cu delegații lor: Suceava (Sorscha), Neamț (Menz), Roman (Reinsmarkt), Iași (Iessmarkt), Molda (Baia), Birlad (Buriat), Bahlo (Hirlau — tirgul Bahlului), Piatra lui Crăciun (Krekostein).

1422. Ostași moldoveni participă la lupta de la Marienburg.

1457, 14 aprilie. Ștefan, cel pe care faptele sale de vitejie, dragostea sa fierbinte pentru pămîntul străbun l-au glorificat și l-au păstrat în conștiința contemporanilor și urmașilor săi drept cel Mare, este ales domn al Moldovei cînd, după cum scrie Cronica, „s-a adunat toată țara cu prea sfințitul mitropolit chir Theotist și i-a uns pentru domnie pe Siret, unde se numește Direptate pînă în ziua aceasta”.

1467, noiembrie-decembrie. Campania regelui Ungariei, Matei Corvin, în fruntea unei armate de 40 000 oșteni împotriva Moldovei; în bătălia de la Baia (14-15 decembrie) cel 12 000 oșteni, comandați de Ștefan cel Mare, înfrîng oastea ungară.

1469 (sau 1470), 20 august. Îngă satul Lipnic (Lipinți) pe Nistru, oștirile moldovene conduse de Ștefan cel Mare zdrobesc o oaste tătară.

1475, ianuarie. O puternică armată de 120 000 otomani, condusă de Suleiman pașa, invadează Moldova. Oastea lui Ștefan cel Mare (cca. 40 000 oșteni, dintre care mulți țărani, 5 000 secui, 1 800 unguri) obține o strălucită victorie la 10 ianuarie, nimicind la Sud de Vasilui trupele inamice. Oștile turcești n-au suferit nicicînd o mai mare înfrîngere”, mărturisirea văduva sultanului Murad II, iar papa Sixt IV îi scria lui Ștefan cel Mare: „Faptele tale [...] au făcut atît de vestit numele tău, că el se așă pe buzele tuturor”.

1476, 26 iulie. La Valea Albă-Războieni (în înutul Neamțului) după o apărare eroică, oștirea moldovenească s-a retras din fața cetroptorului otoman, care avea o mare superioritate numerică (peste 150 000 luptători); oastea otomană, condusă de Mahomed II, s-a îndreptat spre Suceava, dar nu a putut cuceri cetatea de scaun; eroic au rezistat și cetățile Neamț și Hotin. „Sultanul a părăsit țara cu cetele sale — scria un martor ocular — fără să fi luat o singură cetate și fără altă pagubă pentru Moldova decît prada ce a adus cu sine, iar Ștefan vodă a ieșit din munți și călărește viteaz prin toată țara lui”.

1479, 22 iunie-16 iulie. Ștefan cel Mare construiește pe malul stîng al Dunării cetatea Chilia Nouă.

1477, august. O armată polonă de cca. 100 000 oșteni, sub conducerea regelui Ioan Albert, părăsind Moldova; „trei săptămîni zi și noapte”, polonii au asediat Suceava, fără a o cuceri. La 26 octombrie, în Codrili Cosminului, oastea condusă de Ștefan cel Mare a atacat armata polonă, obținînd o strălucită izbîndă.

1499, 16 aprilie. Tratat de pace moldo-polon, confirmînd deplina egalitate dintre cele două state.

1504, 2 iulie. Moare Ștefan cel Mare. Grigore Ureche scrie în *Letopisețul său*: „Iar pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngere în mănăstire în Putna, care era de dînsul zidită. Așa jale erau, de plîngea toți, că după un părinte al său, că cunoștea toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui pînă astăzi îi zice svecii [sfîntul] Ștefan vodă [...] pentru lucrurile lui cele vitejești carele nimenia din domni, nici mai nainte, nici după aceea l-au agînsu”.

limaco (1439-1496), într-o cuvîntare din 1490, vorbea de Valahia, referindu-se la Moldova. Cronicarul polonez Jan Dlugosz (1415-1480), atunci cînd scria despre o presupusă expediție a lui Cazimir III în Moldova, la 1395, îi denumea pe moldoveni „Valahi”. Aceeași denumire de Valahia apare în scrierile cronicarului bizantin Georgius Sphrantzes și ale italianului Antonio Bonfini.

Francezul Blaise de Vigenère (1523-1596), autor, între altele, și al unei lucrări despre istoria Poloniei, redactată pe baza unor izvoare anterioare lui, în care a inclus și unele capitole referitoare la vecinii polonezilor, referindu-se la Moldova (Walachia) arată că „din faptul că Valahia e numită și Moldova se întîmplă adeseori să fie confundată cu cealaltă”.

Umanistul Georgius de Reichersdorffer, care s-a aflat în Moldova în misiune diplomatică în 1527 și 1535 a publicat în 1541, la Viena, o lucrare al cărei titlu, semnificativ, era *Moldavia, que olim Daciae pars Chorographia*. Un alt istoric, sibiianul Johann Tröster, într-o lucrare tipărită în 1666 la Nürnberg, îi amintește pe moldoveni, numindu-i „Walachen”, iar Moldova drept „cealaltă țară românească”. Totodată, Tröster subliniază unitatea etnică a românilor, arătînd că denumirea acestora de valahi nu poate deriva din cuvîntul unguresc *oláh*, deoarece numele românilor este mai vechi decît limba maghiară. Despre numele românilor a scris și un alt istoric sas, Johannes Lebel (1490-1566), care arată că *valahus* este o denumire dată de străini, românii spunîndu-și ei între ei „Romuini”.

Istoricul italian Antonio Bonfini folosește denumirea de Dacia pentru a desemna cele trei țări române. Referindu-se la Moldova o denumește „quasi mollis Dacia”, sau „Dacia inferior”, aceste denumiri alternînd cu cea de „Valahia”.

Moldova, notează istoricul polonez Orichowius, se mai numea „Dacia Magna”; un alt istoric polonez, Strijkowski, vorbind de moldoveni, arată că aceștia locuiesc într-o țară numită „Dacia, terra Moldaviae”. Într-o lucrare despre turci, apărută în 1590 la Florența, înțilnim referiri și la țara Moldovei, „Dacia nunc Moldavia”, locuită de „Dacii moldoveni”.

Cunoscutul călător-ambasador francez Gillebert de Lannoy (1386-1462), care în 1421 s-a aflat în Moldova, denumea această țară „Walachie la petite”, adică România mică, iar despre Alexandru cel Bun

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei

Personalitatea sa a rămas în conștiința europeană legată indisolubil de lupta românilor pentru independență și suveranitate, pentru apărarea meleagurilor strămoșesti. Referindu-se la Ștefan cel Mare, istoricul rus S.N. Palauzov scria: „Ștefan al cel [...], din rîndul puținilor eroi din sec. XV-XVI care și-au consacrat întreaga lor viață pentru a întîrește în sinul popoarelor creștine de la Dunăre și din Peninsula Balcanică focul sînt al dragostei pentru patrie și independență”.

1511. Capitulație (tratată) încheiat între Bogdan III, voievodul Moldovei (1504-1517) și Balazid II (1481-1512). În schimbul unui tribut anual, Moldova își menținea, practic, independența deplină și obținea din partea înaltei Porți recunoașterea integrității teritoriale, precum și angajamentul acesteia de a o apăra în fața oricărei agresiuni externe. Reînnoindu-se în decursul timpului, Capitulațiile au exprimat recunoașterea de către Imperiul otoman a neatrînrării Moldovei (ca și a Țării Românești) consfințind dreptul românilor la viața statală proprie.

1572, februarie - 1574, iunie. Domnia lui Ioan vodă cel Viteaz, moment eroic din cronica luptei pentru păstrarea independenței țării împotriva Imperiului otoman. La 14 aprilie 1574, în lupta de la Jiliste, Ioan vodă a zdrobit oastea otomană care urmărea să ocupe Moldova; la 10 iunie, într-o nouă bătălie dată lîngă Iezerul Cahului, Ioan vodă a fost silit să se retragă la Roșcani, după o dîră rezistență; a doua zi, în ciuda asigurărilor date, Ioan vodă a fost ucis bestial de otomani.

1600, mai. Mihail Viteazul este primit triumfal în Moldova; momentul marchează unirea celor trei țări române în hotarele vechii Dacii; într-un document din 27 mai, emis la Iași, Mihail Viteazul se intitula „Domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei”.

1691. Campania lui Ioan Sobleski, regele Poloniei, în Moldova. Cetatea Neamțului, apărată de cîțiva oșteni, rezistă eroic timp de patru zile.

1698, 30 august. La Iași, apare prima scriere filozofică românească, datorată prințului Dimitrie Cantemir, fiul lui Constantin Cantemir și intitulată *Divanul sau gleevea înțeleptului cu lumea sau gludeful sufletului cu trupul*. Textul român este tipărit în paralel cu o versiune în limba greacă.

1705. Dimitrie Cantemir scrie la Constantinopol primul roman original al literaturii române, *Istoria ieroglitică*.

1710-1711. Domnia lui Dimitrie Cantemir. La 13 aprilie 1711, la Luck este încheiat un tratat de alianță între Moldova și Rusia, privind colaborarea dintre cele două țări în lupta antiotomană. „Pămînturile principatului Moldovei — se spune în tratat — după vechea hotărînire moldovenească, asupra cărora domnul va avea drept de stăpînire, sînt cele cuprinse între riul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granițele țării mîntenite și ale Transilvaniei și marginile Poloniei, după delimitările făcute cu acele țări”.

1711, 18-22 iulie. La Stănilești, pe Prut, forțele moldo-ruse sînt înscrucite, iar Petru I semnează pacea la Vadul luișilor; Dimitrie Cantemir și familia sa se refugiază în Rusia. Rezidentul Hanover în Rusia, Frederick Christian Weber, relatează următoarele: „Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, de cînd sosit de la Moscova [...] este un principe învîrțat, a cărui convorbire este foarte plăcută [...] Tarul are multă prețuire față de domnul Moldovei și este convins că dacă în acea expediție de la Prut ar fi murit satorile acestui principe n-ar fi dat gres”.

1736-1739. Război ruso-austro-turc desfășurat și pe teritoriul românesc.

1768-1774. Război ruso-turc purtat și pe teritoriul Țărilor române și încheiat prin Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi (21 iulie 1774). În baza acestui tratat, Rusia a obținut dreptul de a interveni în favoarea Prin-

ne spune că era „Le woiwode Alexandre seigneur de la dite Walachie et de la Moldavie” (voievodul Alexandru, domnul zisei Țării Românești și al Moldovei). Nu poate fi vorba de o confuzie, în sensul că Lannoy îl făcea pe Alexandru domnitor al ambelor țări române; este, desigur, o redare greșită a titlaturii domnitorului, ca voievod al Țării Românești a Moldovei.

Un alt călător străin, Johann Schiltberger, care a trecut și el prin Moldova (1425), consemna că această țară se numea „der clainen Walachie”, adică *Valahia Mică*; orașul „Weiszstadt” (Cetatea Albă), „se află în Valahia”, iar Suceava era „cetatea de scaun a Valahiei Mici.”

Despre Moldova ca o Valahie scrie și călătorul polonez Ioan Czinov Deczi, aflat în 1587 pe aceste meleaguri. În rela-tarea călătoriei sale în Mol-

dova, italianul Giovanni Battista Montalbani (1596-1646) vorbește de „Valachi Moldavique”.

La începutul sec. XVIII, denumirea de Dacia era încă folosită pentru a desemna și Moldova și locuitorii ei. Astfel, în corespondența cu patriarhul Constantinopolului sau cu alte persoane, domnitorul Nicolae Mavrocordat¹ amintește de „Domnia dacilor”, de „Istoria dacilor”, de „firea neîmblinzită a dacilor”. Într-o scrisoare din 3 septembrie 1711, vorbind de venirea sa pe tronul Moldovei, el notează: „[soarta] ducindu-ne peste Dunăre în Dacia cu rost de domnie, ne aruncă în haosul a mii de trebi. Ci har Domnului. Fiind deci însărcinați cu dom-

nia Daciei, adică, în graiul de acolo, a Moldovlahiei”.

Voevozii Țării Românești a Moldovei

Uneori, titulatura domnitorilor moldoveni cuprindea ambele denumiri ale țării. De exemplu, în documentul din 5 ianuarie 1393, Roman I se intitula „Noi Roman voievod al Moldovei și moștenitor [în sensul de domnitor] al întregii Țări Românești de la munte până la malul mării”. Ce semnificație puteau avea oare aceste denumiri? Desigur, Roman I inclusese în titulatura sa, alături de aceea de voievod al Moldovei (al văii Moldovei, unde înainte de Bogdan I

¹ Magazin istoric, nr. 10/1977.

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei

patelor: trupele țariste evacuează Țara Românească și Moldova, inclusiv cetățile Akkerman (Cetatea Albă), Chilia, Ismail și Bender (Tighina).

1775, 7 mai. În urma unei convenții turco-austriece, Poarta cedează Imperiului habsburgic partea de Nord a Moldovei (Bucovina), cu vechea capitală a țării, Suceava, cu Putna, Rădăuți și Cîmpulung, cu splendidele monumente de artă Sucevița, Moldovița, Vranceușul, Humorul, Arbore.

1781, 21 mai. La Viena și Tarskoe-Selo (24 mai) este stipulată o învoială secretă, prin schimb de scrisori. Între Iosif II și Ecaterina II, Rusia se obligă să acorde Austriei ajutor, făgăduind garantarea înțelegerii cu Poarta otomană din 7 mai 1775 privitoare la alipirea Bucovinei.

1782-1783. Între Rusia și Austria este încheiată o înțelegere secretă, prin schimb de scrisori, între Ecaterina II și Iosif II, referitoare la acțiunea comună a celor două imperii în vederea distrugerii Imperiului otoman. Se propunea înființarea unui nou stat, Dacia, care urma să fie independent față de cele trei imperii (otoman, habsburgic și țarist). În componența acestui stat trebuia să intre Moldova, Valahia și Basarabia (prin Basarabia era desemnat Bugeacul, teritoriul din Sud-Estul Moldovei, la Nord de Delta Dunării și de țărmul Mării Negre, cuprinzând cetățile Tighina, Chilia, Ismail și Cetatea Albă).

1787, 24 august. Izbucnește un nou război ruso-austro-turc (1787-1792): în 1789 generalul rus Potemkin ocupă Cetatea Albă (septembrie) și Tighina (14 noiembrie), stabilindu-și apoi cartierele de larnă la Iași.

1792, 9 ianuarie. Tratat de pace încheiat la Iași între Rusia și Turcia; se delimitează frontierele dintre cele două imperii, declarându-se că Fluviul Nistru va continua să constituie granița naturală dintre ele.

1806, 22 noiembrie. Guvernul țarist declară război Porții; trupele ruse pătrund în Moldova și ocupă Iași.

1812, 16 mai. Pacea ruso-turcă de la București, în urma căreia o parte din Moldova, ținutul dintre Prut și Nistru, denumit ulterior de către administrația țaristă Basarabia, este încorporat Rusiei. Karl Marx, referindu-se la aceasta, arăta că „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană nu a fost niciodată suverană asupra Țărilor române”.

1826, 7 octombrie. Convenția ruso-turcă de la Akkerman (Cetatea Albă), care confirmă Tratatul din 1812, de la București.

1828, 26 aprilie. Este declanșat un nou război ruso-turc. La 7 mai, trupele țariste trec Prutul și în câteva zile ocupă Moldova și Țara Românească. În locul domnitorilor, în cele două țări s-a instituit administrația militară în frunte cu contele Pahlen, numit președinte deplin împuternicit al Divanurilor Moldovei și Țării Românești. La 14 septembrie 1829, s-a semnat Tratatul de pace ruso-turc de la Adrianopol (Edirne). Principatele române își păstrau toate privilegiile anterioare, avînd o administrație independentă și deplină libertate a comerțului. La 19 noiembrie, generalul rus Pavel Dmitrievici Kiseleff a fost numit președinte plenipotențiar al Divanurilor Moldovei și Țării Românești. La 30 martie 1830 s-au încheiat lucrările de elaborare a Regulamentelor organice de către comisiile de redactare ale Divanurilor din Moldova și Țara Românească, sub președinția consulului general rus L.M. Minciaki. Karl Marx, referindu-se la Regulamentele organice avea să le caracterizeze drept „codicele muncii de clacă”, „expresia pozitivă a goanei după supramuncă”.

1846, ianuarie. Se înființează Asociația patriotică, condusă de către Teodor Rîșcanu și Vasile Mălinescu, grupind marea majoritate a intelectualității progresiste moldovene, avînd un program politic înaintat, asemănător cu acela al Societății Frăția (1843) din Țara Românească.

ființase un voievodat) și pe cea de moștenitor al pământului românesc ce se întindea de la munte până la malul mării. El și-a atribuit un titlu din care rezulta evoluția teritorială a statului românesc de la Est de Carpați, până ce acesta și-a atins granițele sale geografice și etnice naturale.

Același fenomen era oglindit și în titulatura lui Alexandru cel Bun: „Io Alexandru voievod de sine stăpînitor a toată Țara Românească a Moldovei și a ținutului de la malul mării”.

Ștefan cel Mare, în iulie 1477, într-o scrisoare adresată venețienilor, atunci cînd se referea la Țara Românească folosea formula „l'altra Valachia”, adică cealaltă Țară ro-

mânească. Domnul înțelegea, deci, că atît Moldova cît și Țara Românească sînt țări locuite de români.

Denumirea de Moldovlahia o întîlnim chiar și la sfîrșitul sec. XVII și începutul sec. XVIII în titulatura domnilor moldoveni. Antioh Cantemir, la 1699, se intitula „domn a toată Moldovlahia”. Nicolae Mavrocordat, vorbind de venirea sa pe tronul Moldovei, îi scria patriarhului Gherasim al Alexandriei că a luat „stăpînirea Vlahiei celei mai mari, adică a Moldovlahiei”.

Astfel, de-a lungul secolilor, românii moldoveni, la fel ca românii munteni sau transilvăneni, au perpetuat, și prin numele ce și l-au păstrat, conștiința comunității lor, bazate

pe aceeași origine și limbă, pe tradiții culturale și spirituale comune, pe aceleași aspirații.

Concluzia ce se impune la sfîrșitul acestor rînduri este una singură: cea mai adecvată denumire pentru statul întemeiat de români la Est de Carpați este aceea de Țara Românească a Moldovei¹. Ea corespunde unei coordonate esențiale a milenarei istorii a poporului român, și anume aceea că românii, chiar vremelnici separați în state politice diferite, nu au fost niciodată despărțiți, că țările lor formau o singură mare și străveche țară: Dacia.

¹ O carte cu acest titlu, semnată de autorul articolului, se află în curs de apariție la Editura Junimea din Iași.

Microcronologie a Țării Românești a Moldovei

1848, 20 martie. La Paris are loc o întrunire a revoluționarilor munteni și moldoveni, unde se hotărăște începerea revoluției și se redactează un proiect de program revoluționar.

8 aprilie. La Hotelul Petersburg din Iași are loc o mare întrunire, condusă de revoluționarii moldoveni, care marchează declanșarea revoluției române de la 1848.

15-17 mai. Marea adunare națională de la Blaj, la care au luat parte și revoluționarii moldoveni, în cadrul căreia românii transilvăneni participau au cerut, într-un glas, „Noi vrem să ne unim cu țara!”.

1853, 16 octombrie. Turcia declară război Rusiei; începe războiul Crimeii (1853-1856), între Rusia, pe de-o parte, și Turcia, Anglia, Franța și Regatul Sardiniei.

1856, 25 februarie-30 martie. Congresul de pace de la Paris, în urma războiului Crimeii. Prin hotărârile acestui congres are înălțatură protectoratul țarist asupra Principatelor, se menține suzeranitatea Porții, iar Țările Române; totodată s-a hotărât convocarea Divanurilor ad-hoc care să se pronunțe asupra organizării viitoare a celor două Principate.

Prin tratatul de pace, încheiat în urma acestui război, județele Bolgrad (Cetatea Albă), Cahul și Ismail au fost înalinate Moldovei.

1857, 19 iulie. Încep alegerile pentru Adunarea ad-hoc a Moldovei, scrutin falsificat de caimacanul N. Vorogide.

1857, 24 august. Poarta ordonă anularea alegerilor. Noile consultări ale corpului electoral au dat o majoritate zdrobitoare pentru unioniști. La 19 octombrie, Mihail Kogălniceanu prezintă în Adunarea ad-hoc a Moldovei proiectul de rezoluție care cuprindea „dorințele fundamentale” ale românilor moldoveni, arătînd că „dorința aceea, care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare este unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care unu altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași regie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceeași hotare de pămînt, aceeași dureri în trecut, același viitor de asigurare și în sfîrșit, aceeași misiune de împlinire”.

1858, 20 mai-19 august. Conferința de la Paris a reprezentanților celor șapte puteri privind organizarea Principatelor române. Convenția adoptată cu acest prilej stabilea viitorul statul politic, social și administrativ al domn și adunare legiuitoare propriu.

1859, 5 ianuarie. Adunarea Electivă a Moldovei alege în unanimitate ca domn pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, participant la revoluția din 1848 și la lupta pentru unirea Principatelor.

24 ianuarie. Adunarea Electivă a Țării Românești se pronunță pentru alegerea ca domn tot a lui Alexandru Ioan Cuza realizîndu-se astfel Unirea celor două Principate. La 2 decembrie 1861, Poarta recunoaște Unirea către națiune. Al. I. Cuza arată că unirea „s-a recunoscut de înalta Poartă și de puterile garante și s-a înscris în datinile națiunilor”.

Cronologie întocmită de Ioan LĂCUSTĂ

TOVARĂȘ — un cuvânt cu tradiție

Încă de la începuturile mișcării muncitorești din țara noastră, apelativul tovarăș a fost folosit pentru a exprima raporturile dintre revoluționarii români.

După cum se știe, în 1835, Teodor Diamant a întemeiat pe moșia lui Manolache Bălăceanu, la Săceni, un falanster¹, care avea la bază sistemul tovarășilor, fiecare membru având dreptul la muncă și primind o remunerație după munca depusă. Istoricul și publicistul Nicolae Deleanu, într-un studiu intitulat *Sistema domnului Carolu Fourier*, spunea următoarele: „Prima grijă a celor doi premergători ai socialismului în România [Teodor Diamant și Manolache Bălăceanu — I.F.] a fost să construiască în jurul conacului [falansterului — I.F.] un careu de locuințe cum sînt în vechile mănăstiri. În aceste locuințe sălășluiau tovarăși — termenul e vechi — din falanster”.

În 1848, pe lângă apelativul folosit de fruntașii revoluției — „frăție” — se mai întrebuița și termenul de *tovarăș*, în sensul de om apropiat, pe care te poți sprijini, mai ales cînd era vorba de lucrători.

În anul 1858, la împlinirea a zece ani de la revoluție, C.A. Rosetti a organizat un prînz în casa Niculescu de pe Bulevard, unde se aflau redacția și tipografia ziarului *Românul*. La acest prînz — amintea *Românul* din 2-3 februarie 1866 — au participat toți lucrătorii tipografiei lui C.A. Rosetti, spre a serba, după cum se obișnuia în fiecare an, aniversarea revoluției de la 1848”. În aceea zi, s-a hotărît întemeierea primei societăți a lucrătorilor tipografi, al cărei președinte a fost ales C.A. Rosetti. El s-a adresat participanților numindu-i *tovarăși*.

Apelativul *tovarăș* a început să fie folosit în mijlocul masei muncitorilor la sfîrșitul veacului trecut. Un articol apărut în *Lumea nouă*, din 18 iulie 1897, începea astfel: „În vremea aceea (cînd vom fi în alcătuirea socialiste; cînd societatea va fi în stăpînirea tuturor marilor mijloace de producere) în loc de stăpîni și salariați vor fi numai *tovarăși* [subl. I.F.] la o mare operă colectivă”.

¹ Magazin Istoric, nr. 2/1975.

Cuvîntul *tovarăș* reflectă, după cum preciza amintitul articol, și tendința viitoarei forme de organizare socială, „tendința de apropiere colectivă a bunurilor, după cum și producerea lor colectivă, într-un cuvînt: idealul socialist-colectivist” [subl. I.F.].

Primul proces-verbal, al întîiului sindicat muncitoresc român din veacul nostru, poartă data de 21 februarie 1905. Era sindicatul tîmplarilor. Printre semnatari se afla și *tovarășul* I.C. Frimu.

În amintirile sale, revoluționarul Constantin Mănescu din Ploiești, vorbind despre primii pași în mișcarea muncitorească, scria: „Într-o seară, Ștefan Gheorghiu își făcu apariția în mijlocul nostru, tocmai la o ședință a Cercului cultural [România Muncitoare]; el intră pe ușă și spuse: bună seara *tovarăși*”.

La începutul secolului nostru, clasa muncitoare a dat adevărata sa semnificație, conformă eticii marxiste, apelativului *tovarăș*. După o zi de muncă, *tovarășul* din uzină, fabrică, atelier, se îndrepta către sediul socialist din strada Piața Amzei sau, ulterior, din strada Sf. Ionică. Acolo cum intra, auzea: noroc bun, *tovarășe*! Oratorii își începeau cuvîntările și conferințele cu termenul *tovarăși*.

În vara anului 1918, cînd I.C. Frimu venise la Iași, primul cuvînt cu care și-a început discursul rostit în fața muncitorilor locali a fost: *tovarăși*!

În perioada avîntului revoluționar, ca și în anii de luptă grea a comuniștilor și socialiștilor împotriva reacțiunii și a fascismului, apelativul *tovarăș* se auzea printre zăbrelele închisorilor, transmis printr-un limbaj cifrat, concretizat prin ciocănituri în pereți, din celulă în celulă, care însemna: Curaj *tovarăși*! Sîntem și noi tovarăși!

Apelativul de *tovarăș* a căpătat o semnificație superioară în anii de luptă eroică, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru edificarea societății noi socialiste.

Tovarăș este astăzi apelativul milioanelor și milioanelor de oameni cu aceleași năzuințe.

Ion FELEA

PLANȘELE NOASTRE

① În compoziția intitulată *Voievozi*, prezentată în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”, artistul popular Nicolae Renel înfățișează cîțiva dintre străluciții apărători și păstrători ai libertății și neatinării pămîntului strămoșesc

②③ Proclamația de la Islaz. Pictură de Al. Țipoia (Acte programatice ale revoluției românilor din 1848, p. 12)

④ Calea Victoriei în două imagini de la începutul veacului XX

FESTIVALUL NAȚIONAL

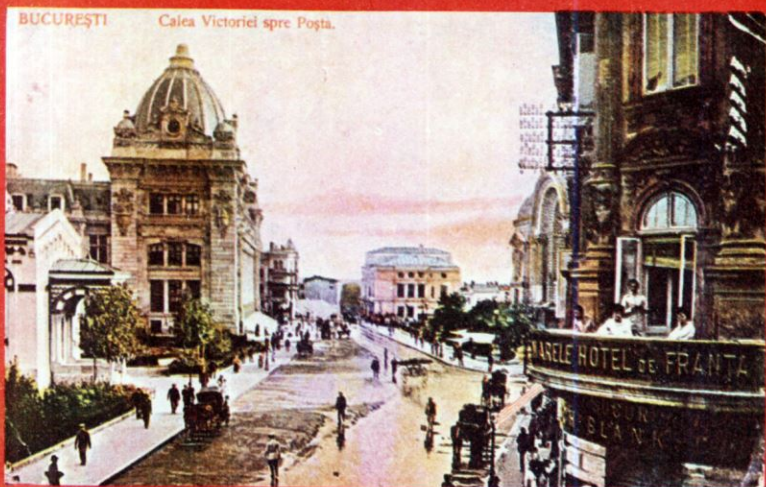
„CÎNTAREA ROMÂNIEI”

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

STATUL CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT AL LUI BUREBISTA - 2050 DE ANI

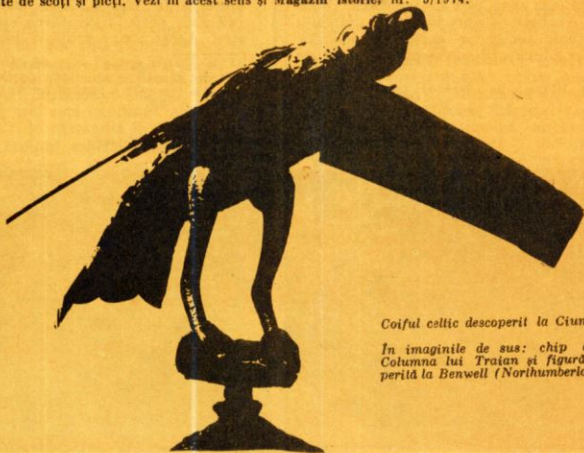

CONFLUENȚE DACO-BRITANICE

Dr. PETRE I. DAVID

În urmă cu peste patru decenii, în 1937, când își încheia monumentală lucrare consacrată istoriei Angliei, André Maurois remarcă venirea dacilor în Britania: „Prima cohortă dacică¹ stă acolo două secole. Soldatul, prinzînd rădăcini, devine colon. Puțin cîte puțin, legiunile britanice uită de legăturile lor cu Roma. Într-o zi, își vor proclama un împărat propriu [pe Magnus Maximus—n.r.], care se va duce să lupte pe continent cu pretenzenții veniți din alte provincii”. Subliniînd — într-un mod sintetic — faptul că soldații daci au găsit pe teritoriul provinciei celei mai apusene a Europei un adăpost, că aici — devenind coloni — s-au împămîntenit, reputatul membru al Academiei franceze făcea cunoscute în felul acesta legăturile stabilite între două teritorii, aflate fiecare, vremelnic, și aproximativ în același timp (Britania — între 43 e.n. și 410 e.n.; Dacia — între 106 e.n. și 271 e.n.) în componența Imperiului roman.

¹ Este vorba de unitățile din armata romană aduse în provincia Britania pentru apărarea zidului ce o separa de teritoriile locuite de scoți și picti. Vezi în acest sens și Magazin Istoric, nr. 5/1974.

Coiful celtic descoperit la Ciurmești (detaliu)

În imaginile de sus: chip de dac de pe Columna lui Traian și figură celtică descoperită la Benwell (Northumberland — Anglia)

Două lumi și punctele lor de contact

În fapt, cum au dovedit-o atît cercetările arheologice, cit și relațiile autorilor antici, contactele între lumea tracică și cea celtică au origini mai îndepărtate, cu secole înaintea erei noastre. Făcînd parte din marea familie a celților — ce se întindea de la Dunăre pînă în Iberia și în insulele britanice — triburile sau „clanurile” britanilor au avut știința de poporul de la Dunărea de Jos încă din vremurile cînd atît triburile tracilor, cit și cele ale celților constituiau același mare neam al indo-europenilor.

Istoria celor două popoare prezintă numeroase similitudini. Aproximativ în aceeași perioadă istorică, secolul IV î.e.n., ele trec de la formațiunile tribale la cele de tip statal. Din aceeași perioadă datează și afirmarea lor în viața politică. Către anul 390 î.e.n., celții înfrîng — cum se știe — pe etrusci, incendiază Roma și ajung chiar să poarte, mai tirziu, tratative cu Alexandru Macedon. Tot lui Alexandru — pornit în expediție peste Dunăre — îi opun o dirză rezistență și getodacii. Contacte daco-celtice se înregistrează și cîteva decenii mai tirziu, cînd celții, ca aliați ai lui Lysimach (regele Thraciei), intră în conflict cu Dromichaetes¹. În sfîrșit, în vremea lui Burebista — concomitent cu acțiunea de unificare întreprinsă de strălucitul rege geto-dac — se inițiază și asimilarea triburilor celtice ale boiilor și tauriscilor. Prezența celților pe teritoriul patriei noastre, atestată de numeroase descoperiri arheologice, este confirmată și de toponimice: orașul Galați sau dealul Galata din Iași indică, prin perpetuarea toponimicelor — trecerea lor peste aceste pămînturi pînă în Asia Mică unde, de asemenea, teritoriului locuit de ei i s-a spus tot Galata sau Galatia. De aceea, este timpul să reînnoim firul istoriei milenare a celților cu lumea strămoșilor noștri. Descoperirile de la Vix și Coligny (Franța), de la Gundestrup (Danemarca)², unde se vădesc certe influențe tracice și descoperirile din țara noastră (așa cum este coiful celtic de la Ciumești³) vorbesc despre influențe materiale și spirituale reciproce care, pe alocuri, au dus la o adevărată simbioză, deosebit de

interesantă. Fenomenul unei asemenea simbioze denotă gradul înalt de civilizație la care ajunseseră dacii, faptul că au jucat în această parte a Europei un rol tot atît de însemnat ca acela al celților în centrul și apusul Europei.

Daci în apărarea Britaniei

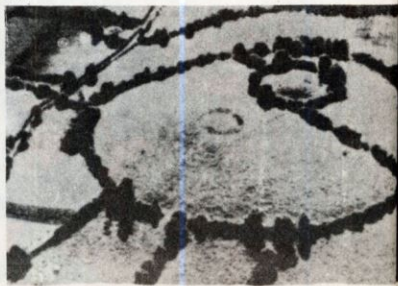
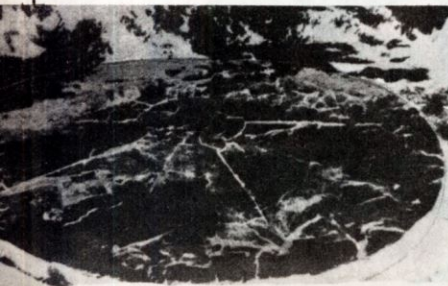
Cum arătam, la un moment dat, dacii au avut chiar o parte de contribuție umană și materială la apărarea Britaniei. Împinsii tot mai mult de expansiunea romană, mai întîi din Iberia (Portugalia și Spania), apoi din Galia (de către Cezar) și din regiunea Rinului, celții au găsit tot mai des adăpost la clanurile lor trecute încă de la începutul epocii fierului în insulele britanice. După încercarea neizbutită a lui Cezar (55 î.e.n.) de a cucerii Britania, în anul 43 e.n. în timpul împăratului Claudiu (41-54 e.n.), aceasta a devenit provincie romană. Mai întîi a fost cucerit Sudul, apoi centrul Angliei, pînă în timpul împăratului Hadrian (117-138), cînd, pentru a face față atacurilor tot mai dese ale picților (numiți așa pentru că își „pictau” chipul) și scoților, a fost construit un zid de apărare, asemănător și el în multe privințe zidului pe care, două secole mai tirziu, îl va construi în Dacia împăratul Constantin cel Mare și cunoscut sub numele de Brazda lui Novac⁴. Pentru apărarea lui au fost aleși soldați daci. Construit pe o lungime de 120 km, într-o linie neîntreruptă, de-a curmezișul părții celei mai înguste a Angliei, de la Wallsend -on-Tyne (anticul Segedunum), la răsărit pînă la rîul Solway, în partea apuseană, zidul — prezentat pe larg de Don Pennington în articolul **Odată, de mult românii au participat la apărarea Britaniei, dar pe atunci se numeau daci**, publicat în revista **Panoramic britanic** — era apărut de o garnizoană compusă din 5 500 cavaleriști și 13 000 infanteriști (daci, frizoni, tungri, asturi) așezați în 17 mari fortărețe.

Cohorta adusă în Britania — cea mai numeroasă dintre unitățile de soldați daci — se numea Cohors I Aelia Dacorum și a fost înființată de către împăratul Hadrian, fiind atestată în Anglia, fără întrerupere, de la 146 e.n., pînă la încetarea stăpînirii romane aici⁵. Aceștia sînt soldații despre care — re-

¹ Detalii în legătură cu activitatea unităților de soldați daci sînt date și în adnotările făcute de Camil Mureșan la ediția din 1970 a lucrării lui André Maurois, **Istoria Angliei** — n.r.

¹⁻⁴ Magazin Istoric, nr. 7/1976; 1/1978; 6/1968; 12/1977.

⁵ „Soarele” de aneizel de la Sarmizegetusa și...
„Încinta sacră de la Emain Macha, din Ulster (Irlanda de Nord)”

latînd momentul proclamării lui Magnus Maximus ca împărat și încercarea acestuia de a ocupa tronul Imperiului roman — André Maurois arată că au fost lăsați în Britania, pentru apărarea zidului. Ei constituie acele oștiri împămîntenite pe pămînt britanic.

Referindu-se la unitățile de soldați daci și la activitatea lor în Imperiul roman, Constantin C. Giurescu scria, în lucrarea sa **Transilvania în istoria poporului român**: „În altă extremitate a imperiului, în Britania, întîlnim o cohortă de daci ai cărei soldați se servesc de sabia încovoiată, caracteristică, și poartă nume, de asemenea caracteristice, precum Decibalus și Dida. Nu mai înșirăm și pe celelalte «ale» și «cohorte» de daci, în total s-au constatat pînă acum, în mod sigur, zece asemenea corpuri de trupă — e probabil însă ca numărul lor să se ridice la cinci-sprezece — alcătuite din daci și servind, în general, dincolo de hotarele provinciei”.

Descoperirile arheologice au confirmat prezența temutei arme a dacilor — **sica** — sabia încovoiată, în Britania. Cele două nume menționate de izvoarele epigrafice, Dida și, mai ales, acel Decibalus, atît de asemănător cu Decabal, marele rege al dacilor, constituie și ele tot atîtea îndemnuri la un studiu amănunțit al aportului unităților de daci în protejarea Britaniei, la studierea aprofundată a contactelor de cultură materială dintre cele două civilizații.

Între Sarmizegetusa și Stonehenge

Intrînd în raporturi economice, comerciale, între celti și daci s-au creat, în chip firesc, și afinități de ordin cultural-spiritual. Astfel, încă din epocile cele mai vechi, ambele popoare au dezvoltat un cult al Soarelui. Autorii antici ca Hecateu din Abdera și Diodor din Sicilia specifică acest lucru. Ultimul notează că „Apollo, zeul Soarelui — care, cum se știe, este reprezentat pe monumentele provenind din Nordul și centrul Europei sub forma unui disc — apare pe un car tras de un cal sau într-o barcă condusă de lebede”. Întîlnit la celti (Diodor: „locul cel mai sacru unde se practica cultul lui Apollo se află într-o insulă fertilă, cu climă temperată” identificată de unii cercetători cu Britania), cultul carelor votive — cum mai este cunoscut acest ritual — era deosebit de răspîndit în lumea tracilor încă din timpul marii migrații geice¹. O simplă coincidență? Credem că viitoarele cercetări vor dezvălui noi și revelatoare aspecte ale acestui contact.

Că atît dacii cît și vechii locuitori ai insulelor britanice se preocupau intens de astronomie și, în general, de fenomenele cerești, este, de asemenea, un fapt dovedit. Richard I. K. Atkinson, profesor de arheologie la University College, Cardiff remarcă în studiul consacrat altarului sacru de la Stonehenge² asemănarea dintre ace-

te vestigii și cele de la Sarmizegetusa³. Deosebit de frapantă este și asemănarea dintre sanctuarele circulare de la Sarmizegetusa și cele din insula Emain Macha, din apropierea Ulsterului. Sanctuarul mare din incinta sacră a Sarmizegetusei, de pildă, ne arată o preocupare majoră pentru cunoașterea planetelor și cercetarea enigmelor astrale de atunci, așa cum acel bloc de gresie lung de cinci metri din interiorul sirului oval de pietre albastre — Altarstone — denotă un interes asemănător din partea celtilor britanici. Vechimea vestigiilor de la Stonehenge (profesorul Atkinson arată că „săpături și descoperiri mai recente permit astăzi situarea construirii sale în perioada neoliticului și a primei epoci a bronzului, între 1800 și 1400 î.e.n.”) demonstrează și pe această cale vechimea și nivelul acestor civilizații. Cercul exterior (Sarsen Circle) de la Salisbury și Soarele de aneizet de la Sarmizegetusa Regia pot rezista comparației cu vechea știință calendaristică — astronomică babiloniană, egipteană sau a strămoșilor mexicanilor și peruanilor.

Interferențe s-au petrecut și pe alte planuri ale suprastructurii. Astfel dacă în primele două faze ale epocii La Tène, celtii cunoșteau obiceiul înhumării, după ce au intrat în contact direct cu dacii și apoi și cu romanii au început să practice și incinerarea, ca rit de înmormîntare.

Similitudină se constată chiar și în identitatea unor sărbători, dintre care cele mai reprezentative sînt sărbătorile de primăvară **Armindenii**, (celebrate la ambele popoare la 1 mai) sau folosirea de Anul nou a viscului — simbolul „vieții veșnice”.

Într-un articol intitulat **România — loc al întîlnirilor**, reverendul britanic A.M. Alchin, decan al Catedralei din Canterbury remarcă: „Cu toate că istoriile națiunilor noastre au fost atît de diferite, există totuși cîteva asemănări de atitudine și înțelegere [...] **România este, ca și Anglia, un loc al întîlnirilor**; un loc în care epoci și tendințe diferite, influențe și tradiții diferite pot co-exista ca într-o singură unitate [...] În trecut, aceste influențe au luat forme diferite: valuri de invazii, epoci de dominație străină. Dar toate acestea au ajutat-o să-și întărească ființa națională. Poporul român, păstrîndu-și tenace propriile tradiții culturale și naționale, a rămas totuși deschis către lumea din afara granițelor lui [...] România nu este numai un loc unde se întîlnesc diferite tradiții și influențe. Este, de asemenea, un loc unde se întîlnesc diferite veacuri [...]. Românii, ca și noi englezii, par a avea o capacitate specială de a îmbina vechiul cu noul și de a adapta ceea ce e vechi la circumstanțele noi, fără a pierde tradițiile”.

¹ Într-un studiu consacrat altarului de la Stonehenge, Gerald S. Hawkins, titularul catedrei de astronomie de la Universitatea din Boston, ajunge la concluzia — așa cum menționează și revista *Science et vie* — că cele trei alinamente de piatră ar reprezenta mișcările soarelui și ale lunii. Supuse analizei unui ordinor electronic, concluziile astronomului american s-au confirmat, demonstrînd, deci, încă o dată, că ansamblul de pe cîmpia de la Salisbury avea nu numai un rol religios ci, poate chiar precumpănitor, astronomic — n.r.

² *Magazin Istorie*, nr. 8/1975 și nr. 8/1970.

GALA GALACTION pagini inedite

„GRANDIOASELE PREFACERI VIITOARE”

De la Gala Galaction (1879-1961) ne-a rămas cel mai masiv Jurnal, dintre cîte şti cunoscute pînă acum în întreaga literatură română. Paginile lui acoperă o întinsă perioadă de timp, de aproape şase decenii, fiind început de scriitor în 1898, în tinereţe, şi continuat, cu unele intermitenţe, pînă în 1955, cînd o boală necrutătoare l-a ţintuit pe patul de suferinţă timp de şase ani, pînă în 1961, cînd s-a stîns din viaţă.

Primul volum al Jurnalului lui Gala Galaction a apărut la Editura Minerva, în 1973, cuprinzînd perioada 1898-1912. În avanpremieră, Magazin istoric, nr. 7-8/1969, a publicat cîteva din însemnările consacrate de scriitor evenimentelor din anul 1907. Al doilea volum, apărut în 1977 la aceeaşi editură, circumscrie perioada 1917-1944.

Reproducem mai jos cîteva pagini inedite

despre perioada 1945-1946¹. Sînt fragmente edificatoare pentru atitudinea umanistă şi democratică care l-a caracterizat pe Gala Galaction, cu consecvenţă, pe tot parcursul vieţii şi activităţii sale. Totodată, aceste pagini aduc imagini şi ecouri vii, autentice, din frămîntata perioadă istorică a anilor imediat următori eliberării ţării şi care au premers proclamarea republicii, la 30 decembrie 1947. Unele însemnări se referă la biografia scriitorului, la activitatea sa literară. Altele confirmă faptul că, deşi ajuns la vîrsta senectuţii, Gala Galaction a avut o prezenţă dinamică în evoluţia evenimentelor social-politice din această perioadă, năzuind şi participînd deopotrivă cu masele populare, la făurirea unei lumi noi.

Teodor VÂRGOLICI

¹ Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei. Intreruperile de text sînt marcate prin trei puncte între paranteze drepte.

Asaltul democraţiei 1945

1 februarie (joi)

De cîteva zile, peste un strat subţire de omăt, s-a lăsat un ger aprig. Sărmană lume, fără cămin şi fără lemne!...

Cine ştie dacă mîine-poimîine nu vom fi şi noi în această condiţie!

Am văzut, în luna ianuarie, pe vicepreşedintele Consiliului de Miniştri dr. Petru Groza, un ardelean jovial şi energic. Prezida un consiliu preliminar, unde se discuta înfiinţarea

Universităţii de Vest. Optimismul lui mi-a făcut bine [...]

23 februarie (vineri)

O jumătate de an de cînd starea politico-militară a ţării noastre a ajuns alta. Frămîntări nesfîrşite -copleşesc

platforma actualității și aiuresc priceperea spectatorului nepărtinitor. Burghesia românească nu vrea să moară la comandă. Asaltul democrației roșii e din ce în ce mai stăruitor [...]

Fac lecțiile mele universitare, țin numeroase conferințe și scriu, pe fiecare săptămână, 3-4 articole [...]

14 martie (miercuri)

[...] Am luat parte, deunăzi, la parastasul de șase ani al patriarhului Miron Cristea. O jalnică impresie generală! Niște cadavre morale care făceau pogribania unui mort de șase ani... Doamne, Doamne, cum ai slobozit tu asemenea arhieriei și asemenea preoții, în biata ta biserică!

Am ținut diverse conferințe: la Facultate, la Sala Dalles, la Liceul Focșăneanu.

Public săptămânal citeva articole. Dar îngrijorarea, dezagregarea socială, sălbăticirea moravurilor și progresiva ruină a lumii cu care ne deprinsesem mă încovoia și pe mine și nu mă lasă să privesc și să admir prea mult grandioasele prefaceri viitoare și vastele fermentări ale ceasului de față.

Ardealul de Nord, smuls de dictatorul lumii, acum clițva ani, ne este retrocedat de către marile Națiuni Unite [...]

După destule convulsii, zbucium de presă și de stradă și după ce au murit, împușcați, clițva oameni, un guvern nou¹, mai democrat ca pînă aci, a luat conducerea treburilor publice. [...]

16 aprilie (luni)

Trebuie să admit că azi, 16 aprilie 1945, împlinesc 66 de ani!...

La 4 aprilie am crestat pe răboj un an de la prima zi de bombardament². Zile crîcne, zile de zmerenie și de rugăciune!

Deunăzi, 13 aprilie, Franklin Delano Roosevelt a închis ochii [...]

Am văzut azi pe amicul Tudor Arghezi, după un an și

mai bine de despărțire. Casa lui, deși grozav de zguduită de bombele căzute în preajmă, totuși pare întreagă. Arghezi stă fără de lucru. Foia lui este quasi-prohibită³.

Oamenii mari sparg cu capul orice tavan contemporan. [...]

19 aprilie (joi)

Poetul Ion Pillat a plecat dintre noi fără de veste. Acum trei zile, l-am întâlnit pe stradă și am stat de vorbă, prietenește, citeva minute.

Reincep zilele păcii

30 aprilie (luni)

Germania se înecă în singele de care a fost atît de lăcomă... Se zice că în Berlinul prefăcut în infern, Hitler a fost rănit de moarte. Mai fericit ca el, Mussolini a fost executat de conaționalii săi italieni.

Mline, 1 Mai, proletariatul universal va sărbători prăbușirea tiranilor.

Astă-seară, Elena Galaction⁴ a apărut cu un răsunător succes în piesa Margaretei Kennedy: *Escape me never (Ești al meu)* [...]

Azi, am stat visător, lingă zidul Teatrului Național, prefăcut în adăpost de cucuvăi, și am citit afișul, lipit pe zid, al piesei *Ești al meu*.

Trebuia să se năruiască acest teatru și să se răstoarne lumea, ca bietul meu copil să ajungă la seara aceasta de premieră.

10 mai (joi)

Ieri, armele ucigașe au căzut din mîini, după cinci ani de măcelărire între oameni. În Germania, germanii învinși și Aliații învingători s-au întâlnit și au iscălit sîrșitul războiului!

Primul act al tragediei s-a terminat. Ce vine acum? Actul al doilea? Tot tragedie sau altceva?

Sărmana lume, purtată încoace și încolo, cu tot atîta

inteligentă și libertate ca și valurile oceanului, s-a ridicat ieri, pretutindeni, în valuri festive, a spumegat flămuri de biruință și a clocotit discursuri entuziaste [...]

11 iunie (luni)

Ce să mai consemnez în acest jurnal? Am fost la Arad între 7 și 22 mai. Am ținut, acolo, o conferință, o predică și citeva alocuțiuni, la mese festive. Oamenii m-au primit cu însuflețire [...]. Aici, în București, am vorbit ceva despre Dobrogeanu-Gherea. Am vorbit la o primă întrunire a Tineretului progresist. Am vorbit (adică am citit bucată mea *Ieșind de la Maecena*) la comemorarea lui Constantin Graur.

Par oamenilor că sînt în vulcanică activitate. Se împiedică de numele meu peste tot și admiră robusta mea bătrînețe. În fond, totul este un miraj [...]

Gala Galaction într-o fotografie contemporană însemnărilor de față

¹ Se referă la guvernul de la 6

Martie prezidat de dr. F. Groza - n.r.

² Primul bombardament efectuat de aviația anglo-americană asupra unor orașe românești - n.r.

³ Revista Bilete de papagal, seria 1944-1945.

⁴ Flică autorului, în acea vreme actriță la Teatrul Național.

"Am văzut azi pe amicul Tudor Arghezi...": cei doi mari scriitori în grădina locuinței poetului de pe strada Mărțișor, din București. Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție de fiica prozatorului, Elena Galaction, căreia îi mulțumim și pe această cale

tombrie 1946 înainte, dispar din vitrina ziarelor și în genere din căile tiparului cotidian sau periodic. Unde voi fi la anul pe vremea aceasta?

1946

5 martie (marți)

Primăvară posacă, zgribulită și bătută de lapoviță. Aci plouă. Vreme rece, ca și înima oamenilor.

Am prințit azi la Capșa, în tovărășia citorva zece de profesori universitari. Rectorul nostru de pînă ieri [Simion Stoilov] a fost numit ministru la Paris: un bun prilej, ca să-i dorim, la Capșa, bună călătorie și mari biruințe diplomatice.

Aseară am chibzuit, la Ministerul Naționalităților, cu secretarul general și cu amicul Victor Eftimiu — proaspăt înapoiat de la Moscova — cum să organizăm primirea unui grup de intelectuali maghiari care vin să ne viziteze și — așa am înțelege — să fraternizeze cu noi, confracții lor, membri în Societatea româno-maghiară, și mai departe, cu democrația română [...]

19 mai (duminică)

Membrii guvernului prăbușit în august 1944 au fost judecați și osîndiți.

De vreo săptămînă, Yehudi Menuhin ridică pînă la ceruri vraja vioarei lui și suflutele bucureștenilor. O sută de mii de lei un bilet de intrare [...]

Acum vreo două săptămîni, am fost poftit, cu o invitație în limba rusă, la Ambasada sovietică. Excelența Sa dl. ministru [S.I.] Kaftaradze, cu soția, primeau pe oaspeți: m-am înclinat în fața lor, le-am strîns minile și le-am ținut acest discurs: *Je suis Gala Galaction!* Eu, poftit la o ambasadă!... desigur că s-a întors lumea pe dos!

28 iunie (vineri)

[...] Mai alaltăieri, am fost la Ciorogirla — eu și cîțiva prieteni — ca să chibzuim cu Mihail Sadoveanu reorganizarea revistei săptămînale *Veac nou*. Nici Sadoveanu nici eu nu mai aveam sprintenia și rapiditatea de acum vreo treizeci de ani.

10 august (vineri)

[...] Ieri, în comisiune de scriitori, prezidată de profesorul Mihail Ralea, am înălțat o veche nedreptate și am acordat marele premiu național de poezie vîgurosului Tudor Arghezi.

Azi o veste supremă: Japonia a capitulat. Războiul blestemat trebuie să se sfîrșească. „Bomba atomică” va fi, poate, de aici înainte, spaima care păzește pepenii.

16 august (joi)

Ieri s-a proclamat în toată lumea că „războiul s-a sfîrșit”. Azi am citit în ziare declarația împăratului Japoniei către „lealii” săi sușuși! E un document de înaltă și comprimată durere omenească, oricît de „divin” ar fi Mikadoul.

Reîncep zilele păcii. Dar cînd vor reîncepe zilele tîhnei și ale siguranței vieții? Cînd vom ieși de sub capacul acestui sicriu politico-diplomatic?

24 august (vineri)

Ieri, 23 August, democrația biruitoare a sărbătorit un an de eliberare de sub tiranie și dictatură.

Sîmbăta trecută, 18 august, ministrul Artelor, profesorul Mihail Ralea, a dat, la Capșa, un prînz în cinstea lui Arghezi, laureatul din anul aces-

ta al „Premiului Național”. Erau de față: Sadoveanu, N.D. Cocea, Gh. Murnu, Perpessicius, poeții mai tineri Beniuc și Corbea. Cred că, alături de Ralea, am izbutit să dau acestei agape un caracter de vis împlinit și de întîlnire în grădinile lui Academus, mai mult decît ceilalți colegi.

20 septembrie (joi)

Astăzi-seară, am ascultat, la A.R.L.U.S., pe primul ministru Petre Groza, care ne-a vorbit despre impresiile lui de la Moscova [...].

23 noiembrie (vineri)

Între 16 și 30 octombrie, am făcut, cu un grup de scriitori și de artiști, un fel de apostolie culturală în Ardeal. Am trecut prin: Reșița, Lugoj, Timișoara, Arad, Oradea, Cluj, Turda, Sibiu, Făgăraș și Brașov, am ținut șezători, am rostit conferințe și am citit din cărțile mele. [...]

În ziarul *Jurnalul* povestesc unele popasuri din zilele petrecute în Ardeal. În ziarul *Ultima oră*, încep *Povestea cărților mele*.

26 decembrie (miercuri)

Sînt în anul meu cel din urmă de activitate universitară. La 1 octombrie 1946, trec pe picior de... pensie! Cred că sînt și în ultimul an de strădanie literară. De la oc-

OLANDEZII PE PĂMÎNTUL AFRICII DE SUD

FREDA TROUP

Întemeierea unei colonii la Capul Bunei Speranțe, de către Compania olandeză a Indiilor de Est, a generat o serie de conflicte, analizate de Freda Troup în capitolele de început ale lucrării *South Africa. An Historical Introduction (Africa de Sud. O introducere istorică)*, din care am publicat, într-o formă prescurtată, o primă parte în nr. 2/1978.

Timp de un secol și jumătate, până la falimentul companiei (1794), urmat de prima ocupație britanică a teritoriilor de la Cap (1795-1801), istoria coloniei olandeze, in-

xorabil legată de istoria Africii de Sud, a fost controlată, dacă nu dirijată, de „Consiliul celor șaptesprezece” aflat în îndepărtata Olandă. Noi conflicte sociale, rasiale, economice, politice și religioase, tot mai complexe, s-au întrepătruns, punându-și adânc pecetea pe viața zbuciumată a acestei zone.

Să urmărim, în continuare, momente din istoria Africii de Sud, așa cum ne sînt relatate de autoare. Titlul și substituirile aparțin redacției noastre.

A.M.Ș.

Primii băștinași cu care coloniștii europeni au venit în contact fuseseră khoikhoii (hottentotii). Cei mai mulți erau crescători de vite; alții trăiau din schimbul de metal și mărgelă cu populațiile bantu, pentru vite și dagga (o varietate de hașis, mariju-

ana, foarte căutată pe atunci, ca și acum, de altfel).

Știind că sînt protejați de legea care impunea coloniștilor păstrarea unor relații bune cu ei, khoikhoii furau uneori tutun din plantațiile aflate sub monopolul Companiei; alteori furau și vite. Spre deo-

sebiră de funcționari, coloniștii nu se supuneau legilor coloniei. Ei l-au prins pe șeful unei bande suspecte și l-au chinuit pînă a mărturisit unde se aflau vitele furate. Nu tot ei uciseseră un cioban și adăposteau sclavii fugiți de la stăpînii lor? Erau destule mo-

tive pentru ca, drept pedeapsă, khoikhoii să fie depozitați de pășunile lor din valea Lies-beeck.

Primele lupte s-au încheiat cu victoria europenilor. În timpul tratatelor de pace, khoikhoii au încercat să-și recăpate pământurile, aducând argumentul că acestea le aparținuseră dintotdeauna. Convinși de dreptatea cauzei lor, l-au întrebat pe guvernatorul van Riebeeck: „N-avem oare motiv să vă împiedicăm să vă măriti cirezile de vite? Cu cât aveți mai multe, cu atât mai mult teren ocupați. Și dacă pășunile nu sînt de ajuns, cine trebuie să renunțe la ele, proprietarul de drept sau invadatorul străin?” Coloniștii au replicat că ei au cucerit „pe drept” pământurile, în urma unui război de apărare, și că nu aveau nicidecum intenția de a renunța la „drepturile” lor.

Cîteva ani mai tîrziu, într-o nouă încercare de a da o aparență de legalitate conflictelor, Compania a căzut de acord să cumpere de la triburi toate terenurile aflate la Nord și Sud de golful Saldanha, în schimbul unor bunuri în valoare de 1 600 lire sterline. Nu au fost plătite însă decît 9 lire, 12 șilingi și 9 penny... Între 1673 și 1677, a urmat un alt război, tot pentru drepturile asupra pămîntului.

Efectul contactului cu civilizația albilor a fost dezastruos pentru khoikhoi. Unele clanuri s-au refugiat către interiorul peninsulei; altele au rămas la frontieră, continuînd să facă trafic, în timp ce tot mai mulți erau smulși din comunitățile lor naturale și absorbiți de colonie. Băștinășii la care ne referim erau foarte sensibili la bolile aduse din Europa: în 1687 au fost decimate de o epidemie de malarie, iar în 1713, au murit cu sutele din cauza variolei. La început alcătuiau principala forță de muncă a coloniilor de la Capul Bunei Speranțe, dar, curînd, au încetat să mai aibă vreo semnificație ca unitate, în grupul de semînții ale Africii de Sud.

Stăpîni și sclavi

Compania importa sclavi, dintre care păstra o parte, pe ceilalți închirindu-i sau

vînzîndu-i cu cîte 6 lire fiecare, plătibile în grîu. Unii erau prizonieri politici; Sheikh Joseph, de pildă, cumpărat în 1682, fusese conducătorul unei răscoale împotriva conducerii olandeze. În vremea sa a fost venerat, iar mormîntul lui, aflat lîngă golful False, este și azi loc de pelerinaj.

Servitorii și sclavii erau destul de bine tratați, dacă erau harnici, respectuoși și docili, dar nu li se permitea să aibă idei care să depășească condiția aservirii lor. Legile erau foarte aspre și încălcarea lor era pedepsită cu biciuirea, însemnarea cu fierul roșu sau tăierea urechilor. Pentru delicte grave, violuri sau crime, sclavii erau spînzurați. Înalta Curte din Cape Town făcea uz și de alte torturi dacă era nevoie: trasul pe roată și strangularea lentă — nu au fost abolite decît în 1799.

Într-o primă perioadă, deosebirile se făceau nu în funcție de pigmentul pielii sau țara de origine, ci în raport de convingeri — păgîni sau creștini; în 1677, a apărut un decret care li obliga pe toți copiii de sclavi, pînă la 12 ani, să meargă la școală, alături de albi și de khoikhoi. În anul următor însă s-a înființat o școală separată, pentru copiii de culoare, cu un profesor dintre ai lor. La începutul sec. XVIII au fost impuse noi restricții. Pînă atunci sclavii calificați puteau munci pentru ei în timpul liber, cîștigînd bani cu care își răscumpărau libertatea; treptat, dreptul la eliberare s-a transformat într-o favoare. Pentru a deveni liber, sclavul trebuia să obțină consimțămîntul Consiliului bisericii din Cape Town. Tot în această perioadă au fost interzise și căsătoriile între albi și cei de culoare (dar nu și între albi și metiși). Cu timpul, legile au devenit și mai severe: orice sclav, chiar neînarmat, care ridica mîna asupra stăpînului său, putea fi ucis; pentru a putea călători, avea nevoie de un permis de liberă trecere, eliberat de stăpînul său.

Uneori, nemulțumirile sclavilor se transformau în revolte, ca aceea din 1808, condusă de doi irlandezi și doi sclavi. Primii au abandonat însă re-

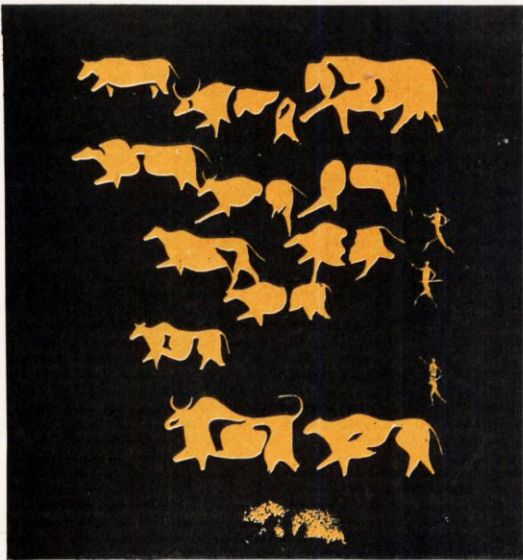
pede lupta fără speranță a 326 rebeli împotriva garnizoanei Cape Townului alcătuită din 5 000 soldați. Conducătorii răscoalei au fost spînzurați și trupurile lor expuse pentru a semăna teama în rîndul celorlalți; 50 dintre rebeli au fost biciuiți și condamnați la închisoare în lanțuri pe viață, iar restul, după ce au fost siliți să asiste la execuții, au fost trimiși înapoi la stăpînii lor.

După abolirea comerțului cu sclavi — aceștia nemaiputînd fi vînduți sau înlocuiți — valoarea lor a crescut și condițiile de viață s-au îmbunătățit în oarecare măsură. Pedepsele au devenit mai blînde, ziua de lucru a muncitorilor agricoli a fost redusă la 12 ore vara și 10 iarna; sclavii căsătorii și copiii lor nu mai puteau fi despărțiți. După ce erau eliberați, ei se adăugau oamenilor de culoare, o populație derivată dintr-un amestec între khoikhoi, sani, sclavi malaezi, cu o puternică infuzie de sînge de negri și albi. Mulți aveau nuanța pielii destul de deschisă pentru a fi acceptați în comunitatea albă privilegiată, ignoranți cu tact de frații și surorile lor mai închise la culoare. Conviețuirea a lăsat urme și în vorbirea locuitorilor; limba maternă a celor aproape 2 000 000 oameni de culoare¹, adevărații sud-africani, este afrikaans, o limbă care timp de mai multe generații s-a dezvoltat la „bucătărie” din olandeză, dialectele africane și malaeze, franceză și engleză.

Compania rămîne în urma coloniștilor

Încă de la întemeiere, colonia a fost confruntată cu probleme de natură economică. Pe măsura trecerii timpului, ele au devenit tot mai acute: se manifestau fenomene de supraproducție greu de rezolvat; piața internă era insuficientă pentru surplusul de produse agricole, iar navele care se întorceau din Orient

¹ Vezi populația Africii de Sud în nr. 2/1978, p. 53. Diferența provine din faptul că Freda Troup a folosit o statistică din 1971, pe cînd sursa citată de noi datează din anul 1977.

Pictura africană pe stîncă

spre Europa, aveau destule mărfuri ca să mai ia altă încărcătură de la Cap. Balanța de plăți a fost permanent deficitară, importurile depășind substanțial exporturile. Compania, ea însăși în pragul falimentului, nu mai accepta nici un fel de investiții pentru a îmbunătăți condițiile coloniei. Dimpotrivă, acționa ca o frână, opunându-se oricăror inovații privind comerțul și industria. Corupția pătrunsesse în rîndul administrației, înalții funcționari deveniseră versași în afaceri dubioase; un mic număr de familii bogate, „patricienii” din Olanda dețineau majoritatea acțiunilor și marea lor influență politică împiedica Statele Generale¹ să instituie un control sever în afacerile companiei.

Dividendele plătite scăzuseră de la 25 la 12%, iar datoriile erau uriașe. Concurența companiilor franceze și engleze în Orient devenise amenințătoare.

Preocupați numai de problemele lor, fiii și nepoții fermierilor, îmbarcați în căruțe cu coviltir, își minau cirezile în savane tot mai îndepărtate. Pentru noile terenuri erau acordate licențe, în schimbul unor taxe sau rente, care semnificau dreptul de proprietate al companiei. Arendașul mergea cu calul de dirlogi, din locul ales, o jumătate de oră în toate direcțiile. Suprafața era cam de 6 000 acri². Dacă din căsuța construită din cărămizi arse la soare și stuf, puteau zări fumul ieșind pe coșul vecinului, se plîngeau că sînt înghesuși. Într-o țară unde pămîntul era ieftin și încă din belșug, iar forța de muncă și capitalul deficitar, fiecare bărbat considera că stăpînirea uneia sau mai multor ase-

¹ Unitate de măsură engleză pentru suprafețe de teren, egală cu 0,404 ha.

menea suprafețe este un drept din naștere. Astfel frontierele coloniei au înaintat spre Nord în direcția terenurilor sece-toase Namaqualand și, spre Est, încă mai departe, de-a lungul văilor.

Prima confruntare între buri (imigranții europeni) și populațiile de limbă bantu, rămasă în istorie, a avut loc în 1702, cînd, vreo 90 coloniști din Stellenbosch, însoțiți de servitorii lor, s-au întîlnit cu un grup din tribul xhosa, cam la 500 mile³ de așezare, pe malul rîului Fish. Conflictele s-au înmulțit către mijlocul secolului; în înaintarea lor, albi au întîmpinat rezistența unui număr tot mai mare de membri ai tribului xhosa care cedau greu teferenurile, retrăgîndu-se lent din calea lor de-a lungul coastei.

Încercînd să-și mențină controlul asupra coloniștilor, autoritățile au fixat ca linie de demarcație între terenurile ocupate de buri și cele ale băștinașilor rîul Gamtoos. Dar în ciuda legilor și a pedepselor foarte aspre — confiscarea căruțelor și a bunurilor, pedepse corporale și chiar moartea — tot mai multe familii de trekkeri (emigranți), lăsînd mult în urmă și ultimele ferme date în arendă, treceau rîul și își clădeau așezări în mijlocul întinșelor pajiști cu iarbă, pentru care nu plăteau nici un fel de rentă, fiind proprii rîu stăpîni. William Prinsloo, bătrînul vînat de elefanți și Adriaan van Jaarsveld, cunoscut șef de comandă împotriva triburilor desani, se aflau printre trekkeri. Cape Townul i-a silit să reintre sub autoritatea coloniei împingînd așa-zisa frontieră spre rîurile Bushmans și Upper Fish. Cînd noul guvernator, van Plettenburg, a venit într-o inspecție, a găsit așezări de albi și oameni de culoare bine organizate în Suurveld. El a dus tratative cu conducătorii acestora pentru a stabili o altă graniță, pe rîul Upper Fish, dar nu a trecut prea mult și ea a fost din nou mutată, mai departe, la Est de rîul Lower Fish.

² Măsură anglo-saxonă pentru lungime, egală cu 1 609 m.

Flăcări la frontieră

Tribul xhosa era organizat sub un număr de șefi cu atribuții diferite; cel mai în vîrstă se bucura de recunoșterea unei autorități de natură ceremonială. Dar, spre deosebire de unele mari regate ale popoarelor de limbă bantu din Nord, cei din tribul xhosa, ca și vecinii lor, nguni, nu acceptau nici o supremație politică. Între clănuri izbucneau adesea conflicte pricinuite de stăpînirea pămîntului sau a cirezilor de vite și unele grupuri se desprindeau formînd noi triburi. Prin deceniul patru al sec. XVIII, fiii șefului Phalo (Palo) s-au certat și tribul s-a împărțit în Xhosa de Apus, sub Gealeka, conducător al celor ce trăiau la Est de riul Kei și Xhosa de Răsărit, sub Rarabe, răspîndiți în Vestul riului Kei pînă la riul Fish.

În 1780, două grupuri de albi pornite, fără știrea autorităților, în urmărirea unor vite furate, i-au atacat pe cei din tribul xhosa, omorînd mulți dintre ei și luîndu-le un mare număr de animale. Albi se plîngeau că lise fură vitele, membrii xhosa reclamau nerespectarea frontierelor de către albi. Memoriile se îngrămădeau pe biroul guvernatorului care, în 1781, se hotărî să pună capăt motivelor pentru care erau întocmite. Un detașament a fost format în grabă; el a învins tribul printr-o înșelăciune, capturînd peste 5 000 vite, împărțite apoi între „învingători”. Acesta a fost primul din cele nouă războaie de deposezare, războaiele „cafri” „xhosa” sau „de frontieră”, ce aveau să fie provocate de expansiunea coloniștilor.

În următorii treizeci de ani, linia de demarcație fixată spre răsărit a fost cuprinsă de flăcări sau a fumeget mai tot timpul. Majoritatea incidentelor erau provocate de o mîină de oameni recalcitranți și indisciplinați, care trăiau unde vroiau și cum vroiau, ignorînd atît legile coloniei, cît și drepturile altor rase. O serie de decrete au fost emise la Cape Town, avînd ca scop menținerea păcii și, mai ales, reținerea albilor în spațiile stabilite prin frontiere.

Nu exista însă forța de ordine necesară pentru a sprijini respectarea acestor decrete.

Rarabe a murit prin 1785, lăsîndu-l regent pe fiul său Ndhambi, deoarece nepotul său Gaika (Ncika) era încă nevîrstnic¹. Cei care nu au vrut să recunoască autoritatea lui Ndhambi au trecut riul Fish, încercînd să-și reducărească din pămînturi, dar în fața unui grup de europeni au fost siliți să se retragă.

Noua așezare Graaff Reinet era centrul de unde porneau toate tulburările. Pentru a liniști situația explozivă de la frontieră a fost trimis, în 1789, un stathuder (conducător) Honoratus Maynier: el ura cruzimea și nedreptatea și nu își făcea nici o iluzie, apreciînd în mod realist atît expedițiile de jaf ale băștinașilor, cît și comportarea coloniștilor. A reușit să încheie o pace provizorie cu tribul xhosa îngăduind membrilor acestuia să rămîină în preajma granițelor, cu condiția de a nu aduce prejudicii proprietăților europenilor. A încercat să pună legile în aplicare, dar, lipsit de o forță polițienească pentru dubla supraveghere a albilor și a oamenilor de culoare, a fost silit că se bazeze numai pe sprijinul ocazional al unor detașamente nedisciplinate; pentru a le limita abuzurile, le-a redus la strictul necesar menținerii ordinii.

Administrația Companiei își continua cu încăpăținare politica de separare. Trekkerii erau urmăriți și bombardati cu proclamații care fixau frontiere de mult depășite. Seceta din 1793 a împins vreo 30 familii de buri să emigreze dincolo de riul Fish, în căutare de pășuni. Tribul xhosa ducea lipsă de alimente, iar cei din Suurveld își pierduseră și ei turmele din aceeași cauză. Tensiunea sporea între albi și xhosa, acuzațiile erau reciproce. În cîrînd a pornit al doilea război. Încă de la început coloniștii îi folosiseră pe servitorii khoikhoi ca aliați împotriva fraților lor mai recalcitranți sau a triburilor de sani. De această dată au fost as-

muțiți împotriva tribului xhosa. Un comando, organizat în secret, a capturat de la tribul xhosa vitele care supraviețuiseră secetei, cu ajutorul lui Ndhambi, atras în conflict de partea albilor. Furioși, ceilalți xhosa i-au atacat punîndu-i pe fugă și au năvălit în fermele burilor, omorînd mulți dintre stăpîni și servitori și luînd vitele din regiunile lor. La tratativele de pace, Maynier a reușit să obțină de la șeful xhosa numai promisiunea că oamenii lui vor respecta frontiera. A refuzat însă să înapoieze vitele capturate. Un nou detașament de pedeapsă, condus de însuși Maynier a pornit pe urmele tribului xhosa, dar rezultatele nu au fost decisive și o nouă pace, asemănătoare cu cea anterioară a fost încheiată, bazată pe status-quo. „Bună-voință” lui Maynier față de xhosa i-a supărat pe fermieri, nemulțumiți și de faptul că de la Cape Town ei erau cei acuzați pentru tulburările de la graniță. Numeroasele petiții adresate administrației au rămas fără rezultat, ceea ce i-a determinat să se răscolească. După ce l-au alungat pe Maynier, au declarat că refuză să mai plătească taxe și rente companiei, amenințînd că vor merge după vitele lor pînă în țara cafrilor.

În primii 150 ani, colonia își împinsese frontierele 500 mile de la coasta de Vest spre riul Great Fish și 300 mile la Nord de Cape Town. În 1735 s-a format Calvinia; în 1771, coloniștii au ajuns pînă la Somerset East și chiar dincolo de golful Algoa. Se găseau vînat mult, articole din fildeș și piei de animale, iar clima era temperată. Coloniștii mergeau mereu înainte, Compania încerca să îi urmeze, dar legile ei erau tot mai puțin puse în aplicare și, cîrînd, nu i-a mai putut ajunge din urmă.

Cu datorii de peste 10 milioane de lire sterline, în 1794, Compania olandeză a Indiilor de Est a declarat faliment.

În 1795, sub conducerea lui van Jaarsveld, la Graaff-Reinet a fost proclamată Republică, prima dintr-o serie de republici care i-au urmat, desprînse de sub orice autoritate.

Traducere de
Any FLOREA

¹ Regim în care succesorul conducătorului este, conform legilor țării, unul sau altul dintre urmașii predecesorului său.

MILENIILE RĂSĂRITULUI DE SOARE

TARO SAKAMOTO

Un arhipelag format din 1 042 insule închide ca o paranteză continentul asiatic. Locuitorii numesc aceste locuri „Răsărit de Soare” sau „Tara de la Răsărit”; restul lumii le spune, mai pe scurt, Japonia¹. Suprafața ei depășește 370 000 km², fiind formată, în principal, din lanțuri muntoase presărate cu vulcani activi, generatori permanenți de erupții și cutremure. Alternanța de piscuri înalte de peste 3 000 m și fose maritime foarte adânci, fărâmurile dantelate de golfuri și promontorii constituie caracteristicile geografice ale celor patru insule principale: Honshu, Hokkaido, Shikoku și Kyushu.

Cine au fost cei care, cu zeci de mii de ani în urmă, s-au stabilit pe aceste meleaguri făurind istoria viltotei Japoniei?

Descoperirile arheologice atestă locuirea neîntreruptă a insulelor de către aceeași populație din epoca de piatră și până azi. După unele ipoteze, o parte din strămoșii japonezilor s-ar fi desprins din grupul uralo-altaic, coborînd din Nord-Estul Asiei în arhipelag, prin Sahalin și Hokkaido; ei s-au amestecat cu populația ainu, venită dinspre Nord, cu coreeni care au traversat Marea Japoniei și indonezieni debarcați în Sudul insulei Kyushu. Toate aceste semnalări au conviețuit cu băștinășii care i-au asimilat, păstrîndu-și integritatea și trăsăturile specifice.

Limba japoneză, deși aparține familiei de limbi uralo-altaice, nu seamănă cu rudele sale apropiate turca, mongola sau coreeana. O

explicație posibilă ar fi că triburile stabilite în arhipelagul japonez s-au rupt de sorginte cu mult înaintea formării limbilor respective și au contribuit prin fuziunea lor la crearea unui nou dialect.

Cercetări arheologice întreprinse în perioada 1940-1950 au scos la iveală unelte, urme ale epocii de piatră pe teritoriul japonez. Deoarece făuritorii lor nu cunoșteau olăritul, specialiștii au desemnat aceste măturii ca aparținînd „culturii preceramice”.

Cultura reprezentativă a etapei următoare, care a început cam acum 12 000 ani și a durat pînă prin anul 4000 î.e.n., a constituit-o cultura Jomon, adică a „ceramicii cu șnur”, numită astfel după motivele care împodobeau vasele de lut. Cultura Jomon s-a răspîndit în întreaga Japonie, cunoscînd însă cea mai mare înflorire în răsăritul țării, în zona cuprinsă între Nord-Estul insulei Honshu și regiunea formată din șesul Kanto și munții centrali.

Ultimele secole dinaintea erei noastre au înregistrat apariția unei noi culturi, puternic influențată de civilizația chineză prin intermediul Coreei de Nord (Regatul Choson). Denumirea acestei culturi, Yayoi a fost împrumutată de la numele regiunii unde au fost descoperite vestigiile ei. Caracteristicile: apariția uneltelor de bronz și de fier, o mare varietate a ceramicii, superioară ca tehnică și estetică celei precedente, dezvoltarea agriculturii. Orezul, importat din regiunile tropicale, a început să fie cultivat pe scară largă, acclimatizat în regiunile care păreau neprielnice, devenind aliment de bază al populației.

¹ Magazin Istoric, nr. 7/1973.

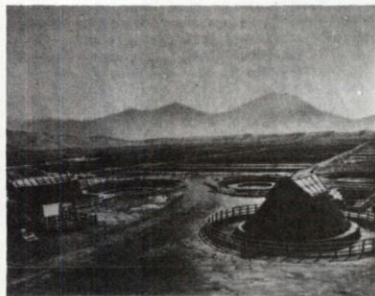
Producerea unui surplus de bunuri față de necesitățile consumului a dus la apariția primelor inegalități sociale. Munca era exercitată în comun de locuitorii unor așezări; din mijlocul lor se evidenția un conducător care căpăta autoritatea asupra celorlalți. Treptat, aceste comunități s-au transformat în mici formațiuni statale. Potrivit unor izvoare chineze, în sec. I î.e.n. existau 100 asemenea stătuțele. O dovadă concretă a relațiilor existente între acestea și Imperiul chinez este sigiliul de aur descoperit, în 1784, la Shiganoshima, despre care se spune că a fost acordat în anul 57 e.n. de împăratul Chinei monarhului uruia din statele japoneze, confirmându-l, astfel, autoritatea de către marele imperiu vecin.

În Nordul insulei Kyushu avea să se formeze în perioada imediat următoare, un puternic stat centralizat. Despre el ne vorbește istoricul japonez Taro Sakamoto, în lucrarea *Japanese History*, apărută la Tokio, în 1971, și destinată, după mărturisirea autorului, „să ofere popoarelor din Europa, Asia și America, un tablou mai lesne de înțeles al marelui și vitalului flux pe care îl reprezintă istoria Japoniei”.

Taro Sakamoto s-a născut în 1901, la Hamamatsu, prefectura Shizouka (Insula Honshu). Licențiat, în 1926, al Universității Imperiale din Tokyo, devine, în 1935, asistent universitar, iar în 1945 profesor la Catedra de istorie. Este numit directorul Institutului istoriografic al Universității (1951) și membru al Academiei Japoneze (1958). Studiile sale au adus o contribuție importantă la cercetarea și interpretarea vechilor texte. Printre lucrările mai importante: Studiul asupra vechiului sistem poștal și Reformele Taika au devenit lucrări de referință pentru istoria veche a Japoniei. Capitolele selectate pentru cititorii noștri din Istoria Japoniei sînt redate într-o formă prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

M.T.

Reconstituirea unei gospodării japoneze din perioada culturii Yayoi, 200 î.e.n.-200 e.n.: locuință (dreapta), magazine pe stilpi și câmpuri de orez irigate

Gorganul funerar al împăratului Nintoku (sec. V), din prefectura Osaka, în forma specific japoneză de așa-numită „gaură a cheii” și de dimensiuni impresionante: 600 m lungime, 40 m înălțime

În secolul III e.n., China a trăit prăbușirea dinastiei tirzii Han; în urma luptelor care izbucnesc între marii feudali, la moartea lui Hsien-ti, ultimul împărat al dinastiei Han, imperiul se destramă în trei state: Wei, Wu și Shu. N-a trecut însă multă vreme și Ssu-ma cucerește statul Shu, apoi, sprijinit de clanurile adverse ale lui Ts-ao, conducătorul statului Wei, îi înlătură pe descendenții acestuia și întemeiază, în statul Wei, dinastia Chin (265), reușind să restabilească, după ce cucerește și statul Wu, unitatea Chinei. În timpul acela, la Nordul Imperiului Chin, armatele principilor feudali se aflau într-o permanentă înfruntare. Pentru a scăpa de amenințarea lor, la începutul sec. IV, Chin s-a strămutat la Sud de fluviul Iang Tse, întemeind regatul cunoscut sub numele de Chin de Răsărit. În China de Nord au pătruns popoare străine care, inaugurând o epocă de mari frământări, au creat diverse state ce s-au succedat rapid.

În Coreea, regatul Koguryo, format la sfîrșitul sec. I î.e.n., în Nord, cucerește în sec. I-III e.n. posesiunile chineze din această regiune și își extinde dominația pînă în Coreea Centrală. În Vestul și Estul Coreei, se constituie regatele Paekche și Silla; ultimul va reuși să unifice timp de 200 ani întreaga Coree.

Acastă tendință de unificare națională a țărilor de pe continent și-a exercitat influența și asupra Japoniei. Prin sec. III e.n., exista în Nordul insulei Kyushu, statul Yamatai, condus de o regină aflată în fruntea unei alianțe alcătuită din circa 30 mici regate. Monarhul statului Wei i-a dăruit un sigiliu care o proclama „suverană peste Wo”. Așa numeau vechii chinezi Japonia: „Wo” înseamnă în limba arhaică „mic”, „mărunt”. Poporul era „Wo-jen, iar statul „Wo-kuo.”

În 266, statul Yamatai a trimis o solie în China, după care nici un fel de legătură nu

mai este consemnată în izvoarele scrise. Abia după 147 ani, în 413, Japonia va relua relațiile cu China.

Ce a determinat această întrerupere a relațiilor între cele două state, timp de un secol și jumătate? Părerea generală este că s-ar datoră problemelor de politică internă ale Japoniei și mai ales celor vizînd unificarea țării.

Contactele cu Coreea sînt consemnate mai devreme. Cel mai important dintre evenimentele datînd din acele vremuri, pe care îl cunoaștem, s-a petrecut în a doua jumătate a sec. IV, cînd Japonia a trimis o armată în Coreea de Sud obligînd statul Paekche să-i plătească tribut, impunîndu-și un control nemijlocit asupra Mimanei (Protectoratului Mimana) și purtînd un război crîncen cu Koguryo. Astfel Japonia a rupt Nordul Coreii de Sudul

Un împărat înțelept: Shotoku Taishi (593-622), între fiul (stînga) și fratele său. Pictură din sec. VII-VIII

ei, refuzînd să se lase izgonită din posesiunile cucerite. Această acțiune de amploare nu putea fi realizată de un stat mic, dintr-o oarecare parte a țării. Numai un stat unit și puternic își putea permite o asemenea expediție peste mare. Din această cauză e de presupus că, cel puțin la mijlocul sec. IV, statul Yamato se cristalizase, extinzîndu-și dominația nu numai asupra insulei Kyushu, ci și asupra insulei Honshu sau, cel puțin, asupra regiunilor sale centrale și de Vest.

Întrebarea este de ce tocmai regatul Yamato a reușit să se situeze în fruntea acestui proces de unificare. Potrivit miturilor japoneze, străbuna împăratului a fost zeița Soarelui, al cărei nepot Ninigi-no-Mikoto a coborît pe pămînt în insula Kyushu. Strănepotul lui Ninigi-no-Mikoto, Kan-Yamato-Iwarehiko-no-Mikoto a mers spre Est de Kyushu, pînă la Yamato, unde a fost încoronat la Palatul Kashiwara, devenind împăratul Jimmu primul suveran al Japoniei. Potrivit tradiției, acest eveniment a avut loc în anul 660 î.e.n. Această dată — o născocire ulterioară — nu este verosimilă, dar ideea că strămoșii împăratului s-au deplasat spre Estul

insulei Kyushu poate fi o verigă istorică. S-au făcut multe speculații pe această temă, dar teoria că focarul unificării naționale a iradiat de la Vest spre Est, după cum și cultura Yayoi a înregistrat o mișcare treptată spre Est, pare destul de probabilă pentru a fi considerată mai mult decît o pură speculație.

Gorgane funerare pe măsura piramidelor

Cea mai veche cronică a Japoniei, **Nihon Shoki** (Analele nipone) consemnează că descendenții împăratului Jimmu i-au urmat pe tron generații după generații, cîrmuind țara din diferite reședințe imperiale răspîndite pe teritoriul provinciei Yamato. Potrivit aceluiași surse, în vremea domniei celui de-al zecelea împărat, Sujin, a fost creată o structură de guvernămint, iar sub Ojin, cel de-al cincisprezecelea împărat, Japonia a stabilit relații de bună vecinătate cu Coreea.

Împăratul Ojin și fiul său Nintoku au rămas celebri prin enormele lor gorgane funerare, care se mai păstrează și azi. Pe vremea aceea, mormintele aristocraților constau din imense dîmburi de pămînt, asemenea unor coline, în interiorul cărora se depuneau rămășițele lor pămîntești. Movablele sînt fie rotunde, fie pătrate, iar unele au o formă specific japoneză, de așa-numită „gaură a cheii” — pătrată la un capăt și rotundă la celălalt. Mormintele lui Ojin și Nintoku constituie cele mai impresionante exemple din această ultimă categorie. Cel al lui Nintoku, de pildă, înconjurat de trei șanțuri, măsoară peste 500 m lungime, porțiunea pătrată avînd peste 300 m lățime și aproape 40 m înălțime, în timp ce diametrul porțiunii circulare ajunge la 260 m, înălțimea ei fiind cam tot de 40 m. Aceste dimensiuni plasează monumentul japonez, ca și mormîntul întemeietorului dinastiei Chin

„Budismul i-a impresionat pe japonezi mai ales prin manifestările sale concrete”. Între valoroasele opere de artă se înscrie și statuia de bronz, Marele Buddha, din Templul Todaiji (perioada Nara; sec. VIII), restaurată în urma avarierilor suferite în timpul războiului

(259-210 î.e.n.) în aceeași categorie cu cele mai masive monumente funerare din lume — piramidele egiptene. Construirea unor asemenea gigantice monumente funerare demonstrează nu numai o tehnologie avansată, ci și o putere politică în stare să procure imensa forță de muncă necesară: De aceea, e de presupus că, în epoca respectivă, statul Yamato dispunea de o autoritate apreciabilă. Monumentul poate fi considerat ca simbol al unui stat, a cărui dominație se întindea, încă de pe atunci, asupra jumătății de apus a arhipelagului japonez, influența sa ajungând pînă în Coreea de Sud.

Astfel de morminte aveau nu numai împărații, ci și familiile de seamă din provincii. Diversele obiecte îngropate împreună cu defunctul — podoabe, mobilă, arme, harnașamente etc. — ne oferă o imagine a culturii acelor vremi. Obiecte ca încălțări și coifuri de bronz aurit, teci de sabie și veșminte împodobite cu desene reprezentînd capete de animale și arabescuri sînt un indiciu că nobilii locali preluseră tehnicile de pe continent pentru a-și înfrumuseța viața lor cotidiană.

De obicei mormintele erau înconjurate cu cilindri de ceramică nesmălțuită, cunoscuți sub numele de *haniwa*. Probabil că, inițial, rolul lor era de a fixa pămîntul sau de a delimita spațiul mormintului. Ulterior însă au început să capete forme de oameni, de case, animale, articole uzuale etc., oferind un extrem de instructiv tablou al societății vremii. Trăsăturile candid, copilărești, ale chipurilor umane denotă o artă lipsită de rafinament constituind manifestări naive ale simțului estetic japonez.

Statul Yamato a ajuns la apogeul puterii sale pe vremea împăratului Nintoku (prima jumătate a sec. V), după care a urmat un declin treptat. Dominația japoneză asupra Coreei de Sud era din ce în ce mai greu de menținut. În țară, certurile din familia imperială, privind succesiunea la tron, au șubrezit tot mai mult autoritatea împăratului. Începînd cu Nintoku, cinci împărați la rînd au cultivat relații cu dinastiile Sung, Ki și Liang, din Sudul Chinei, în speranța că astfel vor consolida prestigiul tronului și al propriei lor persoane, dar rezultatele n-au fost pe măsura așteptărilor.

Între timp, prin intermediul Coreei, au pătruns în țară scrierea ideografică chineză, confucianismul și, ceva mai târziu, budismul. Inițial, budismul i-a impresionat pe japonezi mai ales prin manifestările sale concrete, statuile și clădirile templelor. Influența budismului s-a menținut de-a lungul întregii istorii a țării, determinînd o schimbare în concepțiile japonezilor și imprimînd un anumit curs în desfășurarea evenimentelor.

Calitățile individuale mai presus de noblețea ereditară

Shotoku Taishi (593-622) a fost unul dintre cei mai de seamă oameni din istoria Japoniei. Nepot al împăratului Kimmei, el

a devenit mai întîi principe moștenitor și apoi regent sub domnia matusii sale, împărăteasa Suiko. Datorită înțelepciunii și priceperii sale, statul Yamato, aflat în pragul prăbușirii, și-a redobîndit vigoarea. „Constituția celor 17 articole” adoptată în 604 a inaugurat o serie de profunde reforme politice.

Pe planul cîrmuirii, Shotoku a promulgat o „Constituție” și a înființat un sistem de ranguri oficiale. Curtenii trebuiau să poarte tichii divers colorate în funcție de meritele lor, ceea ce dezvăluia limpede capacitatea fiecăruia, stabilind o ierarhie a valorilor reale. Scopul acestei măsuri a fost, în primul rînd, să confere mai mult prestigiu Curții, dar și să utilizeze mai eficient calitățile curtenilor, mutînd accentul de pe noblețea ereditară pe calitățile individuale.

Pînă atunci, structura socială fusese rigidă, rangul și ocupația depinzînd de treapta aristocratică a familiei, ceea ce frîna ambițiile personale în materie de promovare socială. Făcînd aceste reforme, Shotoku a răspuns în primul rînd unei necesități, aceea de a scutura cătușele eredității. În același timp, a urmărit, desigur, să întărească puterea împăratului, făcînd din promovarea în rang unul dintre prerogativele sale. Ulterior, procedeul avea să se dezvolte într-un sistem bine stabilit de ranguri și să se mențină, de-a lungul istoriei, ca un mijloc de a stabili prestigiul personal al slujitorilor împăratului.

„Constituția”, formată din 17 articole, era o înșiruire de precepte fundamentale privind apărarea statului și respectarea moralei, dar și păstrarea bunei înțelegeri, studiul budismului și supunerea față de împărat. Importanța ei deosebită constă în faptul că reprezintă o încercare de a alcătui în scris un cod de conduită atît pentru slujitorii împăratului cît și pentru cetățenii de rînd. Ca atare, „Constituția” a reprezentat un important pas înainte, spre un stat constituțional.

Shotoku Taishi a trimis prima ambasadă oficială în Imperiul chinez pentru a stabili legături cu dinastia Sui, care izbutise să unifice țara, întemeind un mare imperiu sub dominația sa. Pentru Japonia, schimbul de emisari s-a făcut de data aceasta nu de pe poziții de subordonare, ci de pe picior de egalitate, ceea ce a contribuit la întărirea atît în țară, cît și în străinătate, a statului Japoniei de stat independent. Un alt scop al soliilor japoneze în China a fost de a studia cultura Sui, la fața locului. Mulți cărturari și călugări învățați i-au întovărit pe ambasadori.

Shotoku a scris pe marginea învățăturii budiste comentarii care există și astăzi. Sînt cele mai vechi scrieri ale unui japonez care ni s-au păstrat.

Sub patronajul împăratului, marile realizări ale științelor și artelor continentului au pătruns în Japonia, născîndu-se astfel o înfloritoare cultură. S-au ridicat, într-un timp record, mari temple cu săli și pagode în stil chinezesc. Templul de la Ikaruga, de pildă, conservă sala principală, pagoda, numeroase statui și ornamente din timpul lui Shotoku, atestînd nivelul înalt al tehnicii și al simțului

estetic la care ajunseseră, pe atunci, japonezii. Deosebit de interesante sînt obiectele care dovedesc influențele venite din țările occidentale prin intermediul Chinei. Astfel, modelele unor arabescuri amintesc de cele grecești și romane, iar o bucată de brocart țesută cu vinători și lei se înrudește cu cele persane. În această perioadă, capitala imperiului era la Asuka, în provincia Yamato, de unde și numele acestei culturi — cultura Asuka.

Baza legislației nipone

Shotoku Taishi nu și-a putut vedea toate idealurile împlinite. Abia peste 20 ani de la moartea lui, prințul Naka-no-Oe, devenit împărat sub numele de Tenchi Tenno (662-672) și colaboratorii săi au reușit să întemeieze un stat pe măsura vremurilor noi. Reformele adoptate de ei poartă denumirea de „Taika”.

Neajunsul care submina societatea vremii era concentrarea puterii și a bogățiilor în mîna cîtorva familii, în timp ce oamenii de rînd, lipsiți de pămînt, se zbăteau în mizerie. Clanul Soga, din rîndul cărora, generații de-a rîndul, au provenit ministrii împăratului era atotputernic. El monopoliza guvernul, exercitînd o influență tot atît de — dacă nu și mai — mare decît cea a familiei imperiale. Prima măsură din cadrul reformelor prințului Naka-no-Oe și a sfetnicilor săi a fost să doboare această familie de la cîrma statului, după care s-a trecut la organizarea unui nou tip de guvernare după modelul T'ang din China (645). În cel de-al doilea an al erei „Taika” (646), s-a promulgat un decret cuprinzînd reforme referitoare la administrarea pămînturilor.

El prevedea preluarea de către stat a tuturor teritoriilor și indivizilor, aflați în proprietatea particulară a unor moșieri. Provinciile erau împărțite în trei tipuri de districte: **kuni**, conduse de guvernatori oficiali trimiși din Capitală, **kori** și **sato**, cîrmuite de personalități de seamă, locale. S-a decis împărțirea fără discriminare a terenurilor irigate pentru cultivarea orezului, oamenilor de rînd. Pentru prima dată s-a introdus un sistem fiscal.

Aceste reforme atît de importante nu au putut fi realizate peste noapte. Prințul Naka-no-Oe a dat exemplu, cedînd de bună voie statului pămînturile sale și oamenii ce le lucrau. În afară de aceasta, după un an, s-au supus unui examen riguros rezultatele obținute de guvernatorii diferitelor districte. Potrivit acestor rezultate, s-au împărțit laude sau pedepse. Pentru ca împăratul să cunoască nemijlocit nemulțumirile și plîngerile poporului, la curte exista o cutie de care atîrna un clopoțel, astfel încît oricine putea să-și exprime liber părerile fie în scris, fie prin viu grai, după ce suna din clopoțel. Timp de cinci secole, Codul „Taiho” (Marele Tezaur), fundamentul juridic al reformei „Taika”, a devenit baza legislației nipone.

Cărți sosite la redacție

CRISTIAN RACOVSKI

CUMPĂNA CUVINTULUI

● **George Ivașcu, Antoaneta Tănăsescu — 1939-1945: CUMPĂNA CUVINTULUI.**

Editura Eminescu, București, 1977, 597 pp., 22 lei: *antologie de factură istorică aparte — mărturii ale conștiinței antifasciste românești în anii celui de-al doilea război mondial, în paginile presei legale și ilegale din țara noastră, cu o densă și pătrunzătoare introducere de George Ivașcu.*

● **MIȘCAREA DE NEALINIERE —** (sub egida Academiei „Ștefan Gheorghiu”, Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale).

Editura Politică, București, 1978, 242 pp., 12 lei: *o abordare multidisciplinară a uneia dintre realitățile cele mai semnificative ale istoriei universale postbelice, în studiile semnate de Nicolae Călina, Marcel Dinu, Ștefan Năstăsescu, Mircea Nicolaescu, Eugen Preda, Vasile Șandru, Valentin Urum, Sergiu Verona — coordonator Vasile Șandru.*

● **Cristian Racovski — SCRIERI SOCIAL-POLITICE** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; studii introductiv, antologie, bibliografie și note de Ion Iacoș).

Editura Politică, București, 1977, 328 pp., 8 lei: *cele mai semnificative studii ale dr. Cristian Racovski (1873-1941), militant de frunte al mișcării muncitorești și socialiste din România, publicate în perioada 1900-1916.*

● **Dan Cernovodeanu — ȘTIINȚA ȘI ARTA HERALDICĂ ÎN ROMÂNIA.**

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 568 pp., 46 lei: *prima sinteză amplă consacrată prezentării sistematizate a tuturor mărturiilor heraldice de pe teritorii locuite de poporul român: lucrarea este bogat ilustrată.*

● **DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN** (coordonator de ediție general-maior dr. Ilie Ceaușescu).

Editura Militară, București, 1977, 400 pp., 17, 50 lei: *cel de-al patrulea volum de studii consacrate principalelor momente din trecutul ostirii române, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi.*

● **Șerban Rădulescu-Zoner — ROMÂNIA ȘI TRIPLA ALIANȚĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA. 1900-1914.**

Editura Litera, București, 1977, 190 pp., 24 lei: *monografie de istorie diplomatică, evidențînd efortul politic al românilor de a-și apăra cauza unității naționale și statale în contextul agravării contradicțiilor interimperiale.*

SECOLUL 20, numărul 200: relevantă prezență a publicisticii românești, de-a lungul a 18 ani, prin cuprinzătoare și penetrante antologii și contribuții originale la înfățișarea istoriei culturii universale și a conexiunilor ei cu tezaurul cultural național.

«JURNAL POLITIC»

La termenul „Drôle de guerre”, Panorama du XX-e Siècle, enciclopedia lumii contemporane, editată în 1976 de Larousse, scrie: „Unul prim act spectaculos l-a succedat o pauză neașteptată. Timp de șase luni a fost «războiul ciudat». Pe Frontul de Nord-Est, francezii și germanii respectau o inacțiune totală și comunicatele militare se mărgineau în general să anunțe: «nu este nimic de semnalat». Inacțiunea aceasta a fost corosivă pentru moralul francez. Soldații își măcinau sufletul și se întrebau ce sens are războiul. Insistând cu obstinație asupra eficacității liniei Maginot și asupra efectelor devastatoare ale blocusului (naval) față de Germania, guvernul a contribuit la degradarea conștiințelor».

„Născută din indoială și plictis, o imensă lenevie a cuprins armata franceză” — prin aceste cuvinte Raymond Cartier comentează, la rîndul său, războiul ciudat.

Iată deci din surse franceze foarte recente definiri ale noțiunii complexe „drôle de guerre” care din toamna anului 1939 pînă în primăvara lui 1940, era răspîdită în toată Europa ca un simbol al unui „război ciudat” și despre care ulterior istoriografia a scris nenumărate pagini, denunțîndu-l ca o stare ce a sporit defetismul nu numai în opinia publică franceză, ci și în alte țări.

Martha Bibescu comentează într-un mod sarcastic aceste luni care reeditau o situație de tipul „Pe frontul de Vest nimic nou” și notează pe marginea unor evenimente pe care le urmărește cu sufletul îndurerat, în fața ororilor conflagrației și a pericolelor tot mai mari ce se anunțau și pentru țara noastră. (Intervențiile din paranteze drept aparțin versiunii românești.)

1939

Posada, 9 octombrie

Vreme umedă, pe jumătate cețoasă.

Ieri, radio București vorbea despre un arbitraj al lui Roosevelt, menit să pună capăt măcelului. Dar unde este măcelul? De la invadarea Poloniei încoace, nimeni nu se mai luptă: se ocupă o țară, atîta tot!

În Occident, au trecut șapte săptămîni de război fără să se tragă un singur foc. Se îndrugă verzi și uscate, în așteptarea încăierării. Ziarele anunță, cu cea mai mare seriozitate, că lupta împotriva cancerului continuă. Îar presa britanică dă de veste că, în aprilie 1940, „cînd veni-va primăvara”, contingentul canadian va fi gata să se imbarce, pentru a porni spre Europa.

Toată lumea luptă împotriva cancerului. Toate popoarele civilizate. Nimeni nu luptă împotriva războiului. Toți luptă de partea lui, pentru a-l face să pornească.

Ribbentrop a declarat, într-o cuvîntare publică, că nimeni nu poate nimici poporul german, deci nimeni nu poate nimici nazismul (ca și cum unul s-ar identifica definitiv cu celălalt!). A mai spus că asta ar fi ca și cum s-ar vorbi despre distrugerea Imperiului britanic, ceea ce ar fi o prostie. Și a avut neobrăzarea să adauge: „Deși acest imperiu nu este indispensabil”.

Vai, palidul meu comesean de la Londonderry House, căruia i-am cerut apă, pentru a o pune în vinul său! Acum pune cam prea multă apă. După numai o lună de război, face semn cu piciorul, pe sub masă.

Nu există englez care să nu fie de părere că este inteligent a se prevedea distrugerea nazismului. Nu ne mai

¹ Aluzie, probabil, la vechea profesiune a lui Joachim von Ribbentrop, care, înainte de a deveni diplomat, apoi ministru de Externe nazist, fusese reprezentant comercial (comisvoiajor internațional) al firmei de șampanie „Henkel” din valea Rinului. Numirea sa în diplomație s-a datorat în largă măsură relațiilor stabilite în această calitate.

rămîne decît să comparăm calitățile de luptători ale englezilor și ale nemților. În ce mă privește, eu am optat.

Sosește la Posada familia [de refugiați polonezi] Adam Potocki² — soțul, soția și fiica.

*Posada-București-
Mogoșoia,
10 octombrie*

Numele de Wisenburg și numele celor două poduri reapar în comunicate³.

Ieri am notat cele povestite de contele Adam Potocki, după masa de seară:

— [Englezii] ne-au spus: „În primele opt luni nu putem

² Descendent al unei vechi familii de nobili polonezi (menționată încă din sec. XIII).

³ Altit numele, citat cît și cele două poduri reprezintă așa-zise obiective militare (în țara nimănui, pe Frontul Occidental), pe care francezii le „cuceriseră” în septembrie 1939. În cadrul simulărilor de ofensivă, și pe care acum, în octombrie, germanii le-au ocupat, prilejuindu-le reapariția în comunicatele zilnice.

face nimic, dar încă din prima zi vă trimitem o mie de avioane". Nu ne-au trimis nici unul.

Am lăsat Posada pe mîna oaspeților pe care mi i-a adus furtuna, rugîndu-i să se considere la ei acasă.

Astăzi seară vor pleca la Budapesta. Eu nu-i voi mai vedea. Îi las pe seama Valentinei [fîica Marthei Bibescu], care va veni poimîine după mine.

Ultimele cuvinte ale contelui Adam Potocki:

— Și toate astea pentru Danzig!

Lunec, pe șoseaua asfaltată, pînă la Mogoșoaia. Seara, iau masa cu George, în casa de pe strada Robert de Flers.

Mogoșoaia, 12 octombrie

După-masă, îl vizitez pe Argetoianu la el acasă.

Primul ministru îmi face confidențe:

— Stăm de vorbă cu ceilalți; lucrurile merg mai bine... Am aranjat cîte ceva cu ungurii. Ne-a dat o mină de ajutor prințul Paul al Iugoslaviei¹.

Beatitudinea cirmuitorului atunci cînd se adresează celor

¹ Paul Karageorghievici (născut în 1893), văr cu regele Alexandru I, căsătorit în 1923 cu prințesa Olga a Greciei. Desemnat prin testament de Alexandru I ca regent al lui Petru II,

cirmuiți. Un cîntec pe care-l știu pe dinafară. Pînă și astăzi, în toată această groaznică harababură, beatitudinea însoțește actul de guvernămînt. Din fericire, căci altfel ni-meni nu ar mai vrea să guverneze.

Merg să iau ceaiul la Sir Reginald Hoare. Bătrîna Legație a Angliei. O casă de țară la marginea orașului...

Între patru ochi cu Sir Reginald, care-mi vorbește despre Călinescu:

— Era atît de plăcut să ai de-a face cu el!

Îmi amintesc de dineul oferit de Massigli [ministru Italian în Franța] — parcă a fost ieri! — unde Nadia Duca, văduva lui I.G. Duca, discuta cu soția lui Călinescu, care, sărmanul de el, stătea de vorbă cu mine. Un instantaneu mintal al celor două văduve de prim-miniștri. Prim-miniștri asasinați într-un răstimp de nimica toată!

Rex [Reginald] mă întreabă despre Van [Vansittart]. Știe ce scrie în scrisoarea pe care

împreună cu alți doi coregenți, el și-a asumat puterea în octombrie 1934. A tutelat o politică externă de conciliere cu Mussolini și, ulterior, cu Hitler. A fost înlăturat, la 27 martie 1941, printr-o lovitură de stat, condusă de generalul Simovici, datorită aderării la Pactul tripartit germano-italo-japonez, care antrenase Iugoslavia în orbita celui de-al III-lea Reich.

mi-a transmis-o adineauri. Dar vrea să o știe de la mine. Nu-i va fi greu să afle...

Întră John Reed [diplomat britanic]. Vorbim despre Caccia, care a sosit la Atena tocmai cînd plecam eu: a fost secretarul lui Neville Chamberlain.

Robin Hankey a fost numit de curînd aici, la București. Este fiul lui Sir Maurice Hankey², prietenul lordului Thomson și al lui Ramsay MacDonald, consilierul tehnic al tuturor prim-miniștrilor și al cîtorva altora, secretarul Conferinței de pace de la Versailles.

Mogoșoaia, 13 octombrie

Ce război ciudat! Așa l-a botezat Blanche Caniot [camerista Marthei Bibescu], acum o lună. Astăzi, „războiul ciudat” este sloganul la modă printre parizieni.

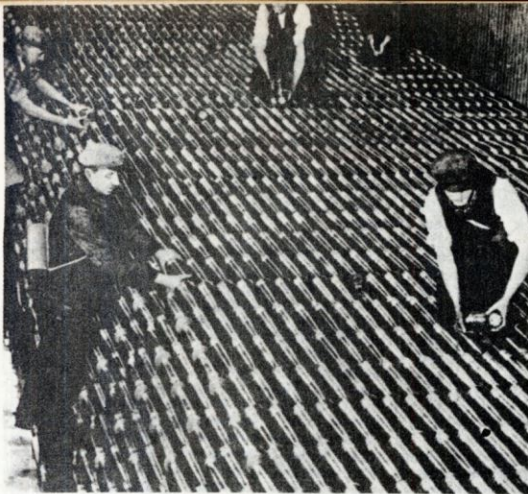
Lindbergh³ se declară contra [ajutorării de către S.U.A. a Angliei și Franței].

¹ Maurice Paschal Alers Hankey (1877-1962), ofițer superior și om de stat britanic. În 1939, ministru fără portofoliu, iar, în 1940, cancelar al ducatului de Lancaster.

² Prieten personal al lui Goering și mare admirator al lui Hitler, Charles Lindbergh a devenit treptat o unealtă (mai mult sau mai puțin conștientă) a nazistilor, dornici să țină, cit mai îndelung posibil, Statele Unite în afara conflictului.

Trope britanice pornesc spre front. Pe vagoane se poate citi: Hitler sințim pe drum! Adolf sosim!

Obuze pentru tunuri antiaeriene într-o fabrică engleză de muniții. Reproducerea din revista L'illustration

[Purtătorul de avioane] Royal Oak a fost scufundat. Mi-a spus mie Malcolm MacDonald că, la început, trebuia va merge prost. Și, într-adevăr, merge din ce în ce mai prost. Dar la sfârșit va fi victoria și acest sfârșit este de neschimbat. Matadorul, omul cu spada, nu va apărea decît la încheierea cursei de tauri. Nimic nu-l poate aduce în arenă înainte de clipa finală. Ar fi contrar regulilor jocului...

*'Mogoșoia,
16 octombrie*

Ziua de naștere a bietului Bombyx [Carol II]. Văzduhul este limpede, precum cristalul.

Mă duc la biserică pentru Te Deum, gîndindu-mă la ziua de naștere pe care am trăit-o, în plină conștiință de copil [la Paris], pe Boulevard Marceau, nr. 50, cînd ne-a sosit știrea: moștenitorului [Ferdinand] i se nascuse un moștenitor. Hirtia telegramei era galbenă, în loc să fie albastră — fiind telegramă oficială.

— Vreau să domnesc ca domnul cărturar Constantin Brîncoveanu, a spus [Carol II] cu prilejul primului său discurs, ținut la Universitatea din Cluj.

Nici nu-și închipuia ce bine a proorocit. Are aceleași monstruoase probleme ca și Constantin Brîncoveanu. Carol II vrea să pună mina pe tineret. Bietul de el!

Mă gîndesc la acea prințesă de optsprezece ani [Maria], în tristul castel al Peleșului: „o străină printre străini”, dînd naștere celui mai crud destin al său — fiul pe care a sfîrșit prin a-l urî și care a înfrînt-o, utilizînd propriile-i arme.

*Mogoșoia,
17 octombrie*

Cer albastru, de un albastru fărîș nume, într-atît este de frumos, ca fata din povestea persană.

Cum se mai schimbă numele!... Ultimul război... Trebuia să fie ultimul... Cît de categorici eram în 1914-1918: „Va trebui să-l considerăm ultimul război!”... Războiul mondial... Marea conflagrație...

Pe cel de acum, Charles Lindbergh îl numește, cu mo-

¹ Regina Maria (1875-1938) era fiica ducelui de Saxa-Coburg-Gotha și nepoata reginei Victoria a Angliei. S-a căsătorit, în 1892, cu principele Ferdinand, pe atunci moștenitor al tronului României, avînd ulterior nesfîrșite certuri cu fiul său, Carol.

destie: războiul european... Probabil pentru a-l circumscrie la continentul nostru. Mulțumesc de atenție!

*Mogoșoia,
18 octombrie*

Royal Oak a fost scufundat la Scappa Flow. Acolo unde s-a scufundat flota germană². Ca doi cercei simetrici.

Prescilla [fiica lui Anton Bibescu] vine de una singură, să ia ceaiul cu mine și-mi povestește confidențele Clarrisei [Churchill]: „Unchiul Winston [Churchill] și Hore-Belisha [ministru de Război al Angliei] spun că aviația germană este de două ori mai puternică decît a noastră. Ne vor trebui ani pînă să-i ajungem din urmă”.

Ca să vezi ce lucruri fîși scriu domnișoarele noastre! De altfel, nu are nici o importanță, căci englezii vor să-i ajungă din urmă pe germani și îi vor ajunge. Nu contează cît le va trebui pentru asta. Iată o certitudine de natură să-i aducă la disperare pe nemții.

*Mogoșoia,
19 octombrie*

[Generalul] Weygand sosește la Ankara, venind de la Beyruth.

Nemții pretind că i-au izgonit pe francezi din zona cuprinsă între Rin și Mosella. Francezii afirmă că s-au retras cu bună știință. Asta nu mai este război, este joc de-a v-ați ascunselea.

Vizită a doamnei Fabricius, cu care mă plîmb prin parc.

— Războiul asta! exclamă ea, cu melancolie.

De ce a „consimțit” Führrerul să facă acest război? Pentru că poporul german are parte de o felie minusculă de turtă.

² Conform prevederilor armistițiului, care a pus capăt primului război mondial, marea majoritate a unităților din Kriegsmarine a fost obligată să se concentreze la baza navală britanică de la Scappa Flow, unde urma să fie preluată de Aliați. Supunîndu-se însă unui ordin secret al înaltului comandament al flotei (și, după unele opinii, bucurîndu-se de aprobarea tacită a francezilor), echipajele germane au sabordat navele, scufundîndu-le chiar în rada portului militar.

— Dacă ați putea să vedeți ce palizi sînt copiii noștri! Îmi spune ea, tremurînd de emoție (mă gîndesc că și Ribbentrop este palid, deși nu-i copil). Fîhrerul vrea pacea. Ar încheia-o chiar mîine, înțelegeți, chiar mîine, numai dacă englezii ar accepta să spună ce doresc.

Aș putea să-i explic eu ce vor englezii, dar zadarnic, doamna Fabricius n-ar înțelege nici în ruptul capului. Așa că, la ce bun? Numai un nebun poate concepe să subjuge cîteva popoare, în numele unei opere de binefacere, pentru a da de mîncare copișilor celor palizi ai unui alt popor.

Femeia care stă de vorbă cu mine este cumnată cu sora lui Ribbentrop: asta vine aproape ca și cum l-aș avea pe ministrul de Externe al Germaniei la celălalt capăt al firului. Dar nimeni nu e mai orb decît cel ce nu vrea să vadă sau nu este în stare să vadă. Așa că vor izbi ca chiorii, vor face totul praf și pulbere și, în cele din urmă, tot ei vor trebui să achite nota de plată.

Uneori, parcă aș vrea să-i ajut să înțeleagă. Dar știu că este cu neputință. Încă de data trecută [1914-1918] mi-a trecut pofta să mai încerc!

Vocea doamnei Fabricius face ecou vocii germanului internat în Spitalul 118 [aflat sub patronajul autoarei], la sfîrșitul lunii decembrie 1916:

— Wir wollen doch Friedel [Doar noi dorim pacea]

— I-am răspuns atunci pe un ton glacial:

— Die Friede ist eine schwere Sache [Pacea este o treabă dificilă].

Pentru a doua oară în existența mea, războiul depinde de germani; dar încheierea păcii nu depinde de ei. Această dorință indecentă de pace, la o lună după ce au dezlănțuit războiul — care nici nu a început, la drept vorbind, pentru ceilalți — îmi stîrnete mila și dezgustul. E ca și cum ar face dinadins pipi în pat și pe urmă ar țipa: Bitte! Bitte! [Vă rog, vă rog], pentru a nu fi bătuți.

Poate că îmi spun toate astea, acum ca și atunci [în 1916], pentru ca eu să le repet mai departe. Dar nu le va merge! Ca să fiu cu adevărat loială, ar trebui, mai curînd, să nu spun niciodată unui englez sau unei englezoaică că o nemțoaică sau un neamț mi-au vorbit despre pace, despre dorința de pace, încă de la 20 octombrie 1939.

Ia sfîrșit plimbarea mea prin parc cu doamna Fabricius. La despărțire i-am spus:

— Ar trebui ca Germania să recunoască, necondiționat, frontierele noastre.

*Mogoșoaia,
23 octombrie*

Vine la mine Matila, care-mi spune:

— Lordul Lloyd și cu mine avem încredere în Armata Orientului.

Știu mai bine decît Matila ce părere are lordul Lloyd, care vrea o armată a orientului, dar știe că ea nu există și vrea să o constituie. Matila afirmă însă că ea a fost înființată.

— Are 100 000 oameni, susține el.

Panglicării!...

*Mogoșoaia,
31 octombrie*

Ministrul Statelor Unite la București, Franklin Mott Gunther, ia dejunul la mine. Îmi spune că Roosevelt se așteaptă ca legea embargoului asupra vânzării de arme către beligeranți să fie votată. Va fi, cu siguranță.

În pp. 49 și 51: imagini din revista Realitatea Ilustrată

Regele Angliei însoțit de Regina Elisabeth a inspectat aeroportul militar englez, din sudul Londrei. Se vede că Regele și Regina poartă sacii cu măștile de gaze.

Mogoșoaia, 1 noiembrie

Gunther a venit să-și plimbe clinii prin parcul de la Mogoșoaia. E furios pe englezi, pentru că nu au dat ajutor Poloniei.

— Infumurarea englezească..., spune el.

Mogoșoaia, 2 noiembrie

Anton îmi trimite un neamț, să ia prînzul cu mine: Graff [contele] von und zu Knipphausen. Scrie o carte despre România.

După-amiază, soții Fabricius vin să facă o plimbare prin parc. Bătrîne parc al meu de la Mogoșoaia, multe ț-a fost dat să mai vezi!

Îi spun lui Fabricius, căruia îi plac conversațiile politice:
— Garantați-ne frontierele!
— Dar vi le-a garantat Anglia.

— Cu atît mai mult!
Fabricius obiectează:
— Dar Rusia?
Aici voiam să-l aduc.
— Vasăzică, îi spun eu, ați revenit la politica lui Bismarck. Dacă nu reușește să atragă Anglia de partea sa, Germania trebuie să recurgă la Rusia!
— Rusia e un ersatz! răspunde el încet, făcînd o mică strîmbătură.

Mogoșoaia, 4 noiembrie

Conjunctura devine sinistă pentru România.

Pe scurt, situația sărmanei noastre Români este următoarea: ea nu se poate sprijini, din punct de vedere politic, nici pe U.R.S.S., nici pe Germania, nici pe Turcia, cu alte cuvinte nici pe Axă, nici pe inamicii Axei, Rusia fiind actualmente aliata Germaniei și aliata Turciei, care este, în același timp, prietenă cu Anglia, cu Franța și cu Rusia. Cercul s-a închis.

Mogoșoaia, 6 noiembrie

Zi frumoasă. Una dintre ultimele.

Soții Tătărescu la dejun. El vorbește cu multă sinceritate.

Este convins că războiul va lua sfîrșit prin victoria Angliei.

La cină, Argetoianu, însoțit de agenți de poliție. Așa și trebuie, de cînd cu asasinarea lui Călinescu. Locul pe care-l ocupă este încă stropit cu singele predecesorului.

În legătură cu războiul, Argetoianu îmi spune:

— Treaba se lungeste. Franțujii s-au săturat. Ba chiar li s-a făcut lehamite. Nu se sfîesc s-o spună și miniștrii.

Mi-i citează pe Bonnet și chiar pe Paul Reynaud. În privința acestuia din urmă, îmi exprim îndoiele. Îl cunosc pe mărunt, pe „marele cineva”. Era cu trup și suflet pentru un aranjament cu Germania, pe vremea „Camerei albastre ca cerul”¹. Cînd toată lumea țipa că „Germania va plăti”, Reynaud a avut curajul să spună:

— Germania nu va plăti, decît dacă îi veți da bani pe ascuns, ca să plătească din punga dv.!

Apoi, văzînd că nu este înțeles, a schimbat macazul și s-a dat, cu trup și suflet, lui Winston Churchill [în lupta împotriva conciliatorilor].

Mogoșoaia, 7 noiembrie

La Legația Rusiei din București (Șoseaua Kisseleff), se sărbătorește a 22-a aniversare a U.R.S.S. [autoarea se referă la aniversarea Revoluției din Octombrie]. La recepție participă toți membrii Legației germane, în frunte cu domnul și doamna Fabricius. Ceea ce nu înseamnă că „Pactul antikomintern” nu e sîrbătorit mai departe la Madrid, Roma, Tokio și Berlin.

22 ani — floarea tinereții!
Paris, 1922, Sala de geografie [a Academiei Franceze], bulevardul Saint-Germain. Parcă aud vocea cavernoasă a lui [Georges-Maurice] Paléologue [fost ambasador al Franței în Rusia țaristă pînă în 1918 și martor al revoluțiilor din februarie și octombrie 1917 și al perioadei de început a ră-

boiului civil și intervenției străine].

— Da, doamnelor, da, domnilor! Guvernul sovietic este un guvern puternic, dar nu și solid.

Ascultătorii din rîndul întii aplaudă frenetic, cu un oftă de satisfacție.

Alaltăieri, Paléologue m-a dus de mîină pe strada Pré-aux-Clercs, dădăcîndu-mă asupra importanței momentului: urma să-i prezint omagii autocratului de la *Revue des Deux Mondes*, crocodilul [René] Doumic, deoarece mi se făcuse deosebita cinste de a fi publicat în revistă (articolul *O fiică a lui Napoleon*, apărut în mai 1921). La plecare, eram emoționată și buimăcă de atîtea onoruri, căci Doumic, în chip de mare senior, m-a condus pînă la ușa redacției. Acolo, luîndu-l de braț pe însoțitorul meu, l-a rugat, pe tonul confidențial al unui diplomat, să-i spună sincer de tot, ca între noi, dacă regimul are șanse să dureze în Rusia.

Paléologue i-a răspuns, cu obișnuita lui emfază, cu o perfectă siguranță de sine și cu un aer de atotștiutor:

— Nici o șansă! O să-ți dai seama de asta joi, cînd voi vorbi la Sala de geografie.

— Dar spune-mi, dragă prietene..., se încapățîna Doumic, behîind în barba lui decolorată, de capră vicioasă. De cîtă vreme a fost instaurat acest regim în Rusia?

— A, abia de patru ani, i-a ripostat Paléologue, făcînd pe filizorul și jucîndu-se cu monoclul și bastonul, ca și cum i-ar fi stat în puteri să hotărască soarta Rusiei.

— Patru ani? Ce guvernare lungă! a comentat Doumic, dînd din cap cu un aer trist și gînditor.

Pe vremea aceea, guvernele din Franța cădeau, unul după altul, ca merele coapte. Cele mai viabile nu țineau decît patru luni.

Cuvînt introductiv, traducere, selecție și note
Cristian POPIȘTEANU,
Nicolae MINEI

¹ Poreclă dată Camerei Deputaților din Franța, în deceniul 1920-1930, cînd marea majoritate aparținea partidelor și grupărilor naționaliste („albastre ca cerul” era culoarea uniformelor din armata franceză).

ILUSTRUL CAPTIV DE LA WILHELMSHÖHE

ANDRÉ CASTELOT

„Cînd voi fi liber, în Anglia aş dori să trăiesc, cu dumneata şi Ludovic (fiul său — n.r.) într-o vilă la ţară, cu terase şi plante agăţătoare”. Aceste cuvinte, scrise din captivitate de Ludovic-Napoleon soţiei sale, măsoară şi ele o distanţă dintre primul şi cel de-al treilea Napoleon. Fie şi numai pentru a releva că Anglia, inamică de moarte a primului împărat, s-a dovedit totdeauna un pămînt ospitalier pentru cel de-al doilea. O coincidenţă a făcut chiar ca, după proclamarea republicii, fiul lui Napoleon III să fie adăpostit, în ziua de 6 septembrie, la Hastings; la Hotel Marlin pe Instorn Parade, clădire despărţitoare care face corp comun cu Belham Cottage, în acelaşi loc unde Ludovic-Napoleon a locuit cităva vreme în luna martie 1840, sub pseudonimul de colonelul Elliott. Fosta împărăteasă a urmat înţemnul soţului şi, cu ajutorul unor prieteni englezi, s-a stabilit la Chislehurst, în comitatul Kent, în apropiere de Londra. Ludovic-Napoleon mai trăise în această localitate cu ani în urmă cînd frecventa familia Rowles ce locuia vila denumită Camden House şi apoi Camden Place. În ciuda parcului care o înconjură şi o izolează, în ciuda pîdurilor sale, a minunatului teren de crochet, clădirea este mai degrabă o vilă încăpătoare şi frumoasă, decît un castel.

Aceasta avea să fie ultima reşedinţă a fostului preşedinte-împărat. Proprietatea Camden Place datează din secolul XVII cînd un celebru colecţionar şi istoric englez, William Camden, i-a dat numele său. Apoi, clădirea a fost locuită de Charles Pratt (1714-1794), lordul cancelar al Angliei, care şi-a adăugat numele de Camden în momentul cînd i s-a acordat titlul. Fiul său, primul marchiz de Camden (1759-1840), a construit casteul, în sec. XVIII, în timp ce casa părintelui său îi servea de clădire anexă. În timpul războaielor napoleoniene, Camden House aparţinuse unui comerciant rus, un anume Bonard, care în 1813 fusese asasinat, împreună cu soţia sa, de către un valet. Le-au succedat numeroşi proprietari: contele Mirfelt, prinţul Esterhazy, prinţul Lievin. Cînd Henri Rowles a murit, casteul a devenit locuinţa unei anume doamne Martin, care a vîndut-o lui Nathaniel Strode. Acesta făcuse cîndva cunoştinţă cu prinţul Ludovic-Napoleon; acum a închiriat împărătesei locuinţa, cu 500 lire, cifră redusă la moartea împăratului la 200 lire. (După cum a stabilit André Castelot în timpul investigaţiilor pentru cartea sa, locuinţa aparţine actualmente Golf-Clubului din Chislehurst.)

Aici, într-un interior ce-l amintea de Tuileries, a trăit Ludovic-Napoleon ultimele 22 luni de viaţă, timp în care a urmărit cu aviditate tot ceea ce se întimpla în Franţa.

Sfirșitul unei dinastii

Mulți oaspeți au obținut, deja, autorizația de a vizita pe prizonierul de la Wilhelmshöhe: fermecătoarea prințesă Achille Murat¹, generalul Gallifet², pe care guvernatorul îl consideră drept „vorbaș înșelător”. Pietri, fostul prefect al poliției din Paris. Acești din urmă aduce învinșului vești din Capitala asediată de patru săptămâni.

— Cantități imense de provizii sînt înmagazinate la Paris și populația se va apăra pînă la capăt.

Împărăteasa își exprimase încă de mult dorința de a împărți cu soțul ei captivitatea, dar împăratul refuzase. Fără îndoială, Eugenia putea fi mai utilă cauzei napoleoniene stînd în față, cu atît mai mult cu cît războiul părea a se prelungi. Dar în luna octombrie, în timp ce capitularea de la Metz devine inevitabilă, Napoleon se răzgîndește dorind ca soția să-l urmeze în surghiun. Oare n-ar trebui încercată cîștigarea de partea monarhiei prăbușite a forțelor pe care capitularea de la Metz le va elibera? 40 generali, garda imperială — tot atîtea elemente care pot servi cauza restaurării unei dinastii! În această privință, ca și Eugenia, Napoleon III își imaginează cu naivitate că succesorii lor la Tuileries — participanții la actul de la 4 septembrie — nu sînt decît niște aventurieri care dețin, în mod provizoriu, o putere pe care Franța nu o va urma.

Împărăteasa, după eșecul încercărilor făcute în culise de a duce tratative de pace cu regele Prusiei, consideră ca neapărat necesară plecarea spre Kassel. Credinciosul Clary o precede la Castelul Wilhelmshöhe, prezentîndu-se în

fața lui Napoleon III la 30 octombrie.

— Dumneavoastră aici?, exclamă el. Ce s-a întîmplat? Tocmai scrisesem împărătesei rugînd-o să vină.

— Sire, împărăteasa se află la Kassel; urmează să sosească din clipa în clipă.

Tulburat, Ludovic-Napoleon coboară în fugă scările, oprindu-se în fața peronului. Cîteva minute mai tîrziu, Eugenia descinde palidă din trăsură. Cît de mult ar dori împăratul s-o îmbrățișeze! Simte cum ochii i se umplu de lacrimi și, pentru a-și ascunde îndoiosarea în fața ofițerilor grupați în spatele său, redevine stăpîn pe sine.

Perechea imperială se amăgește crezînd că regele Prusiei³ ar putea să-i înapoieze lui Ludovic-Napoleon armata de la Metz⁴. Amîndoi se agită de această declarație făcută de Bismarck ziarului *L'Indépendant Rémois*: „Guvernele germane⁵ n-au recunoscut pînă în prezent în Franța alt guvern decît acela al împăratului Napoleon și, în ochii lor, Cabinetul imperial este singurul, pînă la nouă ordine, autorizat să întreprindă negocieri cu caracter internațional... Este foarte greu de înțeles cum ar putea duce tratative guvernele noastre cu o putere care, pînă în prezent, nu reprezintă decît o parte a aripei stîngi a vechiului corp legislativ”.

Dar această declarație datează din 11 septembrie, și, de atunci, lucrurile s-au întors complet în favoarea prusacilor.

După o ședere mult prea scurtă, părăsind Wilhelmshöhe, împărăteasa nu-și pierde toate speranțele. Și are dreptate, deoarece, la 17 noiembrie, Bismarck declară unor persoane foarte apropiate lui: „Reîntoarcerea lui Ludovic.

Napoleon nu este imposibilă. Dacă ar face pace cu noi, ar putea intra în Franța cu trupele pe care le are în Germania. Napoleon III reprezintă, încă, guvernul legal. Pentru a se menține, după restabilirea ordinii, nu i-ar trebui decît 200 000 oameni... Dacă republicanii s-ar răzvrăti, s-ar trage...”

La 20 noiembrie, Napoleon III ordonă tipărirea la Bruxelles a unui ziar, *Le Drapeau*, care urmează să fie distribuit, în mod gratuit, ofițerilor. Aceștia însă au ridicat din umeri strigînd „Trăiască Franța!”, „Trăiască Republica!”.

— Cu greutate puteți cunoaște sentimentele împăratului, mărturisește Eugenia, la întoarcerea ei la Chislehurst. Ați putea crede că este indiferent la orice emoție, pentru că purtările îi sînt reci și reținute.

La 30 noiembrie, Victoria, regina Angliei și soacra lui Wilhelm al Prusiei, sosește la Camden Place, împreună cu prințesa Beatrice și lady Ely. „În fața intrării, va relata regina în jurnalul ei, se afla biata împărăteasă, îmbrăcată toată în negru. În spatele ei era prințul moștenitor și, mai retrase, doamnele și domni în suită.

Traversînd un culoar și o anticameră, împărăteasa m-a condus într-un salon care dădea spre grădină. Părea că ne aflăm într-o casă frumoasă, cu lucruri frumoase, risipite peste tot. Doar împărăteasa și prințul m-au însoțit înăuntru, Eugenia invitîndu-mă să iau loc lîngă ea pe o sofa. A dat dovadă de mult tact, evitînd tot ce-ar fi putut fi stînjeni-tor.

Interesîndu-se de Vicky și Alice m-a întrebat dacă aveam noutăți și a adăugat: „Oh! Dacă măcar am putea obține pacea!” Apoi mi-a povestit despre evenimentele care au avut loc de cînd ne-am văzut la Paris...”

„Prințul, continuă regina Victoria, este un băiat drăguț, dar mai degrabă micuț și șters. Ochiul îi sînt ca ai mamei, dar l-aș asemui mai mult cu împăratul. Beatrice

¹ Este vorba de soția prințului Joseph Murat (1834-1901), fiul lui Joachim Murat, mareșal al Franței în timpul lui Napoleon I. Generalul Joseph Murat a fost unul din aghiotanții lui Napoleon III.

² Gaston de Gallifet (1830-1909), general francez, ministru de Război în 1899 și 1900. A luptat în campaniile din Crimeea, Africa, Italia, Mexic; a fost unul dintre aghiotanții lui Napoleon III și s-a distins în conducerea sarjii cavaleriei franceze la Sedan. A făcut parte din grupul ofițerilor care au dirijat represuniile contra Comunei din Paris.

³ Wilhelm I (1797-1888), din dinastia Hohenzollern; rege al Prusiei (1861-1871) și împărat al Germaniei (1871-1888).

⁴ Armata de la Metz — armata de 130 000 soldați de sub ordinele mareșalului Bazaine, care s-a predat odată cu acesta.

⁵ Este vorba de guvernele diferitelor state germane reunite în jurul Prusiei în Confederația Germaniei de Nord, creată în urma înfrîngerii Austriei la Sadowa (1866).

a adus împărătesei un buchet de flori din partea Louisei. Am stat aproape jumătate de oră, apoi am plecat. Împărăteasa ne-a condus cu amabilitate până la ușă. A fost o vizită tristă, care a semănat cu un vis ciudat¹.

Cîteva zile mai târziu, la 5 decembrie, împărăteasa o vizitează pe Victoria la reședința acesteia de la Windsor.

Ea pătrunde în castel plîngînd:

— Sint atât de emoționată că mă găsesc din nou aici! „Îi țineam mîna micuță între mîinile mele, conducînd-o către salonul de recepție, povestește regina. Am dus-o cu mașina închisă la Mausoleu (mausoleul prințului Albert)¹, deoarece ploua cu găleata... A îngenunchiat în fața mormintului, apoi a urcat scările pentru a privi scumpa statuie pe care a găsit-o că îi seamănă foarte mult².”

La întoarcere, Eugenia își descarcă inima și îi spune reginei cît de mult se roagă pentru pace. Victoria, încercînd să potolească grijile obsedante ale împărătesei, îi răspunde cu blîndețe:

— Sper că o vom avea în curînd.

— Credeți? Dar ce pace s-ar putea face? Nu există guvern.

Eugenia povestește Victoriei cîteva din amănuntele șederii la Wilhelmshöhe:

— Intenționam să stau două zile, dar cînd am aflat că mareașalii urmau să sosească, am plecat.

20 minute prea tîrziu

Într-adevăr, împăratul ceruse ca mareașalii învinși în luptă — Bazaine, Conrobert

și Leboeuf — să poată fi internați la Kassel împreună cu el. Dar, la scurt timp, se răzgîndise. Și Eugeniei venirea lui Leboeuf i se pare o greșeală. Ar fi fost mai bine ca fostul ministru de Război să nu fi apărut la Kassel. El era omul care rostise înainte de începerea războiului cunoscuta frază: „Nu ne lipsește nici măcar un nasture de ghetră”. Tot el ar mai fi spus: „Armele noastre nu bat destul de departe? Ei bine, vom trage mai de aproape!”. Poate că toate acestea nu sînt decît o legendă, dar ea se menține.

În orice caz, Napoleon III poate să-i pună în seamă lui Leboeuf două greșeli grave: harababura din ministerul condus de el în momentul mobilizării și ignoranța cu privire la importanța numerică a armatei germane.

La un moment dat, pe neașteptate, împăratul refuză să-i mai primească pe numeroșii prieteni francezi dornici să-i exprime fidelitatea. Prizonierul explică în felul următor cauzele hotărîrii sale ziaristului german Mels-Cohn, corespondentul ziarului *Times*:

— Datoria unui împărat francez nu încetează odată cu prăbușirea sa, iar obligația mea este să păstrez pentru Franța cultura, experiența, capacitatea miilor de oameni dornici să-mi rămînă credincioși. Toate acestea ar fi pierdute pentru patrie, deoarece partidele nu le-ar ierta nicio dată gestul pe care vor să-l facă. Tîmp de 20 ani ar fi niște oameni condamnați la inactivitate publică. Împiedicîndu-i să vină la mine, toți acești oameni vor putea fi utili Franței.

Împărăteasa încă se hrănește cu himere. Deoarece sfîrșitul războiului se apropie, ar dori, ca semnînd ea pacea, să ofere Prusiei teritorii cu o suprafață egală cu cea a regiunilor Savoia și Nisa și să-i facă intrarea în Franța prin Amiens. După aceea ar organiza un plebiscit. Napoleon III nu împărtășește aceste vederi optimiste. „Faptul că nu sînt de acord cu tine a reprezentat întotdeauna o mare durere pentru mine, îi scrie el soției. După ce am citit scrisoarea trimisă, regret că tre-

buie să-ți spun că dezaprob complet planurile tale... Nu pot concepe cum de poți fi sfătuită să te duci într-un oraș oarecare din Franța, fără a ști dinainte cum vei ajunge acolo, cum vei fi primită și în ce fel va privi întreaga țară acest demers [...]”

Se pretinde că acele condiții pe care ni le-ar propune nouă regele Prusiei ar fi mai bune decît cele pe care le-ar impune republicii. Dar, pentru ca acest lucru să devină evident pentru toată lumea ar trebui, ca mai întîi, să fie formulate pretențiile față de guvernul apărării naționale. Atîta timp cît germanii n-o fac, republicanii vor spune întotdeauna că programul lor a fost «Nici o bucățică din teritoriul nostru, nici o piatră din fortărețele franceze». Sarcina noastră este să rămînem în umbră și să lăsăm evenimentele să-și urmeze cursul³.

Fără îndoială că Bismarck ar fi preferat să semneze pacea cu Bonaparte; dar cine era sigur că plebiscitul va fi favorabil împăratului?

Prima zi a anului 1871 aduce unele consolări prizonierului. Primește telegrame de la majoritatea suveranilor Europei; chiar regele Spaniei, Amedeo de Savoia, fostul duce de Aosta, urcat pe tron la 16 noiembrie 1870, îi adresează un mesaj de simpatie. Dacă coroana i-ar fi fost oferită cîteva zile mai devreme, războiul din '70 n-ar fi avut loc⁴...

Guvernatorul din Kassel, care acum manifestă o mare simpatie față de împărat, îi prezintă urările sale:

— Cred că mă fac interpretul fidel al regelui, Augustul meu stăpîn, și al celorlalți monarhi, înalții săi aliați, cînd vă doresc ca anul ce vine să restabilească raporturile de bună și sinceră amicitie, care, în răstimpul atîtor ani, au domnit între Maiestățile Voastre; fie ca o nouă perioadă de

¹ Pretextul războiului franco-prusian l-a constituit candidatura lui Leopold de Hohenzollern, rudă cu Wilhelm I al Prusiei, la tronul Spaniei. Oficialitățile franceze considerau că țara se afla în situația din vremea lui Carol Quintul: înconjurată la Est și la Vest de reprezentanții aceleiași dinastii, guvernul spaniol a renunțat la candidatura lui Leopold, oferind tronul ducelui de Aosta, Amedeo de Savoia; era însă prea tîrziu — conflagrația franco-prusiană izbucnise deja.

pace să steargă amintirea acestor ultime luni.

Capitularea Parisului este acum doar o chestiune de zile — iar pacea, o chestiune de săptămâni. În consecință, Napoleon III îi trimite lui Bismarck, care se află în această vreme la Versailles, un emisar, pe fostul ministru Clément Duvernois, care călătorește sub pseudonimul Duparc. Ar putea Prusia începe negocierile cu el? Dar emisarul pierde vremea la Paris în așteptarea instrucțiunilor împăratei. În această situație, împăratul îl previne pe Bismarck: „Dl. Duparc nu va putea ajunge la Versailles decât în 5 sau 6 zile”. Bismarck răspunde că, dată fiind această întârziere, se simte autorizat de a începe, pe alte căi, negocierile amânate în așteptarea d-lui Duparc.

La aflarea acestei vești, Ludovic-Napoleon murmură cu lacrimi în glas: „Sînt dezolat, sînt dezolat”.

Într-adevăr, Bismarck începe tratativele cu Jules Favre, ministrul Afacerilor Externe al noii republici. Cînd, în cele din urmă, la 28 ianuarie, Clément Duvernois sosește la Cartierul general prusac de la Versailles, capitularea Parisului era semnată. Bismarck notează următoarele rînduri chiar pe cartea de vizită a lui Duvernois: „Clément Duvernois, 20 minute prea târziu!”. Adică, după încheierea convenției de armistițiu cu Jules Favre.

Înfrînt pentru a doua oară

O dată Parisul căzut, încep negocierile în vederea încheierii tratatului de pace. Bismarck cere Alsacia și o parte din Lorena.

— După o pace încheiată pe aceste baze, nu aș putea să mă mențin pe tron nici 8 zile, constată prizonierul în prezența lui Monts.

Viitoarea Adunare Națională Constituantă trebuie să fie convocată la Bordeaux; ea va discuta condițiile puse de germani.

Regele Prusiei — își spune împăratul — ar putea cere ca națiunea franceză să fie consultată în vederea stabi-

lirii unui guvern. De aceea, trimite la regele Wilhelm pe conțesa de Mercy-Argenteau, născută Caraman-Chimay, pentru a da asigurări cuceritorului că dorește „să restabilească ordinea, să reprime spiritul revoluționar, să facă să renască prosperitatea, care, numai ea, poate permite achitarea cheltuielilor de război și asigurarea păcii”.

La 4 februarie apare la Bruxelles o proclamație a lui Napoleon III adresată francezilor: „Orice șansă rezonabilă de a învinge a dispărut... Există numai un singur guvern — acela provenit din voința națională — care, ridicîndu-se mai presus de egoismul partidelor, să aibă forța de a vă cicatriza rănille, de a da inimilor voastre speranță, bisericilor profanate rugile voastre și de a readuce în țară munca, înțelegerea și pacea”.

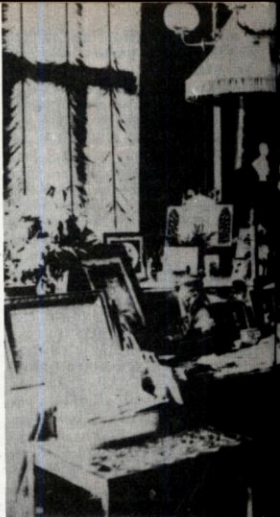
În curînd însă totul avea să se prăbușească: noua Adunare, în care nu sînt decât 5 deputați bonapartiști se reunește la Bordeaux la 12 februarie și, la 26 ale aceleiași luni, Jules Favre semnează condițiile preliminare ale păcii care trebuia încheiată ulterior.

Prizonierul de la Wilhelmshöhe nu a ajuns încă la capătul calvarului său. La 1 martie, Adunarea din Bordeaux confirmă decăderea lui Napoleon III și a dinastiei sale, declarîndu-i responsabili „de ruina, invazia și dezmembrarea Franței”. Eugenia o prevăzuse încă de la 8 noiembrie, cînd îi scrisese contesei Walewska: „reuniunea unei Adunări” nu poate fi „pentru noi decât spulberarea speranțelor noastre, deoarece ea va vota, cu siguranță, prăbușirea”.

Înfrînt pentru a doua oară, împăratul protestează într-o scrisoare adresată la 6 martie președintelui Adunării. Din scrisoare, se ridică o voce care parcă vine de dincolo de mormînt. Cel de-al doilea imperiu li se pare tuturor ca aparținînd deja istoriei.

Printre generalii care împart captivitatea cu înfrîntul de la Sedan începe să circule zvonul că împăratul va fi eliberat.

La 12 martie, guvernatorul primește următoarea telegra-

mă semnată de Wilhelm: „Dacă împăratul Napoleon sau cei din anturajul său pun întrebări sau fac aluzii referitoare la punerea lor în libertate sau la plecarea lor, fiți, pentru moment, foarte rezervați, ca și cum nu ar exista instrucțiuni; telegrafiati însă imediat Cartierului general și la Berlin cancelarului. Evitați orice inițiativă personală”.

La întoarcerea sa de la Versailles, Wilhelm, devenit împărat al Germaniei¹, trebuie să treacă prin Frankfurt. Guvernatorul îi iese în cale și reușește, nu fără anume dificultăți, să obțină o întrevvedere. Wilhelm nu dorește să-și asume eliberarea lui Napoleon III fără să ceară asentimentul lui Bismarck, cu atât mai mult cu cît a aflat că generalul Castelnau plecase la Berlin pentru a solicita eliberarea prizonierului de la Wilhelmshöhe.

Între guvernator și Bismarck are loc următorul schimb de telegrame:

¹ Intronizarea regelui Prusiei, Wilhelm, ca împărat al Germaniei a avut loc la 18 ianuarie 1871 în Palatul de la Versailles, cu zece zile înainte de semnarea armistițiului cu Franța.

Cabinetul de lucru al lui Napoleon de la ultima sa reședință Camden Place (Anglia)

Ludovic-Napoleon și Eugenia

În p. 53: împăratul francez în parcul Castelului Wilhelmshöhe (montaj fotografic german)

„Frankfurt-pe-Main, 15 martie, ora 11 seara.

Contelui Bismarck: Maiestatea Sa Împăratul (Germaniei) căruia i-am făcut cunoscut aici că generalul Castelnau este la Berlin, dorește să cunoască, înainte de ora 8 mine dimineață, obiectul acestei misiuni și rezultatul întrevierii generalului cu Excelența Voastră.

Contele de Monts¹

Cancelarul răspunde imediat:

„Telegrama mea cifrată adresată astăzi la ora 1 și 40 minute consilierului personal Abeken cuprinde rezultatul întrevierii mele cu Castelnau.

În cazul în care această telegramă nu v-a parvenit, vă repet că Împăratul (Napoleon III) dorește să plece și că, în conformitate cu termenii convenției de pace, ar fi greu să-i refuzăm consimțământul.

Bismarck²

Deci, Ludovic-Napoleon este liber să părăsească Wilhelm-

shöhe când va binevoi. Unde se va duce? Mai întâi s-a crezut că va merge la Castelul Arenenberg, pe malul Lacului Constanța (Elveția), acolo unde regina Hortensia și-a dat obștescul sfârșit. Prințul Ludovic-Napoleon a locuit în această casă în timpul tineretii sale, dar se teme să nu provoace Elveției, prin simpla sa prezență, anumite neplăceri, ca în anul 1837, când a fost obligat să părăsească Confederația Helvetică pentru a evita un război franco-elvețian! Așa că se hotărăște să o întâlnească pe Împărăteasa Eugenia în Anglia, după cum proiectase cu 6 luni în urmă.

Guvernul german se arată, în continuare, plin de curiozitate: un tren special îl va transporta pe prizonier până la frontiera belgiană. Postului suveran îi vor fi prezentate onorurile militare, iar guvernatorul Monts îl va conduce până la graniță; generalul Chazal este desemnat de către regele Leopold al Belgiei să-l însoțească până la Ostende.

Duminică 19 martie, data fixată pentru plecare.

La gară, fanfara militară intonează melodia *Plecând în Siria* pe care Napoleon III o ascultase de nenumărate ori în timpul domniei sale. În clipa în care trenul se pune în mișcare, Mels-Cohn îi înmânează lui Napoleon III o telegramă pe care tocmai o primise și prin care se anunța: „Revoluție la Paris. Doi generali uciși. Socialiștii sînt stăpîni ai Capitalei. Pacea este repusă în discuție. Începe dictatura Comunei“.

Ultima reședință

În tot timpul călătoriei, Ludovic-Napoleon și ofițerii lui fumează fără întrerupere țigări de foi, din care Împăratul deține o rezervă serioasă. „Pe măsură ce ne apropiam

¹Revista *Magazin Istorie* a publicat în mai multe rânduri evocări ale Comunei din Paris și ale participării românilor la acest important eveniment al istoriei franceze și universale. *Magazin Istorie*, nr. 8/1967, 2, 3, 4/1971.

de malurile Rinului, remarcă guvernatorul Monts, prin gări era din ce în ce mai multă lume. La Köln, comandantul garnizoanei a luat măsuri deosebite pentru menținerea ordinii. Și cum în zilele acelea era așteptată reînnoirea trupelor noastre în vederea sărbătoririi victoriei, peste tot se vedeau steaguri germane și prusiene; sub ele atârneau pancarte pe care se aflau scris cu litere uriașe numele Worth, Wissenburg, Metz și Sedan. Totul avea un aer sărbătoresc care, desigur, îi îndurera pe francezii ieșiți din captivitate și pe împăratul lor umilit¹.

Se aud citeva huiduieli și fluierături, dar convoiul își reia drumul fără alte incidente.

La Herbsthall, unde proscrisul urmează să schimbe trenul, i se anunță sosirea prințesei Matilda. Ea se aruncă plingând în brațele lui Napoleon III. Dar acesta își păstrează singele rece. Scena i se pare chiar neplăcută, așa că manifestă o răceală pronunțată față de vara sa, întrebându-o doar, pe un ton politicos, cum călătorește.

Sosirea la Dover are loc pe un timp însoțit. Împărăteasa și prințul moștenitor sînt pe chei. Ei se aruncă în brațele celui care, acum, nu mai este decît un exilat. Multimea de englezi îl acclamă. Henry Payn, căpitanul portului, înaintază și-i reamintește lui Napoleon că a mai avut cîntea să-l întîmpine, cu ocazia vizitei oficiale din 1855.

Luînd-o pe împărăteasă de braț, Ludovic-Napoleon se îndreaptă spre Hotelul Lord Warden. O trecere, ferită, destul de strîmtă, le permite să ajungă la gara portuară. Dar, în mijlocul acestui soi de culoar, exilații se întîlnesc față-n față cu descendenții princieri ai familiei de Orléans¹ care reveneau în Franța. Clipa este stîfnitoare. După un moment de ezitare, împărăteasa se înclină profund și cele două grupuri își continuă separat drumul.

¹ Este vorba de cea de-a patra familie princieră de Orléans din istoria Franței, întemeiată de Filip II (1640-1701). Autorul se referă aici la urmașii lui Ludovic Filip I, rege al Franței între 1830 și 1848, care după abdicarea acestuia, se refugiaseră în Anglia.

La hotel, de îndată ce rămîn singuri, cei doi vorbesc despre semnarea păcii. Ludovic-Napoleon se lasă cuprins de cea mai neagră tristețe și nu-și ascunde îngrijorarea spînzînd:

— Fie ca măcar această lecție crudă să nu fie în zadar! Fie ca francezii să tragă din această catastrofă o învățătură pentru viitor!

Exilații schimbă trenul la Londra și, după o jumătate de oră, sosesc la Chislehurst; aici amintirile îl năpădesc pe Ludovic-Napoleon. Satul, așezat în mijlocul unui teren foarte accidentat, se bucură de un frumos renume.

Astăzi, în prima zi a primăverii lui 1871, poarta Castelului Camden Place se deschide pentru a lăsa să treacă modesta trasură a exilaților care înaintază pe alea umbrită de ulmi înalți. Casa din cărămidă și piatră deosebește puțin, în ciuda cedrilor care o înconjură și în același timp o înobilează. „Îmi amintesc cu ce ochi indiferenți am privit la început această locuință fără personalitate, povestea Auguste Filon², această fațadă care nu atrăgea prin nimic privirea, cu excepția de vizii fundației Strode, gravată deasupra orologiului de la intrare: Malo mori quam feodari! «Mai degrabă moartea decît dezertarea!». «Iată o deviză făcută parcă pentru mine» suspină împărăteasa³.

La brațul Eugeniei, Napoleon III pătrunde în cea din urmă reședință a sa. Pereții și plafonul micuței anticamere circulare, care precede salonul cel mare, sînt pictați în mod bizar iar șemineul este din porțelan de Dresda.

— S-ar zice că te afli într-o cafenea, va remarca mai tîrziu un vizitator.

Sufrageria cea mare are lambriuri din lemn provenind de la Castelul Bercy. Cu prilejul vînzării celui edificiu, Eugenia însăși achiziționase lambriuri asemănătoare, destinate ducesei de Alba. Trecutul o urmărește permanent!

Locuința — aici, ca și pretutindeni în această epocă cu gusturi îndoelnice — este în-

cărcată cu mobilier. „Pereții — scria corespondentul ziarului *Temps* la Londra — etajerele, șemineele, sînt acoperite cu opere de artă, cu pendule stil Ludovic XV, tablouri și gravuri. Fără a avea o imaginație prea bogată, îți dai seama că acest castel nu este decît o copie a Palatului Tuileries și vă pot afirma, de visu, că o asemenea locuință nu l-ar satisface decît pe un suveran decăzut.

Imobilul cu vizitatorii săi ciudați seamănă foarte bine cu o casă imperială de vinătoare, avîrilită în liniștea peisajului englezesc și contrastînd puternic cu tot ce o înconjură⁴.

Ludovic-Napoleon urcă, acum, cu greutate, scara principală, sprijinindu-se de balustrada de aramă.

Împărăteasa își alege camera situată chiar deasupra salonului mare, în timp ce camera mică, octogonală, alăturată, îi servește drept budoar. Alături, ea pregătește apartamentul ce urmează a fi ocupat de împărat.

Napoleon deschide ușa. Patul din stejar sculptat este prevăzut cu un baldachin. Cuvertura de satin alb, brodată cu albine de aur, are pe ea „N“-ul imperial. Împărăteasa a agățat pe pereți portretele țarului Nicolae I și ducelui de Reichstadt⁵. Imediat alături, i-a amenajat un birou. Camera este atît de îngustă încît au încăput în ea, nu fără dificultate, doar o masă, două fotolii și un dulap mare.

Împăratul va regăsi aici atmosfera caldă și intimă pe care o îndrăgește atît. A adus cu el, de la Wilhelmshöhe, portretele soției și fiului său. Le așază pe noptiera de la capul patului, alături de micul ceas de voiaj, care, după ce a bătut orele întinute ale războiului, va suna orele pline de melancolie ale unui exil trist, sumbru.

Cuvînt introductiv, traducere, selecție și note

Nadia
PANDREA-CUTCUTACHE

² Istoric francez (1800-1875), autorul — între altele — al unei *Istории a Europei în sec. XVI*, al *Istoriei democrației ateniene* și al *Istoriei Senatului roman*.

⁵ Ducele de Reichstadt (1817-1832), titlu purtat, alături de acela de „rege al Romei”, de fiul lui Napoleon I și al Mariei Luiza (Magazin istoric, nr. 4/1972).

APROAPE DE DUNĂRE, DE OAMENII LOCULUI...

ARIADNA CAMARIANO-CIORAN

Vechea așezare medievală Cetatea Albă era, la începutul secolului XVI, un însemnat port și centru comercial, de unde mărfuri românești sau străine plecau pe uscat, prin Iași și Suceava spre Lvov, iar, pe calea mării, spre zona Mediteranei. Din acele vremuri datează și primele relații româno-cipriote, ele fiind mai ales de natură economică. Din 1587, numele agentului comercial cipriot Cristoforos Negri apare în actele de comerț încheiate de Moldova cu orașul Lemberg; în 1593, același Negri se află în Moldova pentru afaceri cu văduva „Ianculina”, de fapt Maria, soția fostului domnitor Iancu Sasu, decapitat la Lvov, în 1582. Călătorul englez Harry Cavendish, în drum spre Constantinopol, se oprește, în 1589, la Buzău, unde neguțători din Cipru îl ajută să-și refacă proviziile. Tot din sec. XVI datează și știrea despre o cipriotă care a fost răscumpărată pentru 12 000 aspri¹ de Caterina, doamna lui Alexandru II Mircea (1568-1574). Era fie o femeie foarte frumoasă, fie de vișă nobilă, ceea ce ar explica valoarea ei ridicată, ținând seama că o sclavă putea fi răscumpărată pe atunci pentru un preț care nu depășea, în mod obișnuit, jumătatea sumei plătite inițial.

¹ Monedă turcească de argint; a circulat în Țările române între sec. XV și XIX.

Sfetnici de încredere ai domnitorilor români

Un alt cipriot salvat din sclavie prin răscumpărare de la tătari a fost și Adam din Cipru, ridicat până la rangul de curtean și om de încredere al lui Petru Șchiopul (1582-1591). Numele lui apare și într-un document, datat 1592, adresat autorităților după ce înaltul său protector părăsise Moldova. Adam Cipriotul cerea un pașaport pentru Veneția: „Popa Adam Graecus itidem cum decem equis...”. Era același Adam care a tălmăcit în limba greacă testamentul lui Petru Șchiopul.

Către sfârșitul sec. XVI, un prelat cipriot, Lucas, devenea episcop de Buzău. Era un om cultivat și caligraf de talent; prin activitatea sa a reușit să pună bazele unei renumite școli de caligrafie. Lucas și-a exercitat, un timp demnitatea de episcop sub domnia lui Mihai Viteazul (1593-1601), între ai cărui sfetnici de încredere s-a numărat. Nu trind o mare stimă pentru cultura și înțelepciunea lui, domnitorul l-a trimis, în 1596-1597, într-o misiune diplomatică la Moscova. Cu acea ocazie au fost stabilite relații politice între statul rus și Țara Românească. În 1605, sub domnia lui Radu Șerban, Lucas

a devenit mitropolit al Valahiei, păstrînd această demnitate pînă la sfîrșitul vieții (1629). A fost înmormîntat la ctitoria sa, Mănăstirea Izvorani.

A fost autorul multor manuscrise de o mare frumusețe. Printre ele se numără un **Evangheliar**, copiat și împodobit de mîna sa, în 1616. Chenarul marginal și inițialele sînt aurite; portretele în culori vădesc un rafinat simț artistic; desenele frontispiciilor, și ele aurite, sînt florale și zoomorfe; motivele cu păuni și lebede (vezi imaginea din p. 59), considerate ca înscirîndu-se printre cele mai izbutite realizări, sînt apreciate, în contextul mai larg al artei miniaturale românești, atît în Occident cît și în Orient. La celebritatea înaltului prelat cipriot a contribuit și întemeierea școlii de caligrafie din Valahia.

Aflat în plină expansiune, Imperiul otoman a pretins Veneției — care stăpînea, din 1489, Insula Cipru — să-i predea acest teritoriu, ultimul din Levant rămas în posesiunea europenilor. Răspunsul negativ al Republicii dogilor a dat naștere războiului ce avea să se încheie cu celebra bătălie de la Lepanto¹. Prin Tratatul de pace turco-venețian (7 martie 1573), Veneția a recunoscut stăpînirea otomană asupra Ciprului. Poarta a folosit această posesiune ca loc de exil pentru indezirabili. Printre aceștia s-au aflat și boieri sau domnitori din Țările româ-

ne. Astfel, Petru Cercel², aflat ca ostatec la Constantinopol de la vîrsta de 10 ani, după moartea tatălui său Pătrașcu cel Bun, a fost exilat în insulă, unde a petrecut cîțiva ani înaintea urcării sale pe tron (1583).

În 1755, frații Văcărescu³ au fost exilați și ei la Famagusta⁴. Ștefan Văcărescu a fost eliberat după doi ani de Constantin Mavrocordat, în timp ce Barbu a murit în închisoare. În același oraș și-a sfîrșit zilele, după cîțiva ani de exil, George Mihalopoulos, socrul lui Matei Ghica — domnul Țării Românești (1752-1753) și al Moldovei (1753-1756) — și capuchehaia lui Constantin Racoviță care, pînă la destituirea urmată de exil, se bucura de mare trecere în cercurile constantinopolitane.

Un alt exilat al cărui sfîrșit tragic e legat de numele insulei a fost marele dragoman George Moruzi — fiul lui Constantin Moruzi, domn al Moldovei (1777-1782).

În 1803 a fost surghiunit în Cipru și Vlahuțis, secretarul lui Alexandru Șuțu (1801-1802), iar în 1804, l-a urmat domnul său, căzut și el în dizgrație.

Cronograful lui Țigalas

La începutul sec. XVIII, printre profesorii Academiei domnești din București, se numărau și cîțiva ciprioți. Unul dintre ei era vestitul Marcos Porfiroopoulos, directorul Academiei între 1702-1719. S-a născut și și-a

¹⁻⁴ Magazin Istoric, nr. 5/1967; 1/1967; 5/1975; 10/1972.

Kykhov, lăcaș datînd din vremea împăratului Manuel I Comnenul (1143-1180), s-a bucurat de danii generoase din partea domnitorilor Țărilor române

facut studiile în Cipru. În 1699 predă fizica la Tirnavos, în Tesalia, după cum reiese dintr-o notiță inserată într-un manuscris atthonit. Din Tirnavos, s-a dus la Constantinopol pentru a-și desăvîrși studiile; în 1702, se afla la București, unde i-a urmat lui Sevastos Kymenitis, în postul de director al Academiei domnești¹.

Ultima știre în privința sa, pe care am reușit s-o descoperim, este o scrisoare din 24 februarie 1719. Probabil că profesorul cipriot nu a mai trăit mult după această dată. Testamentul său vădește preocuparea de a-i ajuta pe cei săraci. Actul prevede că, dacă fratele sau sora vor dispărea înaintea lui, sumele ce le erau destinate să fie dăruite celui nepot care va dori să studieze în străinătate. O sumă era acordată breslei blănarilor din Constantinopol, în majoritate de origine greacă, care contribuiau substanțial la ajutoarea sărmanilor, ca și a școlilor grecești.

La Academia domnească din București au mai predat George din Cipru, care a ținut un curs despre maximele scriitorului Cato cel Bătrîn și, probabil, Dimitrie, profesor de limba franceză.

Operele unor învățați ciprioți, ca Matei și Ilarion Țigalas, au avut o largă circulație în Țările române. Matei Țigalas a fost prelat și copist în cancelaria Episcopiei Ciprului; în 1630 a devenit preot în parohia greacă din Veneția. În vremea aceea fiii săi, printre care Ilarion, își făceau studiile la Roma și Padova.

Originalul grec al **Cronografului**² lui Matei Țigalas era binecunoscut; istoricul român născut în Grecia, Demostene Russo (1869-1938), a stabilit că **Cronograful** lui Țigalas — publicat în 1650 și nu în 1637, cum se menționează în titlu — se află la baza citorva **Cronograte** românești. Istoricii români și străini, care încercaseră să stabilească izvoarele **Cronografelor** din România, au ajuns la concluzia că sursa principală a fost **Cronograful** lui Dorotei al Monembaziei. Neavînd la dispoziție lucrarea lui Țigalas, au presupus că fragmentele neidentificate erau inspirate din lucrări de proveniență slavă. „Acești cercetători — spunea Demostene Russo — nu au avut în vedere și **Cronograful** lui Țigalas; versiunea românească a legendei Troadei³ nu este decît o traducere fidelă după el. Astfel, sînt anulate toate ipotezele și explicațiile, mai mult sau mai puțin ingenioase, ale filologilor. Omișiunile, erorile și amplificările constatate [...] se găsesc pur și simplu în autenticul prototip grec, în **Cronograful** lui Țigalas”. D. Russo a demonstrat, de asemenea, că un număr de legende apocrife⁴ bizantine,

mult citite și apreciate de români — după cum o dovedesc numeroasele manuscrise care le conțin — s-au integrat în literatura română, datorită traducerii **Cronografelor**; detașate din acestea, ele au circulat ca opere literare independente.

Un exemplar al **Cronografului** lui Țigalas a aparținut mitropolitului Moldovei, Dosoftei, care a împrumutat numeroase legende canonice sau apocrife pentru scrierile sale.

Documente inedite la Secția manuscrise rare

Ilarion Țigalas, fiul autorului **Cronografului**, după ce și-a terminat studiile la Padova, a condus, timp de trei ani, Colegiul Cottunios din același oraș (1657-1660). A demisionat în 1660, după care a vizitat mai multe orașe, întemeind numeroase școli. În acea epocă a trecut și prin București (1670-1671), de unde a plecat spre Ierusalim și, în fine, în 1674, a fost uns arhiepiscop în Cipru. El este autorul a numeroase scrieri. Dintre acestea, multe au circulat și în Țările române și, fapt deosebit, se găsesc — unele încă necunoscute specialiștilor — la Secția manuscrise rare a Bibliotecii Academiei R.S.R.

Gramatica, utilizată ca manual de profesorii de la Academia domnească, ne-a parvenit în trei exemplare: mss. gr. 85, 486 și 544; mss. gr. 493/14 și 23 conțin o lucrare consacrată sărbătorilor Paștilor, ciclurilor Soarelui și Lunii, curgerii anului, lunilor suplimentare, anilor bisecți și altora. **Astronomia** după Ptolemeu e scrisă în hexametri; tot în versuri e scrisă **Cronologia celor șapte secole**. Manuscrisele lui Ilarion Țigalas, aflate la Biblioteca Academiei R.S.R., nu au fost cunoscute lui E. Légrand și Loizos Filippou, care ne-au furnizat bibliografia lucrărilor învățatului cipriot.

La primul Congres internațional de studii cretane, E. Kriaras a comunicat o scurtă descriere a poemului intitulat, **Carte care se cheamă luptă, adică războiul turcilor cu ilustrul mare senior și prințul ilustrul Veneției**. Operă istorică în versuri (207 folios). Scrisă în luna august 1655 de arhimandritul Ioachim cancelarul. Autorul comunicării intenționează să publice integral acest text inedit, după manuscrisul existent la București, unicul exemplar cunoscut pînă în prezent.

Credem că putem identifica pe autorul poemului asupra războiului cretan în persoana arhimandritului Ioachim, cel care a scris, în 1674, la Dristra, un **Florilegiu**, antologie din textele biblice ale evangheliștilor. Convingerea noastră că autorul **Florilegiului** și al poemului despre războiul cretan sînt una și aceeași persoană se bazează pe faptul că autorul înșuși al poemului afirmă că l-ar fi scris în vremea cînd se afla pe malurile Dunării — poate la Dristra — și nu în Creta. („Am aflat toate cele prin viu grai — mărturisește autorul — și le-am trecut în acest caiet. N-am văzut totul cu ochii mei, nici măcar unele fapte, ci le-am scris din auzite

¹ Școala superioară sau Academia domnească a fost înființată de Șerban Cantacuzino; vezi Ariadna Camariano-Cloran, *Academia domnească din București și Iași*, Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1971, pp. 24-25. Era una dintre cele mai reputele instituții de învățămînt din Europa de Sud-Est. În 1776, Academia domnească de la Sf. Sava a fost reorganizată de Alexandru Ipsilanti într-un spirit modern, iluminist — n.r.

² Scriere cu caracter popular înscrind evenimente pe baza izvoarelor istorice, a legendei biblice și populare.

³ Prelucrare după *Roman de Troie*, scris în sec. XII de Benoit de Sainte Maure.

⁴ Legende religioase nerecunoscute de canoane.

fiindcă mă aflam aproape de Dunăre. Îi în-
trebam pe străini, pe oamenii locului, pe toți
cei care veneau din alte părți"). Așa se ex-
plicită și prezența operei cipriotului în țara
noastră, la Biblioteca Academiei. În poem
sînt descrise, cu adîncă tristețe, persecuțiile
pe care le suferea poporul cipriot din partea
stăpînitorilor străini. Jalea autorului e atît
de mare, încît îi vine să-și smulgă, de durere,
părul alb. Amănunt prețios pentru noi, din
care rezultă că, în momentul în care își scria
poemul, arhimandritul Ioachim era, deja,
întăit în vîrstă.

Autorul poemului, bine informat în pri-
vința faptelor istorice, nu cunoștea însă prea
bine limba greacă; textul e plin de turcisme,
greșeli de ortografie și de sintaxă. De altfel,
el însuși își mărturisește neștiința de a scrie
corect fiindcă, spune el, nu l-a studiat nici
pe Homer nici pe Aristotel.

Academia din Iași, model pentru școala de la Nicosia

Statutul special de autonomie de care
s-au bucurat Țările române în relațiile lor cu
Poarta a permis dezvoltarea, în aceste lo-
curi, a unui climat favorabil înfloririi cul-
turii și artei. Numeroși cărturari din Balcani
și Orientul Apropiat au găsit la noi adăpost
și condiții prielnice pentru desfășurarea unei
intense activități culturale și politice. Dom-
nitorii și cărturarii români le-au acordat un
neprecupețit ajutor material și moral, atît
lor cît și popoarelor și țărilor de unde veneau.
Este suficient, să amintim, de pildă, nume-
roasele inițiative din timpul lui Brîncoveanu,
cînd s-au tipărit cărți în limbile greacă
și arabă, cînd s-au oferit importante sume
de bani pentru sprijinirea unor centre reli-
gioase și culturale.

În privința mănăstirilor din Insula Cipru,
Kykkou și Mahaira, cea mai veche inițiativă
aparține Moldovei. Un manuscris autograf
al patriarhului Sylvestru din Antiohia, scris
între 1724 și 1740, conține o scrisoare de mul-
țumire din partea acestuia, adresată lui Grigore
Ghica, pentru suma trimisă Mănăstirii
Kykkou din Cipru. Data trimiterii acestei
sume nu poate fi precizată, dar, cu aproxi-
mație, faptul s-a petrecut în vremea uneia
din cele trei domnii ale lui Ghica în Moldova,
pînă în 1740. Din nefericire, actul de donație
s-a pierdut din cauza unui incendiu care a
distrus mănăstirea.

În 1748, Constantin Mavrocordat, dom-
nul Moldovei, a emis, de asemenea, un act
de donație, în beneficiul aceleiași mănăs-
tiri. Succesorii lui Constantin Mavrocordat,
Constantin Racoviță (1749-1753) și Matei
Ghica (1753-1756) au reconfirmat — primul în
1750, al doilea în 1754 — renta anuală ofer-
ită de predecesorul lor. Același Grigore Ghica,
care, ca domn al Moldovei, trimisese un
ajutor Mănăstirii Kykkou, îi acordă ca domn
al Valahiei, o rentă anuală din veniturile
aduse visteriei de salinele domnești. Docu-
mentul datează din 1749. Alexandru Ipsila-
nti, reconfirmă în 12 iulie 1797, subvenția
lui Ghica adăugînd o sumă importantă în plus.

De ajutoare asemănătoare a profitat și
Mănăstirea Mahaira. Egeumenul Ioannikios
după ce a cheltuit sume imense pentru res-
taurarea ei, a trimis călugări în diferite lo-
curi ca să obțină ajutoare pentru acoperirea
datoriilor. În 1784 au sosit în Moldova arhi-
mandritul Haralampos și diaconul Kyprianos.
Mihail Șuțu l-a cunoscut pe Kyprianos
și, apreciind calitățile diaconului cipriot,
domnitorul l-a hirotonisit și numit preot la
biserica domnească. Kyprianos și-a urmat
studiile la Academia domnească din Iași.
În 1794, egeumenul Mahairei a trimis alți doi
prelați să obțină un ajutor necesar achitării
datoriilor mănăstirii. Aceștia erau purtătorii
unei scrisori prin care Ioannikios se adresa
personalităților din Țările române, repre-
zentînd diferite grupuri sociale, rugîndu-le
să ofere ajutor Mănăstirii Mahaira.

Printr-un document datat 13 februarie
1795, Mihail Șuțu, domnul Moldovei, acorda
mănăstirii o rentă anuală, provenind jumă-
tate din venitul adus de saline și jumătate de
la vămile domnești.

Kyprianos a rămas în Moldova pînă în
1802. S-a reîntors în patrie, întovărașit de
Haralampos, după o absență de 18 ani, adu-
cînd probabil o sumă importantă — deoa-
rece, puțin după aceea, mănăstirea s-a eli-
berat de datorii — și obiecte valoroase de
artă, printre care, 16 manuscrise de muzică,
un relicvariu de fildeș, altul de aur, un cru-
cifix decorat cu pietre prețioase. Cu aceeași
ocazie, Mihail Șuțu și-a trimis și portretul.

Într-o carte de înaltă tinută științifică,
(*Urme românești în răsăritul ortodox*) Marcu
Beza a reproduș sigiliul Mănăstirii Mahaira,
portretele lui Kyprianos și Haralampos, două
pagini din manuscrisele de muzică scrise în
Țările române și altele din darurile aduse de
cei doi prelați greci.

Cele de mai sus dovedesc bogăția și diver-
sitatea relațiilor comerciale și culturale ro-
mâno-cipriote. Învățați din Cipru ca Lucas,
episcop și apoi mitropolit al Valahiei, profes-
ori de talia unui Marcos Porfiropoulos au
depus o vie activitate culturală pe pămîntul
țării noastre. Opere ale scriitorilor ciprioți
au avut o largă audiență în Țările române,
care au acordat, în schimb, cu o generozitate
recunoscută, ajutorul lor și Mănăstirilor
Kykkou și Mahaira. Aceste ajutoare au contri-
buit nu numai la redresarea mănăstirilor, ci
și la sprijinirea vieții spirituale din insulă,
la renașterea culturală a comunității de lim-
bă greacă, cu atît mai mult, cu cît pe lîngă
cele două mănăstiri funcționau și importante
școli.

Arhiepiscopul Kyprianos, om cu o înaltă
cultură, cîștigată în bună parte la Academia
domnească din Iași, unde și-a desăvîrșit
studiile, a contribuit într-o mare măsură la
ridicarea culturală a poporului cipriot, prin
întemeierea, în 1812, a celebrei școli de la
Nicosia, în a cărei organizare a fost inspirat,
probabil, de modelul Academiei din Iași.

¹ Academia Vasiliană, numită și Școala mare dom-
nească, a fost înființată în jurul anului 1640, la Mănăs-
tirea Trei Ierarhi din Iași, de domnul Moldovei Vasile
Lupu, cu concursul mitropolitului Petru Movilă.

CONTENTS (Romanian History) President Nicolae Ceausescu 60th Birthday and More than 45 Years of Revolutionary Activity • **M. MUŞAT** The Romanian Socialists and the Struggle for Unity and Independence • **I. BULEI** The Romanians' 1848 Revolution in Documents • **C. BODEA** Nicolae Bălcescu and the Building of Modern Romania • **I. HATEGAN** Turkish Chronicles about Iancu de Hunedoara • **N. GRIGORAS** Moldova, a Romanian Land • **P.L. DAVID** Daco-British Confluences • 1945-1946. **GALA GALACTION** Diary • October-November 1939. The Political Diary of **MARTHA BIBESCU** • **A. CAMARIANO-CIORAN** Romanian-Cypriot Relations along the Centuries

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le Président Nicolae Ceausescu à 60 ans et plus de 45 années d'activité révolutionnaire • **M. MUŞAT** Les socialistes roumains et la lutte pour l'unité et l'indépendance • **I. BULEI** La révolution roumaine en 1848 dans des documents • **C. BODEA** Nicolae Bălcescu et l'édification de la Roumanie moderne • **I. HATEGAN** Les chroniques turques sur Iancu de Hunedoara • **N. GRIGORAS** La Principauté Roumaine de Moldavie • **P.L. DAVID** Confluences daco-britanniques • 1945-1946. **GALA GALACTION** Journal • Octobre-Novembre 1939. Journal politique de **MARTHE BIBESCU** • **A. CAMARIANO-CIORAN** Relations roumano-cypriotes au cours des siècles

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Председатель Николае Чаушеску, 60 лет жизни и более 45 лет революционной деятельности • **М. МУШАТ** Румынские социалисты и борьба за единство и независимость • **И. БУЛЕЙ** Революция румынов 1848-ого г. в документах • **К. БОДЯ** Николае Бэлцеску и создание новейшей Румынии • **И. ХАЦЕГАН** Янку де Хунедоара в турецких летописях • **Н. ГРИГОРАШ** Румынская страна Молдовы • **П.И. ДАВИД** Дано-британские интерференции • 1945-1946-ые г. **ГАЛА ГАЛАКТИОН** Дневник • **МАРТА БИБЕСКУ** Политический дневник (октябрь-ноябрь 1939 г.) • **А. КАМАРИАНО-ЧОРАН** Румынско-кипрские отношения вдоль веков

INHALT (Rumänische Geschichte) Präsident Nicolae Ceausescu beim 60. Geburtstag und über 45 Jahre revolutionärer Tätigkeit • **M. MUŞAT** Rumänische Sozialisten und der Kampf um Einheit und Unabhängigkeit • **I. BULEI** Die 1848 Revolution der Rumänen in Dokumenten • **C. BODEA** Nicolae Bălcescu und die Gestaltung des modernen Rumäniens • **I. HATEGAN** Iancu von Hunedoara, in türkischen Chroniken • **N. GRIGORAS** Das Rumänische Land der Moldau • **P.L. DAVID** Daco-britische Konfluenzen • 1945-1946. **GALA GALACTION** Journal • (Okt.-Nov. 1939) Politisches Tagebuch der **MARTHA BIBESCU** • **A. CAMARIANO-CIORAN** Rumänisch-zypriotische Beziehungen im Laufe der Jahrhunderte

SUMARIO (Historia rumana) El Presidente Nicolae Ceausescu—60 años de vida y más de 45 años de actividad revolucionaria • **M. MUŞAT** Los socialistas rumanos y la lucha por unidad e independencia • **I. BULEI** La revolución armada por los rumanos en 1848 reflejada en documentos • **C. BODEA** Nicolae Bălcescu y el forjamiento de la Rumania moderna • **I. HATEGAN** Crónicas turcas destacan la figura de Iancu de Hunedoara • **N. GRIGORAS** El Principado Rumano de Moldavia • **P.L. DAVID** Confluencias dacio-británicas • 1945-1946. **GALA GALACTION** Diario • Octubre-Noviembre de 1939: Diario político de **MARTHA BIBESCU** • **A. CAMARIANO-CIORAN** Las relaciones rumano-chipriotas a lo largo de los siglos

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tipărit executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintilei” — Bucureşti

42 427

